

ČAS

revija
leonove
družbe

letnik:
XXXII

I-II
1937-38

VSEBINA: Dr. J. Fabijan: Dr. Anton Bonaventura Jeglič (str. 1) // Dr. Stanko Gogala: Življenje in vzgajanje (str. 3) // Dr. Ivan Ahčin: Evolucija v sovjetski Rusiji (str. 13) // Vinko Brumen: Krekov pedagoški nazor (str. 23) // Obzornik: S pekočo skrbjo (str. 33) // Tomaž Garrigue Masaryk (str. 36) // K programu javnih del v Dravski banovini (str. 41) // II. veslovanski pedagoški kongres v Ljubljani (str. 46) // Šerkova kritika Vebrovih dokazov za bivanje božje (str. 48) // Ocene (str. 53) // Zapiski (str. 57)

»Čas«, revija Leonove družbe v Ljubljani, izhaja vsak mesec razen v avgustu in septembru. Uredništvo si pridržuje pravico tuintam združiti dve številki.

Naročnina: 60 Din za Jugoslavijo, 70 Din za inozemstvo letno. Za dijake velja znižana cena 40 Din, ako se jih naroči vsaj pet na skupen naslov.

Uredništvo: Dr. Janez Fabijan, univ. prof., Ljubljana, Tyrševa c. 17/III., dr. Ivan Ahčin, glavni urednik »Slovenca«, Ljubljana, Jugoslovanska tiskarna in dr. Stanko Gogala, prof. na drž. učiteljski v Ljubljani.

Uprava: Ljubljana, Miklošičeva cesta 5; tel. št. 3030.

Račun pri Poštni hranilnici, podružnici v Ljubljani, št. 10.433 (lastnica računa Leonova družba v Ljubljani).

Odgovornost pred oblastjo: Prof. dr. Fabijan za uredništvo, ravnatelj Karel Čeč za Jugoslovansko tiskarno.

Ponatiskovanje razprav je dovoljeno samo s privolitvijo uredništva in z navedbo vira.

Doklerjev prevod Platonove »Države« — v subskripciji pri Slovenski šolski matici.

Eno najpomembnejših občekulturnih in pedagoških klasičnih del je Platonov spis »Politeja«. Knjiga, ki razpravlja o pogoju, pod katerim še danes vsaka država najbolje prospeva, t. j. zakonitost, knjiga, ki zahteva notranji preporod posameznika v blagor države, ki razpravlja o odgoji vladarja, in v kateri je izraženo načelo, naj duh vlada nad materijo, razum nad goni, knjiga, ki razpravlja o vzgojnem smotru, o psihologiji, spoznavni teoriji in etiki, gotovo še ni zastarela, je kulturno še vedno zanimiva in živa, je idejno zelo bogata in bi zaradi občekulturnih, socioloških in pedagoških vidikov gotovo tudi kot prevod pomenila obogatitev slovenskega znanstvenega slovstva, ki ga imamo tako malo. Po mnenju poznavalcev je »Politeja« iz starega veka največje in najpomembnejše filozofsko in pedagoško delo. Zato bi pokazali Slovenci le svojo kulturnost, če bi omogočili izdajo tega po vsebini in obliki veličastnega kulturnega dela.

Prevedel je »Politejo« ravnatelj v pokoju g. Anton Dokler, znani poznavalec antične in pedagoške kulture. Prevod je po mnenju strokovnjakov (dr. J. Debevec) točen, lep, se gladko čita in je povsod umljiv. G. ravnatelj ga je trikrat predelal.

Slovenska šolska matica vabi na subskripcijo tega dela. Subskripcija traja do konca oktobra. Delo bo obsegalo okrog 25 pol. Cena bo od 35 do 40 din. Prijave na subskripcijo je poslati na naslov: Slovenska šolska matica v Ljubljani, Komenskega ulica, šola na Ledini.

Dr. Anton Bonaventura Jeglič.

Dr. Janez Fabijan.

O velikem pokojnem nadškofu ne bomo v »Času« ponavljali vsega, kar je že drugod zapisano: letnic in dni njegove zemeljske poti in njegovih služb, naslovov njegovih spisov, imen njegovih velikih ustanov in del za Cerkev, slovenski narod, državo. A kot katoliška, slovenska, kulturna in znanstvena revija pa se mora tudi »Čas« na prvi strani novega letnika spomniti njega, ki se je vsega dal svojemu narodu, Bogu in Cerkvi. Njegovo življenje je bila najzvestejša služba v pravem pomenu besede. Z vsem svojim bistvom, z vsemi zmožnostmi duha, z neupogljivo voljo, z najzvestejšo ljubeznijo, s plemenito bojevitostjo je služil Bogu, Kristusu, Cerkvi. V tej in prav zaradi te živo strastne službe se je dal vsega svojim vernikom, doživljal najbolj globoko vse plemenite težnje, napore, boje in nevarnosti svojega naroda, dajal pogum, pa tudi kot prvi žrtvoval za njegov kulturni in znanstveni napredek. Iz naroda je zrastel, v njem ostal ves vraščen. V najvišje žarenje božje se je vsega vtopil, v tem žarenju koval sebe v asketskem boju, v neprestani molitvi, meditaciji in študiju do zadnjega. Zato se je iz njegovih voditeljskih nastopov, besedi brez močne retorike, dejanj brez trobentanja pred njimi in za njimi, neposredno zbudilo v vsakomur prepričanje o njegovem stalnem nepretrganem doživljanju zveze z božjim svetom. Zato pa so bile njegove misli, besede, dejanja in žrtve za slovenski narod in za Cerkev tako neprisiljene, naravne, samoumevne, brez reflektivne samovšečnosti. Tako mora biti, to je naša dolžnost, to je božja volja! Ker mu je bilo vse to delo, vsi boji, vse žrtve tako samoumevno za moža, za voditelja, kako bi mogel računati pri tem s priznanji, s posebnimi nagradami? Saj na to misli le tisti, ki je prepričan, da s svojimi morebiti zelo majhnimi ali celo škodljivimi deli narodu ali državi ali Cerkvi ali celo Bogu milosti deli; le tisti, ki si domišlja, da morajo biti občestva na zemlji in v nebesih vesela, da je on tukaj, da jih varuje in da bi se brez njega nič ne zgodilo, pač pa vsaj

precej podrlo. Jeglič ni patentiral svojih velikih trajnih del, da bi z njimi hodil okrog ter dokazoval, v upanju na posebno nagrado, ljubezen do naroda in države, vdanost in zvestobo Cerkvi in Bogu. Pa kdo je bil med nami večji, zanesljivejši, čistejši v teh čednostih kakor vprav on? Kdo je bil mož bolj jeklen, kadar je bilo treba braniti narodu časti in pravde; kdo bolj neutrudljiv, kadar je šlo za krščansko življenje vernikov in pravice Cerkve; kdo bolj hiter, plemenit in velikodušen, kadar so bile potrebne žrtve; kdo bolj miren in neustrašen, kadar je grozilo preganjanje?

V njem smo se obenem veselili brata, spoštovali očeta, občudovali voditelja. In tudi takrat, če je po naši misli v svoji neposrednosti rekel posamezniku pretrdo, morebiti objektivno celo krivično besedo, nismo izgubili niti za trenutek spoštovanja in vdanosti do njega, ker smo dobro vedeli, kako močna, sončna luč resnice in dobrote žari za mimoidočim oblakom.

Veliki škof je mnogo govoril in pisal o strasteh, nevarnostih nerednega čutnega teženja. Tedaj se je razvnel, postal je sam strasten, a v plemenitem pomenu besede. Vsa njegova bitnost se je razgibala in podpirala njegovo besedo, ko je klical na plemeniti boj proti nevarnostim ali Bogu in Cerkvi sovražnim poskusom. Vse njegove velike odločitve in velika dejanja označuje ta plemenita strastnost. To je strastnost, ki jo opazujemo na velikih svetnikih, strastnost, ko močno duhovno doživetje potegne v svojo službo vsa čustva in stremljenja, celega človeka; strastnost, ki je dokazovala, kako so najvišje vrednote v njem bile ne samo abstraktna misel, ampak življenje; strastnost, ki je prepričevala, kako zelo po Pavlovi besedi že živi v njem Kristus.

Kdor trpi in dvomi ob katolištvu ali v katolištvu, naj se zagleda v Jegličev življenjski lik. Apologija katoliškega krščanstva mu bo, apologija, ki bo v njem mogla zbuditi vero in utrditi življenje, apologija tudi zveze med religioznostjo ter socialnostjo, kulturnostjo, nacionalizmom in patriotizmom.

Za vse, ki verujemo v osebno večno življenje, Jeglič ni umrl. Za vse, ki verujemo v občestvo svetnikov, Jeglič, združen z Bogom, ni nehal in ne bo nehal služiti svojemu narodu in ga voditi, da v velikih časih, o katerih je govoril, ne bomo brez velikih mož.

V življenju si nas voditeljsko združeval, ob svoji smrti si nas zedinil, iz večnega življenja nas opominjaj k edinosti v ljubezni!

Življenje in vzgajanje.

Dr. Stanko Gogala.

Kdorkoli ima praktično opravka z vzgajanjem, pa naj bo samo-vzgajanje ali vzgajanje drugih ljudi, ta je moral začutiti, da je to ena najtežavnejših dolžnosti, ki jih je človek prevzel. Težave izvirajo odtod, ker je vprav vzgajanje povezano s celotnim človekovim življenjem, ker je področje vzgajanja tako zelo široko in ker naj bi zajelo vzgajanje vse človekovo bistvo. Ta težava bi bila torej v širini in obsežnosti tega, česar se tiče vzgajanje. Razen tega pa poznamo še dve zelo veliki oviri in težkoči vzgajanja, ena je psihološkega, druga pa življenjsko-praktičnega značaja.

Psihološka težkoča vzgajanja je v tem, da vzgajanje ni kakršnokoli delo na samem sebi ali na sočloveku, da to ni kakršnokoli vplivanje na sočloveka in na njegovo voljo, da to ni samo delo trenutka in slučajnega uspeha, temveč da je to pravo oblikovanje človekovega bistva, ki naj sprejme neko dokončno in trajno obliko. Bistvo vzgajanja je izraženo z bistvom človekove osebnosti in s tem, kakšen je nekdo kot enkratni človek, kako ocenjuje, kaj vrednoti, kako se odloča, kaj hoče, česa si želi, kaj stori in kaj mu je vidik za njegovo odločanje in udejstvovanje. Zato je vzgajanje usmerjeno v največjo globino posamezne človekove osebe, zato zadeva vzgajanje največje intimnosti človekove individualnosti in njegovega značaja, zato je vzgajanje oblikovanje najbolj »človeških« lastnosti in sposobnosti naše duše. Z vzgajanjem naj bi se izoblikovala v človeku njegova človeška podoba, naj bi se izpremenil v nas naš notranji človek in naj bi se toliko dvignil iz animalične sfere, da bi izpopolnjen zaslužil ime č l o v e k. Zato imenujemo vzgajanje z vso pravico akt novega rojenja, v katerem se v človeku rodi »človeški človek«. To ni pleonazem ali celo označitev idem per idem, temveč je polni izraz za eno največjih resnic o človeku in o njegovem bistvu.

Vzgajanje je torej zelo globoko poseganje v človekovo dušo, pri čemer se izpreminja način od posameznega človeka do drugega človeka. Ono, po čemer se vzgajanje vedno razlikuje od dresiranja in od ustrahovanja, je pri vsakem človeku isto, t. j. notranje doživetje, da je neko dejanje pošteno, da nekaj smem, da je nekaj nedovoljeno, da je nekaj prav ali da je napačno. Človek, ki je uspešno sprejel vzgojni vpliv, od kjerkoli je že prišel, pa da je bil hoten in zavesten ali nehoten in slučajen, je doživel v sebi neko zagledanje, neko odkritje, neko osebno spreobrnjenje, pri katerem se mu je njegova življenjska pot pokazala v novi luči, v luči neke nove vrednote, v luči religioznega odnosa do Boga, odnosa do sočloveka, v luči etičnosti itd. Razen te skupne osnove pa se vzgajanje raz-

likuje individualno po načinu in po osebni poti, po kateri je komu dano zagledati svojo podobo in svojo življenjsko pot. Tu se začno praktične težave. Ni posebno težko, da to, kar sem sam razumsko spoznal za vredno in pravilno, kako adekvatno povem drugemu človeku. Nič pa ni težjega, kot svoje osebno, včasih res intuitivno doživetje komu tako posredovati, da ga na enako pristen in na vsebinsko podoben način tudi on doživi in da postane tako doživetje v njem tudi počelo življenja kot je v meni.

Tu pa naj se pokazeta dve vzgojiteljevi sposobnosti. Prva je sposobnost njegovega resničnega in osebnega doživetja, druga pa je način posredovanja tega doživetja. Po tej drugi strani je vzgajanje umetnostno delo, ker zahteva vzgojiteljevo doživetje res umetnostnega izraza, da najde toplo in osebno pot v gojenčevo dušo. Koliko ljudi je, ki bi hoteli biti dobri vzgojitelji, imajo za to tudi vso polnost osebnih doživetij, so sami religiozni, moralni in socialni, so umetnostno izoblikovani, pa ne najdejo izraza za svoja doživetja in stoje kljub najboljši volji ob strani življenja in mladine. Primanjkuje jim izraza in ne najdejo poti do mlade duše. Zato mladina prav nič ne slutí, kakšno duševno in kulturno bogastvo se skriva v njih in koliko bi jim mogli biti taki ljudje kot dobri in preizkušeni vodniki ter svetovalci. Psihološko pa je vendar nujno, da so kot vzgojitelji brez vpliva, ker ne najdejo poti od duše do duše, od doživetja do doživetja, od človeka do človeka. V duševnem življenju je že tako, da je kako osebno doživetje in spoznanje meni lahko še tako živo in neposredno, še tako jasno in uvidevno; če gre za posredovanje takega doživetja ali spoznanja drugemu človeku, je treba več kot samo »imeti« spoznanje in doživetje. Prav zato, ker je v takem primeru najvažnejši način posredovanja, je tudi vzgajanje zelo težavno in kdaj mogoče celo nemožno. V tem je tudi tragika onih duševno in kulturno bogatih ljudi, o katerih slutimo, da imajo mnogo v sebi, pa ne najdejo poti do nas in so kdaj celo smešni ter življenjsko nemožni.

Navedeno težavo pri vzgajanju imenujemo lahko tudi *notranjo* ali psihološko, ker gre samo za *akt vzgajanja*, ki se posreči ali ponesreči, gre samo za medsebojni odnos med vzgojiteljem in gojencem ter za njuno osebno pripravljenost in sposobnost, da bi neko kulturno vrednoto posredovala in doživela.

Razen take notranje težkoče pa poznamo še ono, ki je v zvezi z življenjem in z okoljem gojenca, na katero vzgojitelj nima več neposrednega vpliva in je tudi on sam od njega zavisen. To težkočo imenujemo lahko tudi *zunanjo* ali *življenjsko* in sem rekel o nji v uvodu, da je praktičnega značaja. Ne gre namreč za vprašanje,

ali je gojenec sprejel vzgojni vpliv, temveč ali bo imel in ali bo mogel imeti tak vpliv v njegovem življenju tudi praktične posledice. Praktična stran vzgojenosti je po eni strani res zavisna od vzgojenosti same, t. j. od tega, kako globoko je neko doživetje prodrlo v gojenčevo dušo. To je celo najvažnejša stran vzgojenosti, kajti sicer bi šlo kdaj mogoče samo za dejanja, ki bi ne bila v ničemer utemeljena in zakoreninjena. Toda zahteva, da bi se kdo vedno praktično držal svojih neposrednih spoznanj in doživetij, je s te strani vendar enostranska in samo normativna — tako naj bi bilo. Na drugi strani pa stoji še vedno vprašanje, ali je udejstvovanje po osebni vzgojenosti tudi v življenju in zaradi življenjskih prilik lahko ali težko, možno ali kdaj celo nemožno. Življenje z vsemi svojimi elementarnimi, gospodarskimi in sociološkimi zahtevami je drugi činitelj, ki odločilno vpliva na uspešnost udejstvovanja vzgojenega človeka. Večkrat pa vpliva življenje celo na uspešnost vzgajanja samega, t. j. na to, ali bo gojenec sploh pripravljen sprejeti vzgojni vpliv, o katerem mogoče dobro ve, da je pravilen in vreden, pa je vendar v opreki s sodobnim življenjskim načinom in s praktično miselnostjo sodobne družbe in človeka.

Normativno usmerjeni človek, tudi objektivistični človek bo odločno zanimal tak življenjski vpliv na možnost in uspešnost vzgajanja, toda negativni vpliv življenjske prakse in trenutne življenjske miselnosti na vzgojo se zato prav nič ne izpremeni. Vprašanje je samo, koliko ljudi se tem vplivom upira in živi po svojem osebem spoznanju in doživetju, ter koliko ljudi je vsaj toliko praktično in življenjsko usmerjenih, da do neke mere podležejo vplivu življenja in napravijo kompromis med svojo vzgojenostjo in med zahtevami življenja. Če pa teoretično razpravljamo o uspešnosti vzgajanja, smo dolžni opozoriti na vse faktorje, ki so z vzgajanjem kako v zvezi, pa če bi bil en sam človek, ki bi čutil in kdaj podležel takemu za vzgojo heteronomnemu vplivu. Za razumevanje sočloveka in predvsem za oseben in človeško topel odnos do njega pa smo kar prisiljeni, da upoštevamo pri vzgajanju vplive, ki prihajajo iz praktičnega življenja. Življenje spada s te strani med činitelje okolja ali miljeja, vendar je vpliv tega miljeja tako važen in tako malo obravnavan, da se mi zdi potrebno nekaj več povedati o njem. Saj gre pri tem tudi za krščanski nauk, da nimamo pravice nikogar obsojati, ker je ta stvar pridržana Bogu, ki ve o notranjih borbah mnogo več kot mi in celo več kot on, ki naj bi bil sojen od njemu enakih ljudi.

V svetem pismu je rečeno, da »so otroci teme pametnejši kot otroci luči«, pri čemer je poudarek na psihološkem pomenu besede pamet in pameten. Gre za življenjsko prevažno razliko med dvema vrstama inteligentnosti, med praktično in teoretično nadarjenostjo,

ki ju po naše imenujemo pametnost in razumnost. To razliko bi mogli označiti tudi tako, da gre pri prvi za človekovo praktično spoznanje, do katerega ga je privedla življenjska praksa, ki ima tudi svoje norme in svoje merilo za to, kar je uspešno in dobro. Pri drugi inteligentnosti pa gre za človekovo sposobnost notranjega spoznanja, ki je teoretično in od življenja neodvisno. Pameten človek je do neke mere pragmatistično usmerjen, ker vsaj praktično zamenjuje etično in socialno dobro ter pravilno s tem, kar je življenjsko uspešno in koristno. Razumen človek pa se je vsaj načelno izognil tej skušnjavi življenjske prakse in se mimo zahtev življenja vprašuje po tem, kar je samo po sebi dobro, etično, socialno, pravično in pošteno. Če motrimo sodobnega človeka z vidika upoštevanja pametnosti in razumnosti, bomo našli zelo veliko število onih, ki so si izbrali za svoje življenjsko vodilo praktičnost in pametnost. Vseh teh sicer ne smemo imenovati kar otroke teme, ker je vendar veliko vprašanje, ali nosijo za to svojo življenjsko tipično lastnost osebno krivdo ali ne. Saj je za mnoge peza življenja tako ogromna, da so se nehali ustavljati življenjskemu toku in so začeli plavati z večino. Z grozo v srcu so mogoče spoznali, da je v življenju zelo težko za človeka luči, ki bi se hotel odločati po svojem notranjem spoznanju, ker je mnogo lažje zatajiti samega sebe in se držati tega, kar hočejo drugi in od česar imamo kakršnokoli korist. Gotovo pa so v tej množici ljudi tudi taki, ki sploh niso čutili nikakršne krivice sami nad seboj, ko so se odločili za življenje in za njegove zahteve. Oni sploh niso imeli ali niso mogli imeti svojega osebnega prepričanja in svojega spoznanja ter so zato nujno tam, kjer so ostali ljudje iz njihove okolice.

Življenjska zahteva po kruhu, po službi, po upoštevanju, po napredovanju, po časteh itd. je tako močna, da ji marsikdo sledi in da lahko iz tega nastane kdaj celo življenjski sistem, ki zanikuje vse kulturne vrednote, od znanstvene resnice, preko moralne in socialne pa do religiozne vrednote, in mu gre samo za uspeh v življenju. To je oni sistem, ki ga mladi danes razglašajo z besedami iz drame »Na ledeni plošči«, češ da je vseeno kaj kdo danes od koga teh mladih zahteva, ker gre samo za kruh in za mesto. Zato stori tak mlad človek vse in proda vse, samo da pride do samostojnega dela. Tak sistem življenja dobí lahko tako veliko moč, in danes je njegova moč gotovo zelo velika, da se pokaže ob njem ves nesmisel kakršnekoli kulturno usmerjene vzgoje in da se človek začne vpraševati, zakaj sploh še govorimo o luksusu vzgoje, ki si ga lahko privoščimo le v mladostni iluziji in med štirimi stenami, dočim v življenju kot vzgojeni ljudje ne dosežemo prav nič. Tako se postavljata v življenju dva sistema v odločilno borbo: sistem

praktičnega življenja in sistem vzgojenega človeka ter vzgojnih zahtev in smernic.

Če si ogledamo ta konflikt med obema sistemoma malo podrobneje, najdemo, da to ni malo pomembna borba, zaradi katere bi ljudje nič ne trpeli, temveč da je vprav v tem konfliktu izvor težkega trpljenja v duši sodobnega človeka. Vsako vzgajanje, sodobno in kdaj v preteklosti, je bilo vrednostno usmerjeno. To pomeni, da je šlo vedno za oblikovanje človekovih kulturnih sposobnosti in za usmerjenost človeka k svetu vrednot. Razlika je bila pač v tem, da so vzgojitelji v raznih časih postavljali in začutili razne kulturne vrednote kot vzgojne cilje, da so eno vrednoto kdaj bolj poudarjali kot kako drugo. Med kulturnimi vrednotami, ki so bile izhodišče vzgojnih smeri, so bile gotovo tudi subjektivne in samo osebno doživete ter so imele zato samo neko trenutno in osebno vrednost, dočim so bile zopet druge, ki so veljale vedno za objektivne in same po sebi vredne ter so bile v vzgojnih sistemih temelj za klasično, t. j. večno veljavno pedagoško smer. Med takimi klasičnimi pedagoškimi vrednotami so bile vedno dobrota, osebna samostojnost, pravičnost, človečnost, poštenost, upoštevanje resničnih vrednot, svoboda, Bog itd. Zaradi tega ni bilo niti teoretičnega vzgojnega sistema, ki bi ne poudarjal teh vrednot, niti ni bilo praktičnega vzgojitelja, ki bi se resnično ne trudil, da bi vzgojil mlado generacijo za poštenost v življenju, za zvestobo sebi in spoznanim idejam, za dobroto do sočloveka, za pravičnost in za upoštevanje človeka, za pravi odnos do Boga itd. Kadarkoli je kdo s smislom izgovoril besedo »vzgojen človek«, je vedno mislil na nekoga, ki je tako doživel resnico, da zaradi samega sebe in zaradi Boga ne laže, ki je toliko doživel vrednost sočloveka in v Bogu brata, da mu je dober in da je vsaj pravičen do njega, ki je toliko doživel človekovo osebno vrednost, da je hotel le s svojim delom in s svojo notranjo in osebno vrednostjo doseči razne življenjske uspehe in ki je toliko doživel vrednost in moč človekovega spoznanja, da je pri sebi in pri drugih spoštoval prepričanje, svetovni nazor in s tem načelo demokracije in duhovne svobode.

To so vsaj v glavnem vzgojne smeri, ki so še danes veljavne. Ne upošteva, da vzgajamo mladega in odraslega človeka tudi gospodarsko, umetnostno, znanstveno, politično in narodnostno, smemo trditi, da gre vsem vzgojnim ustanovam, domu, šoli, Cerkvi, organizacijam in občestvom predvsem za to, da vzgoje poštenega, dobrega in osebnostnega človeka, ki ima svoj odnos do Boga, do dela, do naroda, do države, do sočloveka, do kulture itd. Toda vprav ob tem vzgojnem cilju, ki ni prav nič zastarel, sentimentalen, nestvaren ali idealističen, pride do vzgojnih neuspehov in celo do nezaupanja

v vzgojo in v vzgojitelje. Zaradi življenjskih razmer se zgodi, da gojenci ali že med vzgajanjem ali pa pozneje kdaj očitajo svojim vzgojiteljem, da so jih napačno vzgajali, ker življenja prav nič ne poznajo in ker so zaprti nekam v svet med štirimi stenami. Še hujši pa je občutek, da so jim naložili vzgojitelji z vzgojo neko breme, ki ga težko nosijo in ki jih močno ovira, da se v življenju, kakršno je, ne morejo tako sprostiti in ne morejo dosežati takih uspehov, kot bi jih mogli doseči brez vsakršne vzgojne »navlake«.

Ob takih spoznanjih, ki niso redka in izolirana, pride celo do nekakšnega vzgojnega pesimizma, ki bi ga v ekstremni obliki mogli imenovati vzgojni nihilizem in odpor proti idealizmu vzgajanja. V to smer gredo vsi tisti občutki, ki se danes razglajajo tudi v časopisju, celo v strokovnih in stanovskih listih, da je bilo pač nesmiselno, da so učitelji prikazovali učencu v šoli življenje tudi z normativne in vrednostne strani, ker bi storili mladini mnogo večjo uslugo, če bi ji pokazali življenje v vsej resničnosti in jo vzgajali za tako »resnično življenje«. To je ona oblika sodobnega gledanja življenja, ki je zelo stvarna in realna in ki govori samo o prilagoditvi na življenjski sistem, ker v človeku ni več poguma, da bi začel ustvarjati iz sebe in iz svojega spoznanja tudi novo življenje.

Sodobni vzgojni nihilizem pa ni zajel samo onih posameznikov, ki so že po svojem nagnjenju bliže življenjski praksi in se ji hočejo tudi zavestno in zaradi osebnih koristi prilagoditi. To gledanje zajema tudi take ljudi, ki zaradi tega notranje trpe in zelo težko čakajo, da bi se življenje kako izpremenilo. Oni gledajo v sodobnem življenju polno sil, zlorab in izrodov, ki delujejo proti vzgoji in skušajo pritegniti k sebi tudi mlade in nove generacije. Sodoben mlad človek vidi najprej, da v borbi med resničnostjo, vrednostjo in silo zmaguje sila in nasilje in da gre življenjsko marsikdo brez usmiljenja preko človeka, ki bi hotel pravico le zato, ker je pač pravica. Vsak dan znova lahko ugotavljamo, da je gospodarsko in socialno slaboten človek, pa tudi slaboten kolektiv, vedno revež in da njegove naravne in pridobljene pravice nehajo biti pravice, ker je pač revež in ker pripada razredu »hlapcev Jernejev«. To zmagovito pot sile in nasilja nad pravico in nad pravilnostjo ugotavlja sodoben mlad človek v ozkih razmerah družine, šole, organizacij, službenih razmerij, opazuje pa jih tudi v velikem življenju narodov in držav. Ob dejstvu, da je »za velike ribe vseeno, ali ima mala ribica pravico do lastnega življenja« in da je nihče ne sme uporabiti v svojo korist, se mlad človek vprašuje, ali ni potemtakem nepotrebno stalno govoričenje o vzgoji, o upoštevanju sočloveka in njegovih pravic, o ideji demokracije in svobode in ali ni vsaka beseda

o teh zelo lepih idejah kot oster zasmeh tistega, ki v življenju krivico trpi, ker je hotel biti res pravičen, ker se je zanašal na človekovo pravičnost in ker je sploh zaupal v sočloveka kot v človeka. Tako ni daleč do spoznanja, da je pravičnost sicer zelo lepa ideja, ki pa je brez življenjskega pomena, in da so mogoče celo taki ljudje, ki vzgajajo druge k spoštovanju in v zaupanje pravičnosti le zato, da so ob njih sami lahko krivični in da se jim izrabljanje sočloveka v njegovi naivni veri v človeka laže posreči. Ali ni to pravo zasmehovanje vzgajanja in ali ni v tem izražena vsa nevera v uspešnost vzgajanja v sodobnem praktičnem življenju?

Nasprotje med življenjskimi silami in med vzgojnimi vrednotami na etičnem in socialnem področju se kaže dalje v tem, da bi hoteli vzgojitelji izoblikovati notranje poštene, iskrene, odkrito-srčnega človeka, ki spoštuje resnico, spoštuje moralne zapovedi in se drži svoje vesti. Na drugi strani pa pride človek v življenjskih prilikah mnogokdaj v konflikt s svojo neposrednostjo in s svojim notranjim glasom, ker ga življenje po svoje sili k temu, da bi si olajšal življenjsko borbo. Dosegel naj bi ta ali oni uspeh na ta način, da bi storil nekaj zoper sebe in zoper svojo vest, nič naj bi se ne oziral na pravost in na notranjo poštenost, vprašanje resničnosti naj bi zanj le malo pomenilo in skušal naj bi živeti brez vsakršnih vzgojnih načel in smernic. V tem konfliktu, ki je marsikdaj zelo težak, pa pristopi k vabljujivosti življenja še spoznanje, s kakšno lahkoto gre ta in oni človek preko sebe, kako malo pomenijo pravne zapovedi sodobnemu praktičnemu človeku in kako brezsmiselno se mu zdi ozirati se na glas vesti. Sodobni človek je pozabil, da ima razen zunanje in socialne časti še osebno in notranjo čast in zato skrbi kvečjemu za to, da bi si vsaj na zunaj ohranil videz poštenega človeka (vsakomur, ki bi ga lahko česa obdolžil, zagrozi s tožbo), prav malo ali celo nič pa mu ni na tem, da bi obstal sam pred seboj in da bi bila njegova osebna čast čista. To spoznanje vpliva tudi na sodobnega mladega človeka, ki uvidi, da si življenje lahko mnogo laže uredi in celo brez osebnih žrtev, če mu ni dosti mar za glas vesti in za notranjo poštenost. Treba je samo, da z nekakšno previdnostjo in hinavščino poskrbi, da ne bo trpel njegov glas med ljudmi. Ozir na ljudi in na njihovo mnenje je večkrat močnejši kot ozir na lastno poštenost.

S tega vidika se bistveno izpremeni funkcija vzgoje v življenju. Ta postane potrebna le toliko, kolikor naj bi se znal nekdo dobro pretvarjati in kolikor naj ne postane osebno neposreden, odkrito-srčen, resnicoljuben in zvest sebi ter svojim prepričanjem. Kdo bi torej v takem občem pojmovanju ne želel zamenjati vseh osebnih žrtev in vseh odpovedi, ki nam jih nalaga vzgojenost, z ono živ-

ljenjsko pametnostjo, ki priporoča le to, da te nihče ne dobi in da ti ne more ničesar dokazati. Tudi taka sodobna praksa je velika izkušnja za mladega človeka in mu prikazuje življenjski nesmisel težkih zahtev etične vzgoje. Spozna namreč, da je notranje pošten človek v življenju navadno na slabšem, da ne doseže velikih uspehov, čeprav je zelo sposoben, in da imajo obratno velike uspehe v življenju tisti, ki znajo zatajiti svojo vest in se vprašujejo le po uspešnosti in po življenjski pametnosti.

Za ocenjevanje vzgoje in vzgojenega človeka v življenju je zelo težko tudi spoznanje, da je človekova kvaliteta, njegova strokovna sposobnost, njegova kulturna vrednost, njegovo izvršeno delo itd. zelo malo pomembno osebno bogastvo. Živimo v dobi, ko je mnogo važnejše, iz kakšne družine si, kdo so tvoji prijatelji in znanci, ali imaš vplivne znance med oblastniki in odločujočimi, ali si sposoben, da si kupiš ta ali oni naslov, to ali ono mesto itd. Skoraj nič vredno pa ni, kaj si sam kot človek, kot absolvent te ali one šole, kot zastopnik te ali one smeri, kot človek, ki imaš svoj odnos do poklica in do kulture. Saj vidimo tega in onega, ki je dobil sijajno mesto in službo samo zato, ker je sin tega očeta in ker ima tam vplivnega znanca, čeprav ni niti socialno potreben, čeprav osebno nič ne pomeni, nima nikakršne osebne kvalifikacije, mu je tako mesto samo slučajni način izvrševanja stanovskih dolžnosti in nima nikakršnega osebnega odnosa do takega dela. Mnogi pa so, sposobni in osebno vredni, ki bi vršili tako delo z ljubeznijo in bi delali iz lastne potrebe, pa ne pridejo do mesta, ker nimajo potrebnih zvez. Ali se jim ne zazdi nepotrebna vsa vzgoja, ki jih je oblikovala v kulturne ljudi, pa jim vendar ni pomagala, da bi prišli do zasluženega kruha? Kakšen smisel ima torej še vrednostno usmerjena vzgoja v praktičnem življenju? Razen obče korupcije pač mladega človeka nič bolj ne boli in mu nič bolj ne jemlje vere v smisel vzgoje kot način, kako pride danes mladina do mesta in do kruha.

Najhujše nasprotje med vzgajanjem in med življenjskimi zahtevami pa zadeva osebnostnega človeka. Cilj današnje vzgoje je, da bi oblikovali celega človeka, t. j., da bi segli z vzgajanjem prav do jedra človekove osebnosti, kjer je njegova individualnost in njegov karakter. Še nikdar ni bil klic po vzgoji osebnostno močnih in svojevrstnih ter po karakterno vzgojenih ljudeh tako močan kot v našem času. Vzgojitelji si žele mladega človeka, ki bi bil značajan, dosleden v svojem karakterju, zvest svojim spoznanjem in idejam in ki bi imel razen tega še pogum pokazati svoje prepričanje. Želimo si človeka, ki bi ne dopustil, da delajo z njim kot s cunjjo in ga po mili volji predstavljajo, kamor hočejo. Želimo si človeka, ki bi imel hrbtnico, bi pokazal, da tudi on misli in hoče, bi bil

kritičen in samostojen, bi imel pogum, da se tudi upre krivici in nepravilnosti, bi pokazal, da je treba z njim resno računati, bi ne bil igrača v rokah drugih ljudi, temveč enkrat in osebno močen človek. To je ideal osebnostne vzgoje, ki bi hotela, da bi postalo življenje zaradi tega bolj osebno, pravilnejše, lepše in vrednejše.

Temu vzgojnemu cilju pa se zoperstavlja sodobno gospodarsko in socialno življenje, ki noče osebnostnih ljudi, ker so kritični in ker vedo, kaj hočejo. To življenje bi hotelo poslušnih ljudi mase, ki slepo izvršujejo naloženo dolžnost. Tega ne najdemo samo v politiki in v absolutističnih ter diktatoričnih državah, temveč tudi v podrobnem gospodarskem in socialnem življenju družine, šole in javnega življenja. Življenje zahteva človeka, ki ne misli sam in se pusti voditi od časopisa in od mase, zahteva človeka, ki mu je značaj luksusa in samo zunanji znak, s katerim se lahko kdaj pa kdaj okiti, sicer pa mora biti prilagodljiv na levo in desno, mora biti prepričan tako kot drugi zahtevajo, ne sme imeti in ne sme zagovarjati svojega osebnega prepričanja, ker je to kdaj v nasprotju z voljo onih, ki gospodarsko, politično in socialno odločujejo. Bodi na uslugo, izpreminjaj se po prilikah, bodi sprejemljiv za kompromis, poglej v življenje in prilagodi se močnejšemu, to je klic sodobnega življenja, ki je uničil že mnogo mladih značajnih ljudi. Mnogi pa zaradi teh življenjskih zahtev močno trpe in mogoče ne bo dolgo, ko bodo odvrgli vse, kar jim je dala vzgoja, in se bodo res prilagodili življenjskim zahtevam. Ali ni vse to zopet nov posmeh vzgoji in vzgojiteljem, češ le trudite se z najtežjo osebnostno vzgojo, uspehov itak ne bo, ker bodo mladi uvideli, da življenje noče osebnostnih ljudi. To je le privilegij za močne, bogate in oblastne. Z vso brezobzirnostjo dela življenje proti vzgojnemu prizadevanju in ga že v kali ali pa vsaj v efektu uničuje.

Življenjsko spoznanje, da vlada nasilje in moč nad pravico, da prevladuje skrb za zunanjo nad notranjo in osebno častjo, da bi hotelo življenje človeka, ki bi bil ponižen in bi osebno nič ne pomenil, da je v življenju polno laži in izrabljanja, brezobzirnosti in neusmiljenosti, da se vse to še posebno izrazito kaže v političnem in gospodarskem življenju, vsa ta spoznanja ustvarjajo vzgojni pesimizem in negativizem, ki sega na dve strani. Na strani gojencev vzbuja akt vzgajanja in vzgojnega usmerjanja pri nekaterih čustveno zelo poudarjeno uvidevanje, da je življenje nevredno in nepravilno, da je v njem polno nemorale in nesocialnosti. In vendar je isto življenje zelo močno in se kljub svoji notranji gnilobi vendar uveljavlja. Pri drugače usmerjenih gojencih pa nastane prepričanje, da je vzgajanje za praktično življenje nepotrebno opravilo še prav

posebno zato, ker je samo po sebi zelo težko, nalaga pa gojencem samo neke nepotrebne žrtve in odpovedi. Življenjska praksa, ki nasprotuje vzgojnim smerem, priključuje torej v gojenčevi duši, ali zelo trpko in zagrenjeno spoznanje, da je v borbi med vzgojo in življenjem vendar življenje močnejše, ali pa samo prezirljiv posmeh za vzgajanje in za nepotrebno delo vzgojiteljev.

Vzgojni pesimizem seže tudi na stran vzgojiteljev, ki naj bi vodili vzgojno oblikovanje. Komur je jasno, koliko dobre volje, kako globoko prepričanje in koliko vere je potrebno za vzgojno delo sploh, ta bo uvidel, da je vzgojitelju pač zelo težko ob spoznanju, da ima v življenjski praksi močnega nasprotnika. Zato ni čudno, če vzgojitelji obupujejo nad svojim delom in če že vnaprej nimajo tako trdne vere v uspešnost vzgajanja. Oni cinizem in ono posmehovanje vzgajanju in vzgojiteljem, ki ga je polno v sodobnem življenju, se je do neke mere prijelo tudi vzgojiteljev in gojencev, tako da nihče nima več prave in trdne volje, da bi dosledno in sistematično vzgojno oblikoval oziroma sprejemal vredne vzgojne nasvete. Ta obup nad uspešnostjo vzgajanja, ki ga deloma najdemo tudi pri najboljših gojencih in vzgojiteljih, je najtežji vzgojni problem našega časa in sodobnega človeka. Če ga ne bomo znali rešiti, bo mogoče posledica ta, da bomo vsi skupaj začeli zamenjavati razumevanje za človeške napake z odobravanjem le-teh, razumevanje za prirojene sposobnosti in značajne poteze z vrednostnim opravičevanjem le-teh, življenjsko uspešnost in korist z moralno in socialno vrednostjo ter pravilnostjo, življenjsko nujnost z največjo vrednostjo itd. To bi pomenilo popolni poraz vzgajanja in uvidevanje, da se je človek doslej v svoji naivnosti motil, ker je na vsak način hotel vzgajati, in da so bili vzgojitelji le namišljeni, pa nepotrebni poboljševalci človeštva.

Iz te krize vzgajanja vidim dva možna izhoda. Prvi je ta, da bi nastal docela nov življenjski sistem, ki bi nadomestil sedanjega in ki bi omogočil in podpiral vrednostno usmerjeno vzgajanje. Ta rešitev je le teoretična, ker se taka izprememba ne more izvršiti brez človeka. Kar naenkrat pa ni mogoče izpremeniti vseh ali pa vsaj večine in to odločujočih ljudi. Druga rešitev pa je ta, da bi se vzgojiteljem posrečilo vzgojiti nekaj generacij notranje prepričanih, borbenih in vzgojenih ljudi, ki bi imeli vso voljo in moč, da bi začeli brezkompromisno praktično življenje po svojem notranjem spoznanju in doživetju. To ne pomeni nič drugega, kot podrobno vzgojno oblikovanje posameznega človeka in — nadaljevanje istega dela, kot ga vrše vzgojitelji že danes. Šlo bi le za boljši način vzgajanja, ki bi se ne izživiljal v zunanjih efektih in v dresurni navajenosti,

temveč v resnični notranji preoblikovanosti mladega človeka. Toda za tako delo, ki se je že doslej vršilo, pa je bilo največkrat brezuspešno, je treba velikega optimizma in zelo močne volje, pa še pripravljenosti za osebna razočaranja pri onih, na katere smo mogoče najbolj zidali. Naš optimizem ob vzgajanju pa bi se mogel opreti na dejstvo, da od vzgoje mogoče vendar preveč zahtevamo in da se moramo zadovoljiti že z malimi uspehi, ki pa so zakoreninjeni v globini mladega človeka. Za vzgojitelja pa je itak nujno, da veruje v svoje delo, v nujnost svojega dela in v njegovo notranjo vrednost, čeprav si je v svesti, da uspehi ne bodo enakovredni njegovim naporom. Zato je stvarni optimizem reslastnost, brez katere si vzgojitelja ne moremo prav misliti, ker si pesimistični vzgojitelj s svojo nevero sam najbolj kvari svoje delo. Tako torej: vzgajajmo in pametno zaupajmo v vzgajanje, čeprav praktično življenje še tako nasprotuje našim vzgojnim smerem in idejam!

Evolucija v sovjetski Rusiji.

Dr. Ivan Ahčin.

Ali je že prišel čas, ko bi mogli govoriti o neki evoluciji sistema in družabnega reda, ki ga je Rusiji naložil boljševizem? Ali pa je morda sistem ostal sam sebi zvest in dosleden, pač pa se spreminja miselnost narodov, ki jih boljševizem vlada.

Koliko različnih odgovorov! Gotovo si posebno kapitalistični svet odkritosrčno želi, da bi komunistični poskus v Rusiji propadel, da bi tako potolažil svojo vest, češ: drugačen gospodarski red, kakor je kapitalističen, je povsem nemogoč. Vse, kar ima torej le videz popuščanja od komunističnih in kolektivističnih gospodarskih smernic — kapitalizem se samo za to stran življenja zanima —, se pozdravlja z velikim odobravanjem in slika kot povratek v »že ustaljen in preizkušen družabni red«.

Drugi, in to so levičarski krogi, gledajo z vedno večjo nezadovoljnostjo na Stalinovo politiko. Dolže ga, da bo s svojim ravnanjem ubil revolucionarno dinamiko. Na ta način pa bi zvedenelo delo za priprave na svetovno revolucijo. Očitajo mu, da se je pomeščanil in se zapletel v miselnost nacionalističnega fašizma. Čemu je bilo treba, tako se izprašujejo, preobrniti ogromno državo, žrtvovati milijone človeških življenj, zbuditi v svetovnem proletariatu upanje na zarjo vstajenja, ako se je hotelo napraviti nekaj, kar naj se v svojem bistvu sploh ne loči od starega sveta.

In tretji so nezaupljivi. Slišijo o reformah, pa ne verjamejo, da so odkritosrčne. V njih vidijo zvijačo režima, ki čuti, da ne more

iti ravne poti, pa se zato poslužuje ovinkov in stranpoti. Prepričani so, da gre le za dobro premišljene odmore, ki naj izmučeni deželi dajo nekaj oddiha, da bo kasneje tem uspešneje mogoče izvesti dokončno zamisel komunistične družbe. Pri tem svojem nezaupljivem gledanju na sovjetske dogodke se morejo sklicevati na epizodo z Nepom (Nova ekonomska politika od 1921—1929), ki je sledila vojnemu komunizmu, nakar je Stalin naenkrat odredil prisilno kolektivizacijo in izvedbo petletnega gospodarskega načrta — v štirih letih!

So tudi še četrtri, ki zasledujejo dogodke v Rusiji in pravijo, da je marksizem ostal takšen, kakršen je bil: skrajno dogmatičen in ozkosrčen, toda ruski narod njegovega togega oklepa več ne prenese. Je evolucija v Rusiji, tako pravijo, ki je pa z marksističnim komunizmom ni mogoče razložiti in tudi nima z njim nobene zveze. Gre za vstajenje naroda, ki ga je marksizem zaslužnil in dolga leta oklepal v verige. Sedaj pa ta narod polagoma zopet čuti zdravje v svoji krvi in vstaja k novemu življenju, ki ne bo več isto kot nekaj, pač pa nekaj čisto novega, ker bo imelo v sebi tudi vse tiste pozitivne elemente, ki jih je komunistična diktatura prinesla v Rusijo.

Različna mnenja, ki si docela nasprotujejo! Zanesljivo sodbo bi si mogel ustvariti le neposredni opazovalec sovjetskih razmer, ki bi mogel ločiti ono, kar režim dela, od onega, kar se dogaja in živi v narodu. Od zunaj tega procesa ne moremo do kraja doumeti, ker vidimo in slišimo le to, kar želi sovjetska vlada. Vidimo spremembe, ne moremo pa vselej vedeti, iz kakega duha izhajajo in če ne slede le že izvršenim dejstvom, ki so se zgodila v narodu in jih režim pač ne more več preprečiti, pa se jim radi tega prilagoduje.

Zato tudi ta razprava nima namena podati trdno sodbo o sedanjem stanju Sovjetske Rusije, ampak hoče čitatelju nuditi le snov za razmišljanje, ki naj izpopolni in zaokroži informacije dnevnega časopisja.

I.

Poglejmo najprej spremembe sovjetske zakonodaje z ozirom na poljedelstvo in sedanje stanje!

Znano je, da kaže sovjetska zakonodaja v pogledu na kmečki stan mnogo prememb in dokaj oklevanja. Prvi poskusi socializacije zemlje v dobi tako imenovanega militantnega komunizma so popolnoma propadli. Nastopilo je velikansko pomanjkanje živil in lakota, ki je grozila, da upropasti vse pridobitve revolucije. Lenin je bil l. 1921 prisiljen razglasiti »Novo ekonomsko politiko« (Nep), ki je dala nove možnosti zasebni pobudi in lastnini kakor tudi svobodni trgovini z agrarnimi pridelki. Rusija se je hitro opomogla, zaplalo je

novo veselje do dela in zemlje. Podjetnejši kmetje so pričeli zemljo intenzivneje obdelovati, mnogi so svojo posest pomnožili z nakupom zemlje, ki je drugi niso hoteli obdelovati. Nastala je z leti med kmeti nova plast trdnejših, premožnejših kmetov, imenovanih kulakov, ki seveda niso bili nobeni nasledniki nekdanjega ruskega veleposestva, ki pa so vendarle vzbujali mnogo zavisti pri slabše situiranih kmetih in povzročali mnogo zgledevanja in očitkov pri pravovernih marksistih. Vodstvo komunistične stranke se je dobro zavedalo, da gospodarski in družabni razvoj na kmetih niti najmanj ne odgovarja socialistični agrarni teoriji. To je bil tudi povod za hude očitke, ki jih je opozicija, takozvani trockisti, navajala proti Stalinu.

Toda komunistična stranka je medtem že tudi izdelala načrt, po katerem naj bi se v smislu komunistične ideologije socializirala tudi zemlja. Smisel nove kolektivizacije je bil v tem, da se odpravi zasebna lastnina zemlje in da se iz kmeta-posestnika napravi kmeta-poljedelskega delavca. Ta integralna kolektivizacija je imela za cilj popolno izravnaje in izenačenje kmečkega stanu v poljedelsko komunistično družbo, kateri pa ne bi bila le skupna zemlja in sredstva za njeno obdelovanje, ampak tudi ves način življenja.

Po svoji čisti komunistični teoriji so najprej ustvarili tip novega gospodarjenja in ga imenovali *sovkh o z e*. Parcelirali so zemljo, na primer v kose po 500 ha, izbrisali prejšnje meje in na tem kosu lepe plodne zemlje postavili ogromno stajo za živino in stanovanjske hiše za ljudi. Vsi bivši lastniki, delavci in najemniki so postali poljski delavci, stanujoč pod skupno streho pod vodstvom in nadzorstvom državnega uradnika. S tem je bila ustvarjena državna kmetija pod vodstvom države. Polje se obdeluje s stroji in vsak delavec je za svoje delo plačan.

Toda takšna rešitev, ki edina popolnoma zadovolji komunistično teorijo, se ni dala dobro izvesti v tistih pokrajinah, kjer je kultura različna, mešovita, kjer je zemlja gorata, manj rodovitna in kjer obdelovanje s stroji ni lahko mogoče. Takšen teren zahteva raznoliko obdelovanje, ker je tudi kultura različna. Poleg tega pa so komunisti uvideli, da bi popolna in takojšnja integralna kolektivizacija bila za bivšega kmeta lastnika previsok ideal, ki ga ne bi bilo mogoče v enem skoku doseči. Zato so kot vmesno stopnjo do *sovkh o z o v* ustvarili tip neke vrste poljedelske proizvodjalne zadruge, imenovane *k o l k h o z*. V *kolkhozu* so združili bivše kmečke posestnike, ki so postali po novi agrarni reformi kmečki delavci. Na čelo *kolkhoza* je bil postavljen državni uradnik. Uradnik je vodil delo in skrbel, da je sleherni delavec delal določeno dnevno dobo in da je bil vsak pri delu, za katero je kazal največ sposobnosti in ga je najbolje obvladal. Po končani žetvi so pridelek izmerili,

pri čemer je bilo zelo važno, da je odgovarjal količini, ki je bila po načrtu kolkhozu predpisana. Ta pridelek je bil nato stavljen na razpolago državi. Država je plačala kolkhozu neko vsoto, ki jo je sama določila. Plača države, bodisi v denarju bodisi v naturi, je bila nato razdeljena med poljedelce po določenem ključu, ki je približno odgovarjal številu delavnih ur. Življenjske razmere v kolkhozu so torej bile povsem odvisne od tega, kaj je država za pridelek plačala. Navadno je ta vsota bila precej nizka, ker je država morala upoštevati v prvi vrsti življenjske razmere mestnega delavstva, ki ne bi hotelo izdajati prevelikega denarja za svojo prehrano. Morala pa je imeti pred očmi tudi možnosti eksporta in potrebe notranje trgovine. Sicer pa ni mnogo spraševala kmetov, kaj mislijo o svoji plači. Ako je hotela, da je kruh bil poceni, je plačala kmetu žito zelo nizko. Glavna stvar je bila, da je kolkhoz proizvajal toliko, kolikor mu je bilo po načrtu predpisano. Pa tudi skladišča so morala biti za vsak slučaj do neke mere polna.

Življenje v kolkhozu je torej bilo trdo, kmetje so bili stalno pod nadzorstvom politične sekcije. Tri leta (1929—1932) je trajal ta za kmetstvo prebivalstvo neznosen režim, ko je nejevolja ljudstva priklopela do vrhunca in so se pričele upirati cele vasi. Komunisti so nato kmete militarizirali, kar ni zlomilo njih odpora. Pridelek je vedno bolj padal, število živine se je silno skrčilo, kmetstvo delavstvo je zapuščalo kolkhoze in bežalo v mesta. Nad tri leta je trajal boj sovjetske države s kmetom, dokler ni bil Stalin l. 1935 prisiljen proglasiti novo agrarno reformo.

Uvod za to reformo, ki pomenja zelo hud poraz poizkusa integralne socializacije zemlje, je bilo mogoče razbrati že leto preje (1934) iz znamenitega Stalinovega govora v mescu januarju.

Tedaj je Stalin izjavil: »Vsak leninist dobro ve, da je izravnanje potreb in okusa malomeščanska nespamet, ki je morda vredna kake primitivne sekte, ne pa družbe, ki je osnovana na marksističnih načelih. Kajti ni mogoče od vseh ljudi zahtevati, da imajo iste potrebe, enak okus in da so v svojih življenjskih pogojih čisto izravnani... Marksizem nasprotno proglašča načelo, da potrebe ljudi niso enake in ne morejo biti enake niti kar se tiče kakovosti niti količine... Praksa je pokazala, da bi »komuna« gotovo propadla, ako se ne bi odrekla izravnanju človeka« (Izvestia, 27. jan. 1934). S tem govorom je Stalin priznal, da je integralni komunizem propadel, da je protinaraven in nemogoč ter je namesto ponesrečenega kolkhoza predlagal novo obliko kolektivizacije, namreč artel, ki bolj odgovarja tradicionalni obliki ruskega zadruharstva. Tudi v artelu so proizvajalna sredstva skupna, ima pa vsak poljedelec poleg tega tudi še nekaj, kar more imenovati

svoje: stan, živino, perutnino, kos zemlje, katere obseg se ravna po krajevnih razmerah. Ako je plodne zemlje veliko na razpolago, more v zasebno upravo dobiti poljedelec več zemlje (do 3 ha), sicer je košček zemlje, namenjen zasebni uporabi mnogo manjši ($\frac{1}{4}$ ha do 1 ha). Stalin se je torej pod pritiskom razmer odločil za z m e r - n e j š o kolektivistično obliko, ki se mu je naenkrat zazdela »edino možna oblika sožitja«... Stroga oblika kolkhoza je torej propadla in kmetsko življenje naj ne bi imelo tako izrazito kasarniškega značaja, kakor so si spočetka zamislili komunistični teoretiki. Artel je nekoliko bolj prožna oblika zadrugarstva, dasi morajo kmetje še vedno delati pretežno za državo. Kmetje so si to olajšanje priborili po nepopisnem trpljenju, potem ko so cele vasi izumrle od lakote in so stotisoči in milijoni bili deportirani kot kulaki in protirevolucionarji v koncentracijska taborišča na prisilno delo. Stalin je bil prisiljen popustiti. Ob tem dejstvu nas ne moti, ako je teženje po izenačenju in uniformiranju človeka podtaknil malomeščanski družbi...

V novi kolkhoz morejo vstopiti tudi bivši kulaki, kar jim preje ni bilo dovoljeno. Kmetje smejo rediti 3—5 glav živine, 1 konja, 20—40 ovac, imeti perutnino, čebele... Kolkhozi dobe večjo samopravo. Zemlja je sicer državna last, toda kolkhozniki jo imajo v večno uporabo. S tem naj bi ustanova kolektivne lastnine dobila nekakšen trajen značaj.

Ob tem dejstvu pravi Stalin: Kljub umiku je kolektivizacija zemlje uspela! Nasprotniki pa trdijo: Kolektivizacija je doživela očiten polom. — V resnici bi pa morda mogli pravilneje reči: Kolektivizacija po marksističnem konceptu je gotovo propadla. Utegne pa se zgoditi, da bo sedanja oblika nekoliko trajnejše veljave, toda edinole zaradi tega, ker se bolj približuje obliki »m i r a«, v katerem je ruski kmet živel stoletja že pod carji in jo je torej vajen. Tudi v miru ni mogel kmet zemlje ne kupiti, ne prodati, ne zaokroževati svoje posesti. Zemlja je bila med kmete razdeljena v obdelovanje in užitek. Ako je kdo svoj kos zemlje zapustil, je pripadla miru in je bila dodeljena tistim, ki so hoteli delati. Tako je v ruskem kmetu že davno vkoreninjeno naziranje, da d a j e e d i n o - l e d e l o p r a v i c o d o u ž i v a n j a z e m l j e i n n j e n i h s a - d e ž e v. Po njegovem mišljenju zemlja ne more biti predmet ne kupčije ne trgovskih transakcij. Sicer je Stolypinova reforma pred vojno kmetu omogočila, da zapusti mir in si osnuje samolastno gospodarstvo, toda še ob izbruhu revolucije je bilo 60% kmetov, ki so pripadali miru.

Artel je torej agrarna oblika, ki miselnosti ruskega mužika ni tuja, saj raste iz ruske zemlje in ruske tradicije. Ni pa kljub temu

verjetno, da bi trajno zadovoljila sovjetskega poljedelca. Kajti vredno je opomniti, da so mi r pričeli v Rusiji opuščati ravno zaradi tega, ker ga z rastočo civilizacijo in napredkom ni bilo več mogoče dobro sprijazniti. Veleposestvo je v Rusiji z revolucijo padlo in ga gotovo nihče več ne bo oživiljal. Toda tudi v obliki artela oživiljen mir se ne bo mogel trajno upirati razvoju časa in napredku kmečkega prebivalstva. Po prvi zmagi nad komunizmom bo ruski kmet prej ali slej tvegal boj za popolno osvobojenje iz komunističnega jarma. Že danes je gotovo, da je strogi agrarni komunizem premagán in da zavzema bolj in bolj združno obliko, ki utegne v onih nepri-siljenih, zdravih oblikah, ki jih ima združništvo na sebi, ravno v Rusiji zaradi zgodovinskih predpogojev ostati in voditi novo obliko kmetijskega sožitja na grudi.

II.

Druga, nad vse pomembna reforma notranjega življenja v Sov-jetski Rusiji je prišla 28. novembra 1934, ko so bile odpravljene krušne karte in 1935 (oktober-november), ko so odpravili vse živilske nakaznice, razširili svobodno trgovino in likvidirali prosluli Torgsin. Istočasno je bila izvedena tudi denarna reforma.

Vse te globoke in bistvene spremembe se tičejo v prvi vrsti s o v j e t s k e g a d e l a v c a. Pred temi reformami je bil delavec plačan v denarju in v živilskih nakaznicah, s katerimi je v državnih trgovinah dobil glavna živila po zelo znižanih cenah. Teh živilskih nakaznic pa niso dobili vsi delavci enako število, temveč jih je oblast razdelila v štiri kategorije:

a) V prvi kategoriji so bili kvalificirani delavci in takozvani udarniki (neke vrste rekorderji), ki so imeli pravico do namečka pri živilih.

b) V drugi kategoriji so bili nekvalificirani delavci, obrtniki in poduradniki.

c) V tretji razne vrste nekvalificiranega nameščenstva.

d) V četrti otroci in bolniki.

Za najnižjo ceno so dobivali živila in blago lastniki nakaznic prvega razreda. Ti so bili privilegiranci države. Ostale kategorije so morale plačevati že dražje (najdražje z izkaznicami IV. kat.), vendar še vedno ceneje, kakor pa se je dobilo blago in živila v svobodni trgovini. Razen tega so bili še posebni trgovski lokali za s p e c i a - l i s t e (inženirje, zdravnike, intelektualce), potem magazini za tuje specialiste in tuje komuniste (I n s n a b) ter končno T o r g s i n, v katerih se je moglo kupiti izključno le v tujih valutah ali z drago-cenostmi. Torgsin je imel namen zbirati tuje valute od turistov, ki posečajo Rusijo, pa tudi zlato in dragocenosti nekdanjih plemičev,

ki so svoje imetje prikrivali, toda ga končno morali prodati, ako so hoteli živeti. Kajti tem ni država izdala nobenih krušnih in živilskih nakaznic.

Poleg teh vrst trgovine so bile še splošne državne trgovine, v katerih je mogel vsakdo kupovati brez kart, vendar za dosti dražjo ceno kakor je mogel dobiti blago in živila na nakaznice.

Vidimo, da je bil ta sistem dokaj kompliciran in da je prebivalstvo v »deželi enakosti in bratstva« zelo izrazito diferencirano v različne socialne kategorije. Razlika med stanovi v resnici ni bila nič manjša kot v dobi pred boljševizmom. Srečni lastniki nakaznic I. razreda, tujci, specialisti, častniki rdeče armade (ki so imeli svoj poseben režim) so dejansko bili privilegirana kasta v državi. Drugi niso dobivali niti približno dovolj, da bi se moglo govoriti o kakem, tudi najmanjšem blagostanju. (I. kategorija je n. pr. dobila: 1 kg kruha dnevno, 1 kg mesa na mesec, 1 kg sladkorja na mesec, 2 kg masti ali olja na mesec; II.: 400 g črneža kruha dnevno, 400 g sladkorja mesečno, 200 g masti ali olja mesečno; III. 400 g črneža kruha dnevno; IV. 200 g mleka dnevno (otroci, bolniki).

Z reformami 1924—1935 je ta sistem odpravljen. Za svoj denar more delavec sedaj kupiti, kar hoče in to je gotovo napredek. Namesto raznih kategorij trgovin so sedaj le državne trgovine. Ker je država predvsem računala na kupno moč občinstva, so delavske plače bile nekoliko zvišane, že zaradi tega, ker odpade ugodnost preživljanja s cenenimi nakazili.

Kljub temu pa so seveda občutno prizadeti »boljši sloji« socialistične družbe, tisti, ki so pripadali I. kategoriji.

Toda nova reforma je komunistično državo postavila še pred drug, zelo važen problem, ki je bistvenega pomena za komunistično družbo, namreč: po kakem merilu naj bo plačan delavec? Doba idealnega komunizma je proglasila načelo: Vsak naj dela po svojih najboljših močeh za državo, za družbo. Ta pa mu bo dajala, kar potrebuje za življenje. Idealen ali tudi heroični komunizem je stal na stališču, da ima interes družbe mesto pred interesom poedinca. Zato je rekel: Vsak razredno zaveden član socialistične države mora storiti vse za socialistično družbo. Inženir bo storil kajpada več kot preprost zidar ali železniški delavec. Toda kljub temu bo njuna plača enaka ali morda delavčeva celo večja, ako ima skrbeti za večjo družino.

Toda pokazalo se je, da ta sistem ni vzdržljiv. Upošteval ni važnosti osebnega interesa. Izkazalo se je, da so ljudje neinicijativni, leni, zanikerni, da nimajo interesa na napredku pri delu. Sistem je bil protinaraven, ker je zahteval heroizem, katerega ljudje navadno nimajo. Po hudih notranjih bojih je boljševizem opustil to komuni-

stično načelo, ki so ga proglašali za največji triumf socialistične države in uvedel tolikrat zavrženi meščanski plačilni režim, v katerem se plače ravna po storitvi dela. Diferenciacija plač je prodrla kot sistem in dosegla svoj najvišji vrh v stahanovstvu, ki je gotovo najbolj surova priganjaška oblika, kar si jih je kak delovni režim kdaj mogel izmisliti.

V noči 30. avgusta 1935 je preddelavec Stahanov v neki premogokopni jami doneške kotline nakopal v 6 urah 102 toni premoğa. To je bil čudovit rekord, ki ga je omenjeni Stahanov dosegel na ta način, da je iznašel nov delovni način, po katerem je mehanično kladivo 6 ur brez prestanka pod njegovim vodstvom lomilo premoğa, med tem ko je vsa pomožna dela, kakor dostavljanje priprav, odvažanje premoğa, postavitve lesnih opor v rovu itd. prepustil pomožnemu delavstvu.

Nekaj dni pozneje je delavec Busigin dosegel izreden rekord v avtomobilski tvornici v Gorkovu, delavec Smetanin v čevljarški delavnici »Skorohod«, šivilja Vinogradova v tvornici perila »Krivonos« itd. Nova metoda dela je vzbudila veliko zanimanje delavstva, ker ni bila narekovana od inženirjev in poklicnih strokovnjakov, ampak so jo delavci sami znašli. Stahanov in tovariši so postali junaki sovjetov. Vse je o njih govorilo in pisalo. Njih imena so postala slavnejša kot polarnih raziskovalcev Čeljuskincev. Poklicani so bili v Moskvo in sprejeti v veličastnem triumfu. Bili so sprejeti tudi pri Stalinu, ki je imel nanje pomemben nagovor, v katerem je poudarjal, da se je za uspeh v prvi vrsti treba zahvaliti poznanju strojev in tehnike ter njihovi marljivosti, ko časa ne merijo več po minutah, ampak po sekundah (Izvestia, 22. nov. 1935).

Naenkrat je stahanovstvo poseglo kot nov činitelj v sovjetsko gospodarstvo. Prva posledica je bila, da je prišel iz tira natančno izdelan gospodarski načrt, po katerem se ravna sovjetsko gospodarstvo. To je vzbudilo pri gospodarskem vodstvu precejšnje nerazpoloženje do novih rekorderjev. Toda to bi bilo še najmanjše zlo.

Prava nevarnost novega sistema se je pokazala, ko vodstvo sovjetov ni bilo zadovoljno le s tem, da je rekorderje obdalo s slavo in odlikovanji, ampak je takoj prišlo na misel, da bi bilo kaj primerno, ko bi se vsi sovjetski delavci ravnali po stahanovcih. Uspehi stahanovcev naj bi postali norma za vse načrtno delo, od množice se je pričelo zahtevati ono, kar je zmogla le posebno izbrana elita. Ponovilo se je torej isto, kar pred leti z »udarniki« in »odličniki«, ki so tudi spočetka povsem prostovoljno sestavili edinice za posebno težavno ali specializirano delo v tovarnah (odličniki), da pomorejo petletnemu gospodarskemu načrtu do uspeha, a je vlada njihov način dela in čezmernih naporov hitro raztegnila kot dolž-

nostno mero za vse delavstvo. Tako navdušenje za rekordno delo ni bilo več naravno, ampak umetno ustvarjeno in izsiljeno. Posledica je bila, da delavstvo takih naporov ni zdržalo, da je moralo v veliki meri iskati odmora in okrepitve zaradi izčrpanosti, medtem ko so udarniki in odličniki prišli na stopnjo navadnih karieristov, ki jih je delavstvo zasovražilo. Vodstvo industrijskih podjetij pa se je upravičeno pritoževalo, da delavstvo v hlastanju za rekordi dela na napravah in strojih veliko škodo.

Tako se je tudi stahanovstvo že po nekaj mesecih izmaličilo v istem pravcu. Z demagoškimi gesli in pretiravanjem so sovjeti vso stvar spravili tako daleč, da je stahanovstvo dalo prav za prav osnovo za — tokrat sovjetski — *super-taylorizem*, torej za najhujši priganjaški delovni sistem, ki tira delavca v njegovem naporu do skrajnosti (*sweating sistem*). In to so sovjeti z res zavijdanja vrednim ponosom proglasili za svoj izum, za sad komunističnega družabnega reda! Kapitalizem seveda takšen racionalističen način proizvodnje že davno pozna, ki pa so ga, kar bi komunisti morali vedeti, vedno vse delavske organizacije najhujše napadale kot nemoralnega.

Taylorizem je mogoče vzdrževati z visokimi plačami, ki so vezane na storitev od kosa. Prav isti pojav se sedaj razvija tudi v Sovjetski Rusiji. Nekaj dni po sprejetju stahanovcev je Stalin govoril delavstvu, ki je zaposleno pri poljedelskih strojih. Tem je kar izrazito poudarjal zapeljivo vabo *osebnega interesa*, ki ga more razviti in dati tudi sovjetija: »Življenje je lepo! Bodimo imoviti! Življenje je od dne do dne lepše in veselejše!« To so nova gesla, ki izhajajo iz Kremlja, dokaj različna od onih, ki jih je proglašal heroični komunizem. Ni več v ospredju zanimanja brezimni udarnik, ki je tvegall vse svoje moči za brezimno skupno stvar, za porast komunistične družbe. Sedaj je slavljen in češčen stahanovec, ki po izumih zadnje tehnike postavlja rekorde v proizvodnji in je za te rekorde tudi rekordno plačan. Preseneča pa cinizem, s katerim komunizem to izrazito kapitalistično priganjaško metodo slavi kot plod socialistične družbe.

Nasprotniki Stalina očitajo, da nove delovne metode, v katerih je v ospredju osebni interes, ustvarjajo novo meščanstvo, ki mu manjka socialističnega duha. Velika večina delavstva z novo metodo seveda ni zadovoljna ter z nezaupanjem in odporom zasleduje razvoj stahanovstva, ker ruši tisto delavsko enotnost in skupnost, ki jo je komunizem vedno najbolj poudarjal.

Walter Citrine, glavni tajnik angleških delavskih organizacij (*Trade-Unions*), ki je 1936 obiskal Sovjetijo, je po natančnem proučevanju ugotovil sledeče delavske plače:

Nekvalificirani delavec, ki je od ure plačan, dobi mesečno ca. 105 rubljev, prvovrstno kvalificiran, ki je v najvišji kategoriji (8) doseže 450 rubljev. Ravnatelj dobi 2000 rubljev in ravno toliko prvi inženirji. (W. C. I search for truth in Russia, London, ad. George Routledge et Sons, Broadway House 1936, str. 37.) Ako rubelj računamo, kakor pisatelj, 3 pence ali 0.95 francoskega franka, vidimo, da so plače zelo nizke, mnogo nižje kot pri nas. Delavec more le tako izhajati, ker ima več socialnih ugodnosti (n. pr. poceni stanovanje) in ker navadno tudi žena hodi v tovarno.

Čisti komunizem se je moral torej tudi tukaj umakniti realnosti življenja in človeške narave. Izkazal se je kot utopija. Toda kljub temu, da je sedanjí komunistični režim tudi med delavstvom v Rusiji nepopularen in da stoji velikanska večina delavstva izven komunistične stranke, si večina delavstva prav gotovo ne želi povratka starega reda, kakor je vladal pod carji. Predvsem je možnost kopičenja bogastva vendarle vse drugače omejena kakor v kapitalističnih državah. Prihranki so mogoči, toda kar kdo ima, si je sam prislužil z lastnim delom in ni sad dela drugih, kakor je to največkrat primer v kapitalističnih državah. Dalje se delavec v sovjetski Rusiji čuti kot tista družabna elita, ki ji gre prvo mesto v družbi. Pravimo, čuti se kot elita, dasi v resnici ni vedno, prav tako, kakor se v kapitalistični družbi čuti, da je izžeman in zapostavljen, kar tudi ni vedno resnica. Toda ravno ta psihološki moment je nad vse važen in gre v prilóg sovjetskega režima tudi pri tistih, ki niso člani komunistične stranke.

Resnica pa je, da sovjetsko delavstvo vedno bolj čuti, da se mu ni posrečilo v marksistični državi doseči one osamosvojitve, o kateri sanja svetovni proletariat. Dobro se zaveda, da je pod jarmom absolutistične države in slepo orodje v rokah vse-mogočne komunistične stranke. Zelo žalostne izkušnje so napravile njih strokovne organizacije. Niti tu ni govora o kaki samostojnosti in samoupravi. Prvo in zadnjo besedo ima stranka, katere roka je povsod, in država, ki vse centralizira. Vodstvo strokovnih organizacij je podložno in odgovorno stranki in ne članstvu.

Toda kljub vsemu, tudi kljub temu, da se delavčeva življenjska višina še tudi danes na splošno ni dvignila višje kot je bila nekoč, se je sovjetski delavec brez dvoma dvignil v svoji delavski zavesti. Ima večjo izobrazbo, pristop ima do najvišjih učnih zavodov. Njegova samozavest in zavest človeške, družabne in umske vrednosti je zrasla. Iz tega delavstva raste res »nov človek«, a ravno ta novi tip nosi na sebi vse poteze človeka, ki je po vsem čisto nasproten vse izravnavajočemu komunističnemu idealu.

(Konec prihodnjič.)

Krekov pedagoški nazor.

Vinko Brumen.

Morda bo naslov koga osupnil, češ kakšen pedagog pa je bil Krek? Zato je treba takoj spočetka podčrtati, da vsakdo, kdor dela kulturno in zlasti še socialno, vrši tudi važno pedagoško delo. Že samo prikazovanje in realiziranje kulturnih dobrin in vrednot vpliva na soljudi, oploja njihovo rast in zorenje, budi njihove stvariteljske sile, vzpodbuja jih k sodelovanju ali h kritiki, k lastnemu kulturnemu delu. Seveda si tega kulturnega dela ne smemo predstavljati le tako, kakor smo ga navajeni gledati in občudovati ali soditi in grajati pri tako imenovanih najvišjih vrhovih vsakega ljudstva. Pri teh posameznikih, ki jih radi nazivamo genije, je samo stopnjevano in poglobljeno to, kar se končno v neki obliki vrši pri vsakem zdravem in normalnem človeku. Saj v tem je pravi smisel naziranja, da je vsak človek v nekem oziru genij, namreč ustvarjalno bitje. Pri marsikom je to ustvarjanje sicer prav skromno, javnosti čisto nevidno, morda le malokdaj v strogem pomenu besede izvirno, vendar zato za osebno in narodno kulturo še nikakor ni brez pomena. Kajti kaj bi n. pr. v kulturi pomenilo ljudstvo, ki bi sicer dalo iz sebe nekaj svetovnih vrhov in genijev, če pa samo ne bi imelo z njimi nikakega stika in bi bilo kulturno mrtvo. Živo ljudstvo živi tudi kulturno, neprestano ustvarja in poustvarja kulturne vrednote, h katerim mu kažejo pot njegovi vodniki in preroki, ki so že s tem tudi v nekem smislu njegovi vzgojniki.

Še bolj moremo to trditi o ljudeh, ki so praktični delavci za ljudstvo. Ne le učitelj, tudi dušni pastir, socialni delavec, politik... s svojim delom in prizadevanjem naravnost oblikujejo svoje ljudstvo. Če tega ne vrše, ne zaslužijo naziva kulturnih in narodnih delavcev, njihovo delo ni ne kulturno ne socialno. Zlasti pa mora še socialni reformator gledati in skrbeti, da ljudstvo pripravi za preosnove, ki jih hoče izvesti. To velja tudi tedaj, kadar svojih načrtov ne gradi v prvi vrsti na ljudeh kot družabnih bitjih, temveč na katerihkoli drugih temeljih, n. pr. na gospodarskih ali političnih oblikah. Naj je še tako prepričan, da so, recimo, gospodarske prilike pravi temelj nekega družabnega življenja, družba sestoji vendar tudi zanj končno iz ljudi, ki se v izvedbo neke zamisli družbe in njenega življenja dado zgnesti ali pa jo ovirajo. Zato mora tudi tak socialni reformator za svoje načrte ljudi notranje pripraviti, ali z drugo besedo — vzgojiti. I on je torej nujno v nekem smislu vzgojnik ljudstva ali pedagog.

Z vsem tem pa smo povedali le to, da vsak kulturni in zlasti še praktični delavec že po svojem namenu in v interesu svojega prizadevanja nujno sodeluje tudi pri vzgoji ljudstva. Vedno niti ni treba, da se tega izrečno zaveda; svojo vzgojno nalogo vrši, ko dela na svojem kulturnem področju. Nekateri izmed kulturnih delavcev praktikov pa se udeležujejo tudi teoretsko. Morda razpravljajo o svojem delu in njegovih idejnih temeljih, pa se lahko izrečno zavedo tudi pedagoške vrednosti svojega prizadevanja. Tedaj si pač tudi o tej strani kulture ustvarijo in razvijejo svoje posebno mnenje, svoj lasten pedagoški nazor. Ta ni nič drugega ko določeno gledanje pedagoških vprašanj in problemov, seveda skoraj gotovo s svojega posebnega vidika.

Krek je bil eden izmed posebno pomembnih delavcev med našim ljudstvom. Še vedno ne moremo dobro ceniti in preceniti vsega njegovega dela, zlasti še zavoljo tega ne, ker je bilo področje njegove dejavnosti silno obširno. Toda osnovna nota mu je prav gotovo odločno socialna. V prvi vrsti se je trudil, da bi svoje ljudstvo dvignil do one kulturne in gospodarske višine, ki bi bila dostojna njega in njegovega kulturnega ter občečloveškega poslanstva. Kot razborit in priden praktičen socialni delavec je bil v tesnem stiku s svojim ljudstvom in v duhovni zvezi zlasti s socialno kulturo sveta svoje dobe in preteklosti. Na obojem je zgradil svoj osebni nazor, ki je imel tudi svojo pedagoško stran. To bi rad pokazal, kolikor sem jo spoznal iz njegovih spisov. Ne toliko iz njegovega praktičnega dela, ki je mnogo težje dostopno (sam nisem Kreka niti poznal), temveč iz njegovih spisov sem črpal gradivo za ta sestavek.

Brez vprašanja po smislu življenja je vsako oblikovanje življenja in ljudi nemogoče. Svetovno naziranje je izvor tudi vsega plodovitega pedagoškega prizadevanja. Zato nikakor ne gremo predaleč, če si v tej zvezi ogledamo Krekove nazore o svetu in življenju vsaj toliko, kolikor so odločilno vplivali na njegov pedagoški nazor.

Krek je bil katoliški duhovnik, ki se je šolal v Ljubljani in na Dunaju. Zlasti dunajska leta so bila velike važnosti zanj, ker je prišel v stik z novim krščanskim socialnim gibanjem in se navdušil za socialno delo. Bogoslovni študij in lastna poglobitev v najrazličnejša vprašanja sta mu dala trdno podlago, na kateri si je mogel izgraditi osebni svetovni in življenjski nazor.

Temeljna misel Krekovega naziranja je pač bila ta, da je Bog ustvaril človeka v svojo čast in njegovo zveličanje, kakor uči katekizem, katerega vzgojno vrednost je Krek ponovno naglašal. To je

lepo povedal in podčrtal s citatom iz Apostolskih del (17, 24—28): »Bog, ki je ustvaril svet in vse, kar je na njem, je iz enega človeka naredil ves človeški rod, da prebiva po vesoljnem zemeljskem obličju — da išče Boga, če morda zadenejo obenj, ali ga najdejo, dasi ni daleč od nikogar izmed nas. V njem namreč živimo in se gibljemo in smo.« Torej »človeški rod ima namen, da išče Boga. Temu namenu se noben posameznik, pa tudi nobena družba ne more ogniti. Tako blizu je in vendar ni gotovo, da ga vsak najde. Morda zadene obenj, morda ne. A vsak ga išče! To iskanje stremi iz vseh naporov, ki tlačijo človeštvo, to iskanje se oglašča iz vsake žilice, iz vsakega utripljaja človeškega srca in se javlja mogoče celo iz boja proti veri in proti Bogu.«¹

Pozneje je Krek zopet naglašal: »Človeški rod mora iskati Boga. To je njegova najvišja dolžnost. Spoznati mora svojega Očeta in Stvarnika, saj je to lahko mogoče. Iz ustvarjenih reči se da spoznati, se da najti, se da takorekoč otipati. Kar človek premišljuje, vse ga vodi k Bogu.« In dalje: »Zgodovina človeškega rodu nam v resnici izpričuje, da se ljudje niso mogli odreči od Stvarnika jim naložene naloge: iskati Boga. Če so tudi hudo zašli, v uživanju in veselju, v njihovih znanstvenih naporih in v umetnosti, v vsem njihovem življenju zveni vendar le hrepenenje po Bogu.«²

Ali zlasti danes ne čutimo vedno bolj resnice teh misli, ko vidimo, da se ves napor in ves boj v človeštvu vedno bolj ostri v boj zoper Boga in proti njemu? Ali jim ne pritrjujejo danes vsi možje, ki vedno pogosteje naglašajo, da je tudi sedanja kriza v prvi vrsti kriza duhovnega, zlasti verskega življenja?

Boga išče človeštvo in krščanstvo mu najlepše ter najpopolneje kaže pot do »božje podobe« v njem samem, zato se tudi »življenja človeškega skrivnosti in zamotana dejanja razumevajo vzvišeno in temeljito samo v krščanstvu.«³ Pravi cilj življenja pa za kristjana ni na tem svetu, temveč večno blaženstvo v nebesih. Zato je že s tega vidika gotovo, da k pravi izobrazbi ne spada le temeljita izvedenost v vseh stvareh zemeljskega življenja. To pa še ne zadostuje, dasi je tudi to potrebno, kajti v tem življenju se odloča in pripravlja usoda onega. »Toda prava modrost je le tista, ki uči prav živeti in dobro umreti. In to je Kristusova mo-

¹ Citat iz Krekovih Izbranih spisov, ki jih je uredil I. Dolenc, IV. zv., str. 214.

² Zgodbe II., 735. Vstavil sem dvopičje pred besedi »iskati Boga«.

³ Izbrani spisi II., 1, str. 144.

drost.«⁴ Zato »vsi filozofični sistemi skupaj niso toliko vredni kakor ena stran katekizmov«, kakor se je na smrtni postelji izrazil Jouffroy.⁵

Tudi v tem oziru od Krekovih nazorov nismo danes tako daleč, kakor se nam morda zazdi na prvi pogled. Kajti tudi sodobna pedagogika ve, da vsako znanje ni že samo po sebi izobraževalno znanje, temveč loči v tem pogledu nekako trojnost: pozitivno ali delovno, modrostno ali izobraževalno in versko ali odrešilno znanje.⁶ Krek je le bolj ostro naglasil razliko med zgolj svetno in pa med drugo, »pravo modrostjo«, kakor jo imenuje.

Človek je bil Kreku tista stvar, s katero si je dal največ opravka. In ta človek mu je bil družno bitje, to je tako, da se more sebi primerno razvijati, ohraniti in izpopolniti samo v zvezi z drugimi, v družbi (III, 6, 17). Morda bi mogli iz Krekovih spisov izluščiti še drugo, prav važno misel. Človek se more pravilno razvijati tudi le iz družbe, in sicer iz tiste človeške edinice, ki se imenuje ljudstvo. Saj nam sam podčrtuje važnost ljudstva za vse kulturno delo in življenje, češ da je ono tista zakladnica in plodna greda, iz katere jemljejo geniji vse, kar dobrega in pomembnega ustvarijo na svetu. Krek sam je zapisal, da so ljudske duše »edina trajna zakladnica idej, ljudske rame njihova edina obramba«, in trdil je, da je »tudi za moralno in za cerkveno samostojnost edini konkreten varuh — ljudstvo s svojim krepkim religioznim prepričanjem in življenjem«. ⁷ On sam, ki se »na shode . . . nikdar ni pripravljaj, ampak takorekoč ljudem iz srca bral njihove misli in jim jih v svoji globoki doživeti intuiciji na svojski, lepši način vračal«, ⁸ ker »kakor knjige mi, ljudi je brati znal« (Župančič), je bil pač najbolj poklican, da je kot pravi genij in vodnik našega ljudstva nam vsem povedal, kje moramo biti zasidrani, da bo naše delo v resnici kulturno pomembno, pravilno in uspešno.

Pa še tu se Krek ni ustavil. Šel je dalje in iskal zadnji temelj zdravi ljudski enoti ter ga je našel v rodbini. Ta mu je bila prva naravna družba; dokler je zdrava ta, je zdravo ljudstvo kot vir vsega kulturnega, javnega in zasebnega življenja. Družina pa je tudi tista temeljna edinica človeškega življenja, ki ima edina neposredno

⁴ O. c. II., 1, str. 159.

⁵ O. c. I., str. 152.

⁶ O tem gl. n. pr.: Ozvald, Kulturna pedagogika, 141 sl.

⁷ Slovenec, 24. XII. 1904.

⁸ Jurčec, Krek, str. 170.

pravico do vzgoje, pravico, ki je nima nihče drugi, tudi država ne.⁹ Pravice pa po Krekovem nazoru izvirajo iz dolžnosti. Pred pravico do vzgoje je dolžnost, da vzgajamo, in starši so tudi prvi dolžni, da to store. Čeprav je Krek vedel, da družina sama ne more svoje vzgojne naloge povsem završiti in da zato pošilja otroke v šole in druge zavode, ki ji pri vzgoji pomagajo, je vendar grajal tiste prekomodne starše, ki vso skrb, nego in vzgojo prepuščajo tujim, plačanim ljudem. »Takih ljudi ima le preveč nova doba. Nič se jim že več ne ljubi, najlepše dolžnosti človekove prepuščajo drugim, najetim ljudem. V družinskem življenju že ni skoraj opravka, ki bi ga novodobni starši ne prepuščali plačanim osebam. Vzgoja, pouk, strahovanje — vse je v drugih rokah; morda bodo taki starši še posebej plačevali koga, da bo otroka namesto njih ljubil.«¹⁰

Ta zahteva Krekova se lepo sklada z vsem ostalim, kar smo in bomo ugotovili o Krekovem pedagoškem nazoru. Tuji ljudje niso živ člen družinskega življenja, med njimi in otroki ni prirodnih vezi, ki bi tvorile temelj vsej vzgoji. Zato nehote mladino izkoreninjajo, oblikujejo v duhu, ki njihovemu prirodnemu temelju ni primeren. Družinsko življenje pa na drugi strani izgublja eno svojih najvažnejših funkcij. Zato se izjalovlja in izgublja svoj smisel in z njim svoj temelj. Tuje vzgojne moči v družini torej ne ogrožajo le organske duhovne rasti naraščaja, temveč izpodkopujejo tudi družino samo, to se pravi tisto edinico človeške družbe, ki je pravi temelj vsemu zdravemu družabnemu življenju.

Prava vzgoja in izobrazba ima svoj temelj v rodbini. Zato je tudi mogel Krek zaklicati akademikom, ko jim je podčrtaval važnost lastne vzgoje: »... vzgoji se za pristno krščansko rodbinsko življenje. Krščanske rodbine so naš temelj med ljudstvom; krščanske rodbine naš cilj med izobraženstvom... Rodbinsko vzgojen, naslonjen ob blažoslovljeno romarsko palico krščanske rodbine, boš pravo zadel...«¹¹

»Človek prejema najprej po rodbini vzgojo, izomiko in neko socialno stališče. Rodbina pa nima tega, kar daje otrokom, sama iz sebe, marveč večinoma od vsega naroda, ali še od širše družbe.«¹² Torej je človeštvo prav za prav tista enota in celota, ki se skupno bori in »išče Boga«, kakor se izraža Krek, in se zato niti narodnost ne sme izključno poudarjati, »v kolikor bi se s tem jemal značaj urejenega celokupnega organizma človeštvu in v kolikor bi se s tem

⁹ Izbrani spisi III., str. 112.

¹⁰ Izbrani spisi II., str. 130.

¹¹ Slovenec, 13. IX. 1904, št. 208.

¹² Izbrani spisi III., str. 132.

napovedoval boj posamnim udom njegovim.«¹³ Toda konkretnjšo obliko dobiva skupno prizadevanje vendar šele pri posameznih narodih, kajti »vsak narod je od Boga in ima svoje posebne lastnosti in svoje pravice«¹⁴ ter pač temu primerno tudi na svoj način »išče Boga« in si ustvarja svojo posebno — narodno kulturo. Ta pa je nadalje prav tista celota kulturnih in izobrazbenih vrednot, ob katerih posameznik šele postaja cel in kulturni človek. Narodna kultura pa nudi tudi rodbini tistih živih sil in tisto pomoč, ki jo ta nujno potrebuje, če hoče izvršiti svojo dolžnost in svoje ude zares izomikati.

Ker smo dolžni, da se izobrazimo, imamo seveda tudi pravico do vse te pomoči, za njo pa smo dolžni svojemu narodu hvaležnost, ljubezen in spoštovanje. Iz tega zopet sledi naša dolžnost, da sodelujemo pri tvorbi narodne in po njej pri gradnji skupne človeške kulture. »Dolžnosti imamo vsi, a ne izvršujemo jih vsi na enak način, marveč vsak po svojih zmožnostih in razmerah... Narava sama jih zahteva in jim daje pravo smer. Za njihovo izvrševanje ni nujno, da bi se jasno umeval pojem naroda. Ljubezen do rodne hiše in vasi, do domačih hribov in dolin, do šeg in navad v domačem kraju, do starih spominov o njegovi prošlosti, do ljudi v njem in do njihove usode, do pesmi in povesti, ki žive med njimi — vse to je tudi ljubezen do naroda, katero izvršuje nekako nezavestno celo otrok in neuki človek, čigar znanje ne sega preko ozkega domačega okrožja in ki ne pozna vseh krajev, po katerih prebivajo ljudje njegovega rodu, in ki živi in umira v tesnem okrožju svojega rodnega zavičaja...«¹⁵ Vsaka vez z duhom in delom naroda me dela deležnika narodne kulture in celote.

Med dolžnosti do naroda pač ne spada le ustvarjalno kulturno delo, torej tisto, kar delajo tako imenovani narodni geniji. Če se ne morem šteti med te, lahko vendar tudi pomagam, da narodna kultura raste in se veča. Po svoje lahko podpiram tiste, ki kulturno »delajo« (v tem ožjem pomenu besede), podpiram jih lahko gmotno, pa tudi moralno. Poslednje vršim n. pr. s tem, da tako delo cenim, da knjige naročam in čitam, umetnine uživam itd. ter ne segam le po tujih izdelkih, za katere je več reklame. »Vsak naročevalec si mora biti v svesti, da mora s svojim naročanjem, katero izvršuje kot član neke družbe, nekega naroda in mnogokrat le v imenu te družbe, izvrševati tudi nekakšno socialno nalogo; pomagati mora namreč, da domači talentje ne izgube poguma in želje po nadaljnji izobrazbi, marveč da se izpopolnjujejo in krepko dalje

¹³ Izbrani spisi II., str. 250.

¹⁴ Istotam str. 316.

¹⁵ Izbrani spisi III., str. 132 sl.

razvijajo... Preziranje vedno boli in kdor si je, četudi morda neopravičeno, dobil zavest, da ga prezirajo, je s to zavestjo izgubil najznamenitejši del svoje moškosti, svojih želja po napredku in veselja do dela... Zato je pa naša dolžnost, organizirati v ožjem krogu svoje ljudstvo in mu pomagati, da si uspešno razvija svoje duševne, telesne in premoženjske sile...¹⁶

Če nam vse to pride v zavest, s tem le osvestimo, morda porazumimo (racionaliziramo) svoje vezi z ljudstvom ter s prirodnim in duhovnim temeljem njegovega življenja. Tako »porazumljenje« pa lahko tudi škodi, kajti »čisti« razum (ki pač ni isto ko »zdrav« razum) je po svoji naravi kritičen, razčlenjujoč, ter lahko najintimnejše vezi tudi izpodkoplje, da ovenejo, ker jim sam ne more do bistva. Drugače »zdrav« razum, ki jih bolj čuti in gleda v celoti, ne pa »secira«. »Čisti« razum pa lahko celo ubija »zdravega« v človeku. »Vsaka izmed... idej (pač »čistega« uma) ti pa ubija zdravo modroslovno naziranje. Zdravi razum je umrl. Veda, njegova hčerka (bolje pač: hčerka »čistega« uma), ga je umorila, da bi videla, kakšen je.« Tako pravijo Lahi.¹⁷

Zato pač lahko v Krekovem duhu sklenemo: Posamezniki in rodbina so že po naravi vezane z narodom in njegovo kulturno dušo. Te naravne, izprva seveda nezavestne vezi, skušajmo osvestiti in oplemenititi, ne pa povsem porazumiti. Zgolj teoretiziranje o narodu, narodnosti itd. postane lahko smrt žive narodne zavesti.

Te misli seveda prav tako veljajo za ostala vzgojna področja.

Pa še v nekem oziru je Krek prav doumel bistvo izobrazbe. Vedel je, da je ta neko poplemenitjenje človeka, ali kakor je on dejal, »harmoniziranje vseh človeških sil v eno veličastno harmonijo«.¹⁸ Za dosego te pa nikakor ni nujno, da se človek, morda z muko in težavo, prebije skozi toliko in toliko šol, napravi vrsto izpitov ter dobi kar največ diplom in naslovov. Tudi Krek je pač vedel, da pri vzgoji sodelujejo različni činitelji, med njimi je prav važna tudi osebna sprejemljivost in volja do izobrazbe. Če te ne manjka, potem šele more uspeti prizadevanje staršev, šolnikov, dušnih pastirjev in drugih vzgojnikov.

Pri tem pa zopet ne gre za to, da vsi ti svojega gojenca čim največ nauče, temveč za to, da mu posredujejo pravo življenjsko

¹⁶ Izbrani spisi II., str. 330 sl.

¹⁷ Izbrani spisi IV., str. 199.

¹⁸ Slovenec, 13. IX. 1904, str. 208.

modrost, ono, ki uči »prav živeti in dobro umreti«. Te pa ne more dati noben učitelj in nobena šola, ne knjige. Zato tudi prava izobrazba ni vezana na neko »višjo« kasto ljudi, ki ima veselje in možnosti, da se šola. Nasprotno, »tudi kmečko oko, tudi preprosta, neučena duša, osvetljena z lučjo vere, vidi in spoznava več, nego si misli kratkovidna, praznih besed naučena gospoda. Modrosti ne uči šola, ne knjiga, ne gledališče, ne plesni učitelj; uči jo le vera, uči jo Bog.«¹⁹ Prave modrosti uči le vera in Bog, toda človek jo mora iskati, da jo najde. Za to pa je pogosto treba kakega zunanje povoda in to vlogo največkrat igra nesreča. Ona »uči človeka misliti. A predmete za tolažilne misli v nesreči daje vera. Zato je pre-mišljevanje vernega srca v nesreči — molitev.«²⁰

A Krek tudi ni izključeval iz vzgoje vseh posrednikov, učiteljev in vzgojiteljev. Zlasti družini je prisojal v vzgoji prav važno vlogo, kakor smo že omenili. Za skrbno izrejo in pazljivo vzgojo pa je mlademu bitju treba »matere in očeta. Kdorkoli ima odprte oči v človeškem življenju, mora videti, da ni dovolj sama mati ali sam oče. Materina ljubezen se mora družiti pri vzgoji z očetovo resnostjo; materino nežno skrb mora podpirati oče s tem, da ji daje potrebnih pripomočkov. Če se torej hoče doseči smoter, ki ga ima nagon za ohranjenje človeškega rodu, morata mož in žena živeti v skupni družbi, morata bití v zakonu.«²¹

To pa še ni vse, da morata oče in mati pri vzgoji sodelovati, še več, dajeta naj tudi pravec vsej vzgoji. »Oče ima z materjo vred neposredno pravico nad svojimi otroci, do njih ima tudi neposredne dolžnosti. Skrbeti mora, da jim ohrani in izpopolnjuje telesno življenje, vzgajati jih mora duševno. Tem dolžnostim se ne more odreči. Oče in mati sta prva, neposredna vzgojitelja otrok. Za vzgojo sta onadva odgovorna. Država ju mora pri tem sicer podpirati, nikakor in nikoli pa si ne sme prisvajati kake neposredne pravice do vzgoje. Ko ustanavlja šole in s tem omogočuje pouk in vzgojo otrok, sme to izvrševati le v podporo staršev. Šola mora učiti v imenu staršev in ne v imenu države.« (III., 112.) V sporu raznih občestev in družb za vzgojo se je Krek torej odločil za rodbino in je njej prisodil vso neposredno pravico do vzgoje. To je pri vseh njegovih nazorih povsem umljivo. Ker je videl v zdravih rodbinah pravi temelj zdravim občinam, narodom, državam,²² je moral skrbeti, da družine ne ohromi v njenem življenju s tem, da bi ji vzel tako

¹⁹ Izbrani spisi I., str. 123.

²⁰ Istotam str. 126.

²¹ Izbrani spisi III., str. 109.

²² Istotam str. 113.

važno stran njenega sožitja, kakor je vzgoja. S tem se je izognil tisti nevarnosti v vzgoji, ki jo imenujemo »zašolanost« (Verschulung-Spranger) in ki je v tem, da ojalovimo naravne vzgojne funkcije pravega in pristnega življenja ter poverimo kar vso vzgojo organizacijam, ki se posvečajo le tej, pri tem pa rade zapirajo vrata pristnemu življenju na ljubo nekim izvotljenim oblikam, »učnim in vzgojnim pripomočkom«, v katerih gledajo nekake zastopnike pravega in živega življenja.

Država je pač le organizacija, ki nudi rodbinam in ljudstvu pravno varstvo in pomoč pri izvrševanju njihovega namena. Zato tudi pri vzgoji mora podpirati vzgojno prizadevanje rodbine, kolikor je ta sama in ljudska celota prešibka, da bi mogla premagati vse ovire. Vzgojnih ciljev pa država ne more postavljati, ker ni ustvarjalka in kulturotvorka, temveč le varuhinja in upraviteljica kulture.

Tudi šola sama nima neposredne pravice do vzgoje. Ko država »ustanavlja šole in s tem omogočuje pouk in vzgojo otrok, sme to izvrševati le v podporo staršev. Šola mora učiti v imenu staršev...« (III., 112.) »Učitelji so namestniki staršev, od njih plačani pooblaščenca in v imenu staršev morajo učiti in vzgajati otroke, ne v imenu kakega okrajnega ali deželnega šolskega sveta... Ni je gosposke, ni ga cesarja, ki bi smel staršem jemati vrhovno pravico nad otroci...«²³ To velja seveda le dotlej, dokler starši vrše dolžnost, ki hodi pred pravico.

Ko je Krek tako vneto branil vzgojne pravice rodbine, pa ni čul le nad naravnimi pravicami pristnega življenja, ki samo hromi in siha, če mu odvzamemo tako važen posel, kakor je vzgoja naraščaja, čul je tudi nad enotnostjo vzgoje. Ta je »harmoniziranje vseh človeških sil v eno veličastno harmonijo«, je učil. Izobrazba kot cilj in uspeh vsake prave vzgoje je torej neka harmonija, neko soglasje vseh teh sil, ali drugače bi mogli reči, nek enoten stil človeka. Zato boj za šolo, ali širje, za vzgojo in pravico do nje, ni le strankarski boj. Udeležuje se ga »vsak pameten in zaveden oče in mati, vsaka verska družba...«, ker vsi umevajo, da mora biti vzgoja enotna...«²⁴ Tudi moderna pedagogika pa uči, da je docela in dosledno enotna le verska šola in iz čisto vzgojeslovnih vidikov dajemo njej prednost pred vsako drugo, dasi zunanje prilike včasih terjajo drugačno šolo.²⁵ Zato nas ne spravlja v začudenje Krekova zahteva, da bodi šola verska, kakor mu pritrjujemo tudi

²³ Domoljub, 6. IV. 1905, št. 7.

²⁴ Izbrani spisi II., 327.

²⁵ Prim. Ozvald, Kulturna pedagogika, str. 245 sl.

na drugi strani, da bodi tudi v resnici narodna šola. Saj je vsak posameznik in vsaka rodbina prirodno in kulturno usidrana v narodu in z vsakim nenarodnim vplivom le motimo organski razvoj mladega bitja.

Prav tako je Krek varoval enotnost ljudstva. Kajti po njegovi zamisli bi bil vsak ud ljudstva globoko zakoreninjen v rodbini in po njej v ljudstvu; zavedal bi se, da ima iz ljudstva vse, kar ima, in da njemu dolguje hvaležnost za vse, kar je dosegel. Izobraženstvo bi ne bilo smetana, ki bi se posnela z mleka, kajti v tem primeru je resnica, da »čim več smetane, tem bolj je mleko kislo in vodeno«²⁶. Pravo izobraženstvo je prav gotovo smetana svojega ljudstva, toda ostati mora v živi zvezi z ljudsko celoto, da se ista kri pretaka po vseh žilah ljudstva; le tako ostane ljudska celota zdrava in zares kulturno živa. Tako izobraženstvo pa bomo dobili in imeli le, če bo vsak posameznik koreninil v svojem ljudstvu ali konkretnije — v svoji rodbini, ker le ta vzgaja s svojim kulturnim življenjem svojega človeka; torej tudi ljudskega in narodnega izobraženca. »Če (pa) narod sam ne more dati svojim udom izobrazbe, če je vsak prisiljen, popolnoma na tujem polju pobirati krompir in repo z osatom in plevelom vred, pač ni drugače mogoče, da izobraženci nimajo pojma o narodu«²⁷. Skupna zakoreninjenost v naših rodbinah, skupno delo na izgraditvi naše kulture, skupna zavest posebnega, prav našega kulturnega poslanstva bo očuvala tudi našo ljudsko in narodno skupnost. In zares Bog ve, koliko bi bila ta zaščitena in zavarovana, če bi država ali šola sama postavljala vzgojne smotre. Ne bi le klala človeka v dvoje, izkoreninjala bi ga, s tem pa ogrožala pravo izobrazbo posameznika kakor enotnost vsega ljudstva.

*

Še marsikako podrobnost bi bilo mogoče omeniti, a zadošča naj to. Saj dovolj priča, kako se je Krek zavedal važnosti pravilne vzgoje, in kaže, kako bistro je motril bistvo pedagoškega vprašanja. Zato se je tega tudi rad dotikal in o njem govoril, dasi ni bil poklicen pedagog, in v svojem delovnem načrtu tudi na vzgojo ljudstva ni pozabil. Na shodu v Senožecah je n. pr. 11. marca 1906 razvijal program malo prej ustanovljene SLS. In prva točka tega programa se je (po »Slovencu«) glasila: »Pred vsem treba skrbeti za izobrazbo ljudstva. Podpore so malenkostna stvar in nič ne koristijo, če se prav ne porabijo. Izobrazba je najboljša podpora.«²⁸

²⁶ Izbrani spisi I., str. 76.

²⁷ Prav tam.

²⁸ Slovenec, 13. III. 1906, št. 59.

Obzornik.

S PEKOČO SKRBJO...

O položaju katoliške Cerkve na Nemškem je izdal sv. oče okrožnico *Mit brennender Sorge*, ki je v prvi vrsti naslovljena na nemške nadškofe in škofe. Okrožnica ima datum 14. marca, torej pred okrožnico *Divini Redemptoris* proti brezbožnemu komunizmu, ki je bila izdana 19. marca. (Prevod v Lj. škofijskem listu, 1937, št. 4—6).

S prostodušnostjo, »kakršna se spodobi Naši odgovornosti polni službi«, razkriva v uvodu z vso resnobo sv. oče nemškim škofom in vsemu krščanskemu svetu, »kakšna je dejanska resničnost« in razodeva bridko pastirsko bolečino nad tem, »da so mnogi zapustili pot resnice«. Najprej omenja razloge, ki so ga nagibali, da je kljub velikim pomislekom sklenil l. 1933 konkordat z nemško državo: skrb za prostost zveličavnega poslanstva Cerkve v Nemčiji, želja pospeševati mirni razvoj nemškega naroda, želja prihraniti katoličanom v Nemčiji napetosti in težave, ki bi jih bilo sicer z gotovostjo pričakovati, volja, pokazati z dejanjem, »da iščemo samo Kristusa in to, kar je Kristusovega«. Nihče na celem svetu ne more trditi, da je Cerkev kriva, če mirovno drevo ni obrodilo sadov, krivi so tisti, ki že od začetka niso imeli drugega namena, nego boj na uničenje in so gojili načelno sovražstvo do Kristusa in njegove Cerkve. Svetost slovesno dane besede se je poteptala, neporušnost svobodno prevzetih obveznosti se je uničila, kdo bo mogel v prihodnosti še zaupati? Pri vseh kršitvah konkordata ni papež hotel spregovoriti javne sodbe, »dokler niso bili duhovi tako daleč, da uvidijo njeno neizbežnost« in »dokler ne bi železna resničnost raztrgala krinke, s katero se je znal premišljeno zaščititi napad na Cerkev.« Kljub temu, da se danes vodi očiten boj proti verski šoli in je onemogočena volilna svoboda staršev in vzgojiteljev goji papež vendar le še nekoliko upanja, da se druga stran vrne k pogodbeni zvestobi.

S svojo okrožnico pa hoče sv. oče nemškim katoličanom, ki so tako preizkušani in »obdani od tisoč načinov organiziranega omejevanja verske svobode« ter ne morejo neovirano braniti resnice, dati tolažbe, moči in pouka v važnih, a ogroženih resnicah. Zato govori najprej o pravi veri v Boga, v Kristusa, v Cerkev. Ni bogoveren ta, »kdor besedo ‚Bog‘ govorniško izreka, marveč ta, ki s to vzvišeno besedo družji pravi in Boga vredni pojem«. Tako ni resnično bogoveren panteist, tudi tak ne, ki brezosebno usodo devlje na mesto osebnega Boga. »Kdor pleme (raso) ali narod ali državo ali državno obliko ali nosilce državne oblasti ali druge temeljne vrednote človeškega občestva — ki zavzemajo v zemljskem redu bistveno in spoštovanja vredno mesto — iz njihove zemljske vrednostne vrste izloči, jih za najvišje merilo vseh, tudi verskih vrednot naredi in jih pogansko obožuje, ta preobrača in potvarja oni red stvari, ki ga je Bog naredil in Bog zapovedal. Tak je daleč stran od prave vere v Boga in od življenjskega nazora, ki tej veri odgovarja.« »Samo površni duhovi morejo pasti v zmotu, da govore o nekem nacionalnem bogu, o nacionalni veri.« Opozarja škofe, naj budno pazijo, da se ne bodo verniki pustili zapeljati tem poganskim zmotam, ampak da bodo vladarske pravice božje, zapovedi božje kot temelj zasebnega in javnega življenja izpolnjevali in ne odnehali v spravni molitvi za nešteta bogokletja v besedi, pismu in sliki.

»Vera v Boga pa ne bo ostala dolgo čista in nepokvarjena, če je ne podpira vera v Kristusa«, učlovečenega Sina božjega, Odrešenika človeškega rodu, v katerem se je prikazala polnost božjega razodetja. A tudi »svete knjige Stare Zaveze so čisto božja beseda, organski del njegovega razodetja«, čeprav »leži na njih še somrak pripravljalne dobe na polni sončni dan odrešenja«. In zato sramoti božjo besedo, kdor hoče pregnati zgodovino in modrost Stare zaveze iz cerkve in šole, tak je zatajil vero v resničnega Kristusa. Prav tako evangelij ne pozna nobenih dostavkov od človeške roke, ne trpi nobenih nadomestil ali izmenjav s kakimi »razodetji« iz mitusa o krvi in rasi. Med Bogom in stvarjo, med Bogom in človekom in človeškimi otroki, je bistvena razlika in razdalja, zato je bogoskrunsko postavljati človeka v isto vrsto ali še celo nad Kristusa Odrešenika.

Za ohranitev čiste in nepopačene vere v Kristusa pa je potrebna vera v Cerkev, ki jo je Kristus sam ustanovil kot »steber in temelj resnice« (1 Tim 3, 15). Ena je Cerkev za vse rodove in jezike, ona je »kraj, kjer se lahko razvijajo vse osobitosti, odlike, naloge in zvanja, ki jih je položil Stvarnik in Odrešenik v posamezne ljudi ali v cela ljudska občestva«. A v vseh bistvenih stvareh mora po Kristusovi volji ostati Cerkev nerazdružljiva enota.

Nato govori papež o človeškem elementu v Cerkvi. Duhovniške in redovniške procese zaradi nemoralnih dejanj je nacionalno socialistični tisk z veliko slastjo opisoval in porabljal za napade proti Cerkvi. Greh je greh, pravi papež, nesoglasje med vero in življenjem, med besedo in dejanjem, med notranjim mišljenjem in zunanjim vedenjem je gotovo obsojdo vredno. A sovražniki Cerkve pozabijo ali vedoma zamolče vso množino pristnega teženja po čednostih, požrtvovalnosti, bratovski ljubezni in junaškem naporu za svetost! To pa je slepota in krivičnost, posebno ko svojega trdega merila, s katerim merijo osovraženo Cerkev, ne uporabljajo za drugovrstna občestva, ki so njihovemu čustvovanju ali njihovi koristi bližja, s človeškimi slabostmi v Cerkvi pa se bavijo »nekako iz poklica, če ne celo iz nizke dobičkoželjnosti«. Vendar pa papež znova opozarja vse vernike, posebno duhovnike, redovnike in laiške apostole, naj bodo živi udje Cerkve, v duhu in resnici, da bodo zmožni dati današnjim ljudem tisto prenovljenje in pomlajenje, »ki ga niso bili — ali priznajo ali ne priznajo — nikoli bolj potrebni kakor danes«. Vsaka resnična in trajna obnova more priti le iz osebne notranje obnove. — Papež obsoja tudi pozive k izstopu iz Cerkve, posebno še pritisk na uradništvo, ki mu ta izstop iz Cerkve slikajo kot znak zvestobe do države.

Z vero v Cerkev je nerazdružno zvezana vera v vrhovno oblast papeža. Zato naj odklanjajo vabila v neko nemško narodno cerkev. »Zgodovina drugih narodnih cerkva, njihova duhovna otrpnjenost, njihova vklejenost in zasuzjenost od zemeljskih oblasti, kaže obupno neplodnost, kateri mora z gotovostjo zapasti vsaka mladika, ki se odloči od trte — Cerkve.«

Nato opozarja papež nemške škofo, naj posebno pazijo, »da se verskim temeljnim pojmom ne jemlje njihova bistvena vsebina in se ne zamenjavajo v posvetnem smislu.« Znano je, da razni »ideologi« nacionalnega socializma pojem »razodetja« maličijo v »prišepetavanje« krvi in rase, pojem vere v ponosno zaupanje v prihodnost naroda; osebne neumrjčnosti ne poznajo, ampak le neko posmrtno življenje v narodu; veri v izvorni greh se podlo

rogajo; križ Kristusov je postal mnogim v nespamet in spotiko; ponižnost in molitev imajo v svojem napuhu za nezdružljivi s svojim »junaštvom«; nadnaravno povišanje po milosti odklanjajo zaradi »domnevne posebne nemške bitnosti«. »Na pravi in čisto ohranjeni veri v Boga temelji npravnost človeštva«. Poizkusi ločiti npravni nauk in npravni red od vere ter ga zavarovati le s človeškimi normami, vodijo prej ali slej posameznika in občestva v npravno propast. Nobena človeška sila, nobeni zemeljski vzori ne morejo trajno nadomestiti zadnjih in odločilnih nagibov, ki izhajajo iz Kristusove vere. Prav tako je usodni znak današnjega časa, da se tudi ustanove npravnega življenja in uporaba nprava vedno bolj trgajo od tako imenovanega n naravnega nprava. Po zapovedih n naravnega nprava moremo presojati vsako pozitivno npravo: če je to v nerazrešljivem notranjem nasprotju z n naravnim npravom, je od vsega početka bolno, neozdravljivo. Pravi občni blagor se ne more meriti zanesljivo po koristnosti za ljudstvo, ampak ga je mogoče »poiskati in spoznati v človeški naravi, v kolikor je harmonično uravnovešena med osebnim npravom in družabno vezanostjo, in pa v namenu družbe, določenem po taisti človeški naravi.« Postave, ki človeku izpovedovanje in udejstvovanje vere preprečujejo ali otežujejo, so v nasprotju z npravnimi. Starši imajo po npravnem npravu pravico odgajati otroke v duhu nprave vere. Zato Cerkev tudi proglašaa zadnja šolska vpisovanja, ki so se vršila neprostoovoljno, za nasilje.

Posebej se nato sv. oče obrne na mladino in jo s prelepimi, z očetovsko skrbjo prežetimi besedami opominja k pogumu, vztrajnosti in zvestobi v veri in življenju po njej. To mladino zasipajo s spisi in govori, ki so veri in Cerkvi sovražni, sumničijo in sramotijo jo, ker je v cerkvenih društvih, ki so s konkordatom zajamčena. Sovražniki vere in Cerkve hote in načrtno goje nasprotstvo med cilji, ki jih hočejo doseči z obveznimi organizacijami: narodno skupnost, ljubezen do svobode in neporušna domovinska zvestoba, ter med versko vzgojnimi cilji. Resničnega nasprotstva ni. Zato naj katoliška mladina ob pesmi o svobodi ne pozabi svobode otrok božjih, naj ohrani zvestobo do Boga in do Cerkve, naj ceni in goji junaštvo v npravnem boju, naj v težavnem ozračju državnih obveznih organizacij krepko uveljavlja svojo pravico do posvečevanja nedelje.

Tudi duhovnikom in redovnikom naslovi papež besede priznanja in pobude. Opominja jih k brezmadežnemu življenju, k zatajevanju in izpopolnjevanju samega sebe in posebno k usmiljeni ljubezni do vseh, zlasti do ogroženih, slabih, omahujočih. Povojna napetost in zagrenjenost v nemškem ljudstvu se da le počasi ozdraviti in premagati z duhom nesebične in dejavne ljubezni. Ta razumevajoča in usmiljena ljubezen tudi do onih, ki so v zmoti, seveda ne pomeni, da bi se duhovniki odpovedali oznanjevanju cele resnice in zavračanju zmote, očite ali prikrite.

Zadnji pozdrav sv. očeta velja nepregledni množici zvestih laikov, članom cerkvenih društev, posebno pa še katoliškim staršem, za katerih vzgojne pravice in dolžnosti se bije vprav sedaj najusodnejši boj. Cerkev Kristusova ne sme začeti žalovati in tožiti šele tedaj, ko so opustošeni oltarji in je bogokletna roka v dimu in ognju pokončala hrame božje. Če se enkrat poizkuša oskruniti tabernakelj otroške duše z vzgojo, ki je sovražna Kristusu, potem je oskrumba svetišč blizu...« »Formalni pouk krščanskega nauka... v šoli, kjer se v drugih učnih predmetih po načrtu in sovražno dela proti Kristusovi veri, ne more biti nikoli vzrok za odobravanje takega šolstva.« Papež opozarja starše, naj se ne pustijo preslepiti, naj se zavedajo svojih vzgojnih dolžnosti in pravic. I. F.

Okrožnico sklepa sv. oče z zagotovilom, da je vsaka beseda v njej pretehtana »na tehtnici resnice in ljubezni obenem. Nismo hoteli ne času neprimerno molčati, ne z nepotrebno strogostjo govoriti, da ne bi bili na eni strani sokrivi premajhnega spoznanja, na drugi pa srčne zakrknjenosti kogarkoli...« Trdno upa, da bo po tem času preizkušnej in notranjega očiščenja Cerkve napočil dan, ko bodo lahko zapeli Te Deum zahvale, da je nemško ljudstvo tudi v svojih, danes zašilih udih, stopilo na pot, ki vodi v domovino vere. Največja njegova želja je, da se vrne pravi mir med Cerkvijo in državo v Nemčiji. »Če pa miru — brez Naše krivde — ne bo, potem bo Cerkev božja branila svoje pravice in svoboščine v imenu vsemočnega Boga, čigar roka tudi danes še ni prikrajšana«. I. F.

TOMAŽ GARRIGUE MASARYK.

Dne 14. septembra t. l. je umrl na svojem gradu Lany pri Pragi T. G. Masaryk, vseučiliški profesor, politik in prvi in vse do četrti predsednik češkoslovaške republike, ki jo je on sam ustanovil. Sicer je bil izjemoma od svojega naroda imenovan za dosmrtnega predsednika republike, toda pri svoji veliki uvidevnosti in razsodnosti se je umaknil z visokega položaja že ob prvem napadu bolezni z željo, da mu sledi njegov dolgoletni, zvesti sodelavec dr. E. Beneš, kar se je tudi zgodilo. Pa tudi od tedaj je stal svojemu narodu z nasveti ob strani. Ko pa se je smrt zgrnila nad njim, so se vsi narodi Češkoslovaške zavili v globoko žalost, tudi njegovi bivši nasprotniki, ter so vsi z največjo zahvalnostjo pospremili svojega že legendarnega »tatička« k zadnjemu počitku, ki je za sedaj na malem vaškem pokopališču v Lanyh, pripravljen pa mu je kraljevski grob v velikem spomeniku Revolucije na Žižkovu, ki pa še ni dograjen.

Ne mislim ponavljati življenjepisa, ki so ga ob njegovi smrti podrobno prinašali vsi naši dnevniki. Poudarim naj samo v glavnem njegovo rast od vaškega sina moravske hišnice in slovaškega cesarskega konjarja do najvišjega predstavnika češkoslovaške države, naslednika slavnih čeških kraljev in gospodarja staroslavskih Hradčanov, simbola češkoslovaške svobode. Bil je kovaški vajenec in pomočnik ljudskošolskega učitelja, dijak pri piaristih, ki pa je pozneje prav zaradi nasprotstva do verouka moral spremeniti zavod, maturiral na Dunaju, kjer je tudi doktoriral z značilno razpravo »O nesmrtnosti duše z empiričnega stališča«, bil inštruktor bankirjevega sina, kar mu je omogočilo nadaljevanje študij v Leipzigu, kjer se je zaročil z Američanko Charlotto Garrigue Brooklyn in se z njo poročil v Ameriki kot gimn. suplent na Dunaju (odtod njegovo drugo ime) ter se habilitiral kot privatni docent na dunajski univerzi z delom »Samomor kot pogosten socialni pojav sedanjega časa«. Ko je Čehom uspelo, da se je prej nemška univerza delila v posebno češko, je Masaryk postal izreden profesor za filozofijo na praški univerzi, kjer je začel svojo veliko delavnost. Iz časa njegovega vseučiliškega delovanja bi na tem mestu poudaril nekaj značilnosti. Z Masarykovim nastopom je zvezan tako zvani češki realizem, doba pozitivističnega realizma na eni strani, na drugi pa korigiranega marksizma, ki ga danes označujemo literarno za »etični realizem« (Arne Novák). Tedaj se je ob njem dobojeval boj za pristnost Kraljevdvorskega in Zelenogorskega rokopisa, kar je imelo za posledico, da so Masaryka smatrali za izdajalca domovine, proti kateremu so demon-

strirali tudi na ulici ter je bil med najbolj osovraženimi javnimi delavci — med ljudstvom. Toda resnica mu je bila nad narodno romantiko! (Zanimivo je, da se v zadnjem času znova začenja pojavljati teza o pravilnosti rokopisov). Z znanstvenega področja je stopil takoj na politično, kjer je tudi prišel v konflikt s Staročehi ter je moral začeti z novo malo »Ljudsko stranko«, po kateri je prišel zopet v dunajski parlament in delegacije. Tedaj je razburil svet z znano »polensko« oz. Hilsnerjevo afero, v kateri je nastopil za žide proti očitkom ritualnih umorov, kar je vzbudilo velik upor na strani avstrijskih antisemitov. V največje nasprotje proti katoličanom pa je prišel v Wahrmundovi aferi, ko je nastopil proti Luegerjevemu načrtu pokatoličenja univerz, boreč se za svobodo znanosti ter za ločitev Cerkve od države. Tu naj omenim iz tega »protiklerikalnega« časa še tožbo 400 moravskih katehetov proti Masarykovim izjavam o religiji in Cerkvi. Za jugoslovansko politično zgodovino važno afero pa je Masaryk razčistil v tako zvanem Friedjungovem veleizdajalskem procesu, kjer je dokazal, da se je zunanje ministrstvo proti jugoslovanskim nacionalistom posluževalo falzifikatov. To bi bili glavni dogodki iz Masarykovega dela pred vojno — kot politika.

Kot znanstvenik pa je tedaj napisal množico razprav, izmed katerih naj navedem samo nekaj, da se vidi predmet njegovega mišljenjskega zanimanja. Poleg že omenjenih dveh razprav (nemških) je napisal v tem času sledeče samostojno izdane razprave in brošure: Blaž Pascal, Življenje in filozofija; Stetje verjetnosti in Humeova skepsa; Teorija zgodovine po načelih Bucklea; O studiju pesniških del; Temelji konkretne logike; Prispevki k estetskemu razboru rokopisov; Načrt sociološke analize Rokopisov (nem.); Slovanofilstvo I. V. Kirějevskega; Nekaj misli o nalogah akademske mladine (nem.); J. A. Komenský; Kult razuma in najvišjega Bitja; Češko vprašanje; Naša sedanja kriza; Jan Hus; Karel Havliček; Moderni človek in vera; Palackeга ideja češkega naroda; Znanstvena in filozofska kriza sodobnega marksizma; Socialno vprašanje (Sociološke in filozofske osnove marksizma (o M. kritiki marksizma glej še »Slovenec« 7. III. 1935 — L. Potočnik); Kako delati?; Hus češkemu dijaštvu; Mnogozenstvo in enozenstvo; Nujnost revidiranja polenskega (Hilsnerjevega) procesa; Pomen polenskega procesa za ritualno praznovanje; Prirodno in zgodovinsko pravo; Osemurni delavnik; Naša politična situacija; Človečanski ideali; Desorganizacija mladočeške stranke; V boju za vero; O verski svobodi in prostosti prepričanja; Pregled najnovejše verske filozofije; Narodnostna filozofija novejše dobe; Politični položaj; Etika in alkoholizem (nem.); O alkoholizmu; Zrcalo katehetom; O klerikalizmu in socializmu; Izobraženstvo in vera; Ameriška predavanja; Vera in Cerkev (Cerkvenopolitični pomen Wahrmundove afere); Za svobodo vesti in učenja; Tako zvani veleizdajski proces v Zagrebu; Dijak in politika; M. J. Hus in češka reformacija; Avstrijska zunanja politika in diplomacija; Vasić-Forgách-Aehrental (Gradivo za oznako avstrijske diplomacije) (nem.); Demokracija v politiki; Težave demokracije; Prehod s srednje šole na visoko šolo; Rusija in Evropa (nem.).

Delo Masaryka med svetovno vojno je znano: posvetovanja z antantnimi državami, dokončen beg za meje ter organizacija legionarjev v družbi z Benešem in Štefanikom, obisk pri legijah v Rusiji in pot v Ameriko, kjer je proglasil v Pittsburgu samostojno češkoslovaško republiko, ter zmagoslaven povratak okrog sveta v Pražo kot prvi predsednik republike. V tem času dela za svobodo, ko je že omahoval in se hotel

predati osrednjim državam, da bi s svojo smrtjo vzbudil nacionalno zavest Čehov (České Slovo 15. IX. 1937), je napisal še knjige: Problem malih narodov in evropska kriza; Svet in Slovani; Nova Evropa; vse v angleščini in drugih jezikih z namenom, da vzbudi zanimanje za češko vprašanje pri bodočih zmagovalcih.

Kot predsednik republike si je dal nalogo vladati v največji pravičnosti in demokraciji vse narode v državi ter je v tem oziru postavil svojo državo vsej Evropi za vzgled prave demokratične strpnosti. Vsaki stranki in skupini je dal toliko pravic in tak položaj, kakor si ga je sama izvojavela. Bil je na vse strani nepristranski ter je s svojim nastopom z leti pridobil za svoje sodelavce tudi svoj čas tako nasprotno mu katoličane. Njemu pripisujejo zaslugi, da ni izbruhnil v državi kulturni boj, ki se je po prevratu pojavil v razrušitvijo Marijinega kipa pred Tynsko cerkvijo, nameravanim napadom na cerkev s praškim Jezuščkom, onečaščenji kipov sv. Janeza Nepomuka po deželi ter odstranitvijo njegovega praznika, svojčas deželnega patrona, itd. Konflikt z Vatikanom je zbudil samo l. 1925, ko je dal ob Husovem dnevu razobesiti s Hradčanov tudi husitsko zastavo, zaradi česar je zapustil Prago nuncij Marmaggi. Toda njegov uspeh je zopet *modus vivendi* z Vatikanom, ki je letos doživel uradno potrdilo. Kot predsednik je vedno težil po koncentraciji vseh tvornih sil ter je pridobil za pozitivno delo celo narodne manjšine, ki so pač edinstveno v Evropi zastopane z ministri tudi v vladi. Njegovo nagnjenje na levo in zveza z Rusijo je budilo svojčas strah, ki pa se je ob Masarykovi uvidevnosti precej omilil, tako da je bil ob svoji 85 letnici deležen vsenarodnega češčenja kot morda še noben Čeh. In še ob vsem svojem državniskem delu je našel Masaryk dosti časa, da je napisal nekaj knjig trajne vrednosti, kot na pr. »Svetovno revolucijo« (tudi slovenski prevod) in »Slovani po vojni«. Izdal je brošurici »O boljšeizmu« in »O ženi«. Njegove govore in poslanice kot predsednika pa so zbrali v knjigo »Pot demokracije«, njegove poglede na svet in življenje v zadnjih letih pa je opisal eden največjih sedanjih pisateljev Karel Capek v štirih knjigah »Razgovorov s T. G. M.«, ki jim je dodal komentar z naslovom »Molčanje s T. G. M.« (slovenski prevod).

To je samo nekako leksikografski očrt njegovega življenja in dela kot državnika, politika, filozofa in pisatelja. Zdi se mi, da bi celotne oznake Masaryka ne mogel podati nihče lepše kakor jo je njegov najvernejši sodelavec in naslednik, sedanji predsednik republike dr. Beneš v svojem govoru nad krsto predsednika Osvoboditelja, ki ga pa podajam samo v izvlečku:

»V osemdesetih letih je prišel v Prago in v dvajsetih letih kot znanstvenik in filozof včlenil naš provincionalni narodni razvoj v svetovno dogajanje. Vzbudil je v posamezniku verski problem ter razbil pri nas verski liberalizem in indiferentizem... Z eno besedo: izvršil je naš mišljenjski, duhovni in kulturni narodni preporod. Masaryk je bil naš poslednji narodni, duhovni in moralni preporoditelj. Masaryk pa je tudi dovršitelj novega našega narodnega razmaha in naše končne zmage.« Benešu je Masaryk »vtelešenje in osredotočenje XIX. in XX. stoletja z njihovimi bolestmi, problemi in razvojem, predvsem pa človek, ki je zlasti skušal točno spoznati, kaj naj bi bila za našo družbo, naš narod, za Evropo in ves svet nova, porajajoča se demokracija. To, kar danes preživlja Evropa, ta zmes bojev, režimov, revolucij, duhovnih, političnih, socialnih, narodnih in mednarodnih prevratov in gibanj, nravnih,

filozofskih konfliktov, vse to je problematika Masarykove osebnosti. Nič ga ni presenetilo in nič ga ni premaknilo z njegove življenjske jekleno trdne in logično ravne poti.« Beneš obširno govori o »nrvnem problemu v Masarykovem pojmovanju demokracije, ki je aktivna ljubezen do bližnjega, ter ima metafizično osnovo«, kar podčrta še posebej: »Z višine svojih sedeminosemdesetih let mirno, odločno, platonsko in v duhu krščanstva izraža svoj odgovor na vsa vprašanja današnje razrvane Evrope s formulo, ki je njegova filozofija in življenjska praksa obenem, namreč: Jezus in ne Cezar! In to je tudi obenem njegovo človečanstvo (humanost) in demokracija. V celoti je Masarykovo življenje velik boj z njegovim lastnim Jazom za notranje ravnotežje, jasnost, trdnost, boj z zunanjim svetom in njega problemi za polno in pozitivno razumevanje, boj proti vsakemu negativizmu za polno harmonijo poedinca in sveta, za metafizično sintezo človeka in sveta.« Vso Masarykovo pot pa strne v končen resumé:

»Kako bi ne bili ponosni, ko vidimo, da ima naš narod in država in da daje sebi in današnjemu svetu moža, ki pripada onim velikim vodnikom življenja, ki jih Previdnost poklanja narodu in človeštvu za cela stoletja, 87 let odlično izpolnjenega življenja, v katerem je preko 60 let posvetil borbi za razumevanje človeka, premišljujoč, kako obvladati metafizični problem človeka in sveta, in kako osvetliti vsa vprašanja duhovnega in kulturnega, političnega in socialnega življenja, kako premagati vse težave praktičnega življenja naroda in vsak dan organizirati in voditi državo ter kako praktično poznati sebe, narod, Evropo, vse ostale narode in njihove probleme. Pri vsem tem pa je več kot 50 let vsak dan reševal težke politične probleme ter upravljal vse drobno politično delo najprej v svojem narodu, potem v stari avstrijski monarhiji, potem v evropski krizi in svetovni vojni ter utemeljeval in gradil državo ter pri vsem tem vedno pripravljal za nas pota, po katerih nosimo Masarykovo bakljo. To je v nekaj besedah Masarykovo življenje: njegova pot okrog sveta v svetovni vojni v najtragičnejšem trenutku razvoja moderne sveta, ko so se vsi človeški problemi strnili v grozno borbo štirih let, vse to je simbol njegove mišljenjske in politične delavnosti ter njegove svetovne univerzalnosti.«

Kako pa mislijo katoličani o Masaryku, je povedal ob priliki smrti filozof dr. Alfred Fuchs v osmrtnici v »Lidovych Listyech« 15. sept. v članku, ki ga je nekaj dni pozneje prinesel v mojem prevodu tudi »Slovenec«, kjer podčrtava njegovo vero v Boga, dvomi pa, da je bil kristjan, češ da pripisuje evangelijem samo literarno vrednost in ne božje. Toda profesor brnske univerze dr. A. Prochazka potrjuje misel, da je Masaryk »vso stavbo svojih nrvnih idealov izvajal iz vere v Boga ter je njegova etika do srži krščanska« (»Dnes«, 18. sept.). Urednik olomuškega dnevnika »Našinec« (15. IX.) dr. F. Formanek (ff) pa je zapisal ob smrti predsednika Osvoboditelja besede, ki jasno opredeljujejo razmerje katoličanov do pokojnika: »S spoštovanjem se spominjamo Masarykovih zaslug za omejitvev in prekinitev kulturnega boja, ki je bil v začetku republike največja nevarnost za našo državo. Znal je, tudi če ni bil katolik, razumeti to nevarnost in jo odstraniti. Kako bi bilo pri nas v nasprotnem slučaju, si lahko predstavljamo ob današnji tragediji španskega naroda. Masaryk je znal ceniti tedaj še skrito silo katolištva v čeških in slovaških deželah. Pokazalo se je pozneje, da mnogi izreki, ki so jih nasprotniki rabili v tem boju proti

katoličanom, niso bili Masarykove besede, dočim so izreki, katoličanom prijazni, bili utajeni. Tako se je zgodilo, da so tekom časa tudi katoličani našli toplo razmerje k njegovi osebi in videli v njem ne samo najvišjega predstavnika države, temveč tudi pravičnega gospodarja in skrbnega očeta. — Vladanje predsednika Masaryka ne bo samo zato ostalo katoličanom v spominu, da jih je naučil delati v novih oblikah, braniti svoje pravice in se polno uveljaviti v demokraciji, temveč tudi zato, ker je prav v času njegovega predsedništva katolištvo v naši deželi doživelo novi notranji in zunanji razmah, kateremu je bil dan zunanji izraz z dograditvijo svetovidske katedrale. Ta dograditev bo za večno združena s časom prvega predsednika republike. Bilo je to zgodovinsko leto 1929, ko je bil slavnostno odprt nov del svetišča in ko je predsednik Masaryk s svojo osebnostno navzočnostjo pri svetovaclavskih orlovskih slavnostih izrazil svojo naklonjenost katoliškemu gibanju, leto, ki pomeni novo dobo v zgodovini katolištva v naši republiki. Tudi se spominjamo, da je predsedniku Masaryku bilo veliko na tem, da je naša država v dobrem razmerju do glave krščanstva, do svete Stolice. Bila so sicer nesporazumljenja med Vatikanom in Pražo, toda vedno se je takoj našla pot k najbolj prijateljskemu razmerju, od katerega ima večji dobiček naša republika zaradi notranjega miru in zaradi pomena v inozemstvu. In tudi v tem je Masaryk pokazal veliko državniško modrost in uvidevnost. Zato je žalost in bolelost češkoslovaških katoličanov nad smrtjo predsednika Masaryka globoka in resnična.

V londonskem listu »Tablet« pa trdi znana delavka za katoliško stvar *A n a C h r i s t i c* (po »Našincu« 3. oktobra 1937), da je »modus vivendi, ki ga je sklenil Beneš in spiriral Masaryk«. Dalje pa piše o svojih pogovorih z Masarykom, ki jo je »počastil s svojim prijateljstvom«. »Kako globoko nabožno je mislil, ter tudi kako zelo se je zanimal za vse izjave silne močate vernosti moderne katoliške inteligence v raznih državah. Bil je vse življenje filozof in iskalec ter je v mlajših letih veliko bral sv. Tomaža in sv. Avgušтина. Vsa važnejša bogoslovna in filozofska dela so našla pot v njegovo knjižnico. Ko sem mu nekoč omenila razgovor s Karlom Adamom, znanim mislecem duhovnikom v Nemčiji, mi je že pokazal zvezek omenjenega dela, ki je pravkar izšel. Razumel je dobro katoliški nauk in ga celo tam, kjer z njim ni soglašal, cenil. Kadar je kdo govoril z njim o katoliških stvareh, ni bilo nikdar čutiti, da mu je treba kaj pojasnjevati. Dobro je vedel, kaj pomeni sv. maša za katoličane in čeprav ni delil z njimi vere, je bil vedno globoko ganjen in hvaležen, če je bila darovana za njega. »Molitve so vedno dobre,« je odgovoril z usmevom, če mu je bilo rečeno, da katoličani za njega molijo, da bi zopet dosegel vero svoje mladosti.

Gotovo je, da je Masarykova osebnost bila izgrajena ne samo na empirično-realističnih sestavinah, marveč tudi na globokih etičnih in religioznih temeljih, saj je bila njegova največja misel sodelovanje s sočlovekom pa tudi z Bogom. To je on imenoval — synergizem. Verujoč v nesmrtnost duše in v Boga je vse življenje — delal sub specie aeterni ter je svojo maksimo formuliral v stavek: *Z a J e z u s o m i t i m i j e v s e !* (Razgovori, str. 252, 270.) In v tem je bil veliki apostol boja proti liberalizmu in verskemu indiferentizmu. Največji pa je bil v svoji veliki, metafizični ljubezni do človeka in iz tega izvirajoče demokracije.

Viri: Poleg češkoslovaških dnevnikov zlasti: Sborník přednášek o T. G. M. (Slovanský ústav, 1931), Čapkoví »Rozhovory s M.« (1937) in Masarykova številka revije »Listy pro umění a kritiku« (1937).

Tine Debeljak.

K PROGRAMU JAVNIH DEL V DRAVSKI BANOVINI.

»Sapiens nihil affirmat quod non probet.«

Splošno uveljavljajoče se težnje po načrtnem gospodarstvu so se pojavile prvotno v značilnih oblikah ter vzporedno v dveh okoljih, dokaj različnih po ekonomski strukturi.

Rusija si v okviru velike socialne revolucije prizadeva, da se z izgradnjo industrije in preskrbo vseh potrebnih surovin osamosvoji. Omejiti hoče uvoz dragih proizvodov, ki so v državni plačilni bilanci komaj odtehtali vrednost cenenejšega blaga, katerega je mogla izvažati. Svoj točno začrtani cilj dosega lažje in uspešneje, ker ji tradicija ne ovira svobodne izbire in opreme novih proizvodnih središč, izključno iz ozirov na nahajališča surovin in njih potrošna območja. Manjkata pa ji izkušnja in izučen domač delavec.

Druško skupino predstavljajo države, v katerih kapaciteta industrije danes presega potrošne sile prebivalstva na politično obvladovanih trgih. Tudi pridelava surovin s strani onih, ki še vztrajajo v slabo donosnih vejah praproizvodnje, se ne krije po množini in vrsti s potrebami državnih gospodarstev. Motnje ravnotežij so občutnejše, čim bolj so predeli specializirani, čim manj je bila v dobi klasičnega imperializma gospodarsko povezana evropska in prekomorska posest, ali pa, kjer so politične napake dovedle do osamljenosti. Reorganizacije so nujne tudi tu.

Prehodna oblika navedenih gospodarsko-političnih stremeljenj so prizadevanja vseh »zaostalih« pokrajin jugovzhodne Evrope. Uveljavljajo se v manjših izmerah, po manj izdelanih in bolj neenotnih smernicah. Vplivi velikih sil in odvisnost od njih povzročajo motnje.

Splošno medsebojno politično nezaupanje daje avtarkičnim prizadevanjem: tu industrializaciji, tam reagrarizaciji pomen uspešnega orožja ideološke ali rasne politike, torej silo idejnih gibanj.

Pri splošni konservativnosti praproducenta, n. pr. kmeta, in nediscipliniranosti v gospodarskem liberalizmu vrasle industrije, je razumljiva potreba po državnih gospodarskih diktatorjih. Podržavljenje, socializacija in kolektivizacija so le razne zunanje oblike stvarno istih prizadevanj, da se pod nadzorstvom in v korist skupnosti harmoničneje uglašuje izraba pravirov in strojno-predelovalnih naprav s potrebami prebivalstva.

Pojavi, ki so spremljali porušitev ravnotežja med proizvodnjo in potrošnjo, so bili: kreditna kriza, strah zasebnega kapitala pred novimi investicijami in brezposelnost. Zlasti zadnja, ki je prav za prav le znak temeljne bolezni, je zaradi ogrožanja fizičnega obstoja celih slojev prebivalstva popolnoma obvladala zanimanje političnih krogov. Zahtevala je hitre, čeprav z obče gospodarskega stališča le paliativne odpomoči.

Mednarodni urad dela je videl, upoštevajoč položaj na denarnem trgu, izhod v hitri organizaciji javnih del, ki breme in nevarnost financiranja prenašajo na široko osnovo vsega davkoplachevalstva, ter pospešujejo obenem obtok plačilnih sredstev. Zlasti predgradnje cest, propalih zaradi prekomerne izrabe in nezadostnega vzdrževanja med vojno ter nujnosti prilagoditve motornemu vozilu, so se zdele primerne za zaposlitev. Udeležba mezde na skupnih stroških je bila velika in ravno v najgosteje naseljenih predelih so bile rekonstrukcije najnujnejše. Z novimi cestami je bil vpleten v prometno ožilje nov element trajne vrednosti.

V nasprotju s forsiranjem javnih del pa so se že kmalu zaslili svareči glasovi in odločni protesti proti prehitremu, slabo premišljenemu nalaganju javnega premoženja v nerentabilne naprave.

Po nekajletnem razvoju so se kriteriji izoblikovali. Kakršenkoli je danes nazor o potrebi in načinu, kako naj država posega v ureditev gospodarstva z novimi ali preurejenimi napravami, vedno vidimo, da se poskuša podrediti — pri vsem upoštevanju ostrin trenutnega položaja — nekemu končnemu določenemu cilju. Prizadevanja temelje na proučitvi proizvodjalnih možnosti ter verjetnih izprememb v potrošnji. Smernice se črpajo iz ogromnega arhiva naravoslovnih dognanj, ker edino praktično uporabljena naravoslovna analiza omeji drago empirijo. Fizik Boltzmann je napisal: »Im Grunde ist nichts praktischer als die Theorie.« Stavek je danes potrjen celo z usmerjanjem komercialnega življenja po ugotovitvah, ki so jih »praktiki« omalovaževali kot »filozofijo«.

Značilna za usmerjanje tehnike v velikih državah je vzporedna in stopnjevita povezanost vseh novih naprav. Promet, energijsko gospodarstvo, melioracije itd., vse je koordinirano.

* * *

Veliki preobrat v načelih, po katerih naj se organizirata novodobna tehnika in gospodarstvo, je odmeval tudi pri nas. Prevzeli pa smo zlasti Slovenci mnogo bolj zunanja propagandna gesla, nego doživeli spoznanje nove temeljne politične, gospodarske in strokovno-tehnične misli. »Načrtno gospodarstvo«, »javna dela« so ostali precej votli odmevi stvarnega dela na zapadu in vzhodu. Tudi za to polje se ne moremo ubraniti vtisa, da v ozkih razmerah vzgojena inteligenca, odrezana od neposredne in žive izmene misli z večjimi središči sodobne kulture, ni na višini svoje strokovne naloge.

Kulturno-zgodovinsko zanimivo je n.pr. v tem oziru, kako je bilo pri vseh stvarnih predpogojih na naši tehniki pred nekaj leti onemogočeno stremenje, da se organizira raziskovalno delo na področju važne stroke gradbenega inženirstva, z uradno motivacijo, da je univerza »šola« in je znanstvena raziskava nepotrebna.

Stalno in neprestano slabšanje položaja je zato, po čisto intuitivni in nestrokovni poti, dovedlo do danes že splošnega spoznavanja potreb resnega gospodarsko-tehničnega programa. Ta zahteva prihaja zelo pozno, za pokrajino, ki ima v državi najstarejšo gospodarsko organizacijo, dobro fundirane institucije in po lastni, vedno ponavljani trditvi, najkulturnejše prebivalstvo.

V odziv splošnemu hotenju je objavilo meseca aprila »Udr. Jug. Inž. in Arh., sekcija Ljubljana«: »Program javnih del v dravski banovini.« Publikacija je sicer kolektivno delo več sekcij, a sestoji iz notranje popolnoma nepovezanih odstavkov: Železnice, elektrifikacija, javna hidrotehnična in pogozdovalna dela, ceste in mostovi, javna poslopja in letališča. Skupna predvidevana gradbena vsota znaša okoli 5 milijard dinarjev, izvršilna doba je ocenjena na 20—30 let.

Uvod v publikaciji tvori nekak okvirni komentar k zamisli »programa«. Navaja, da so navedena v brošuri »najpotrebnejša javna dela« ter da predstavlja ta »pomembno delo, ki bo moralo brez dvoma služiti kot dispozicija (!) za izvajanje javnih gradenj v dravski banovini«. Takoj nato pa isti uvod ugotavlja, da so našeta »vsa važnejša in nujnejša (!)

javna dela, ne glede na njihovo prioriteto (!)«. Kako je bila torej določena nujnost in važnost? Kateri je bil kriterij razvrstitve? Kljub izrečni trditvi, da avtorji ne obravnavajo »prioritete«, končuje prvi del uvoda s trditvijo »v zaporedju, ki ga s tem objavljamo, je torej razvidna tudi stopnja nujnosti (!) po našem (U. J. I. A.) mnenju«.

Že iz teh citatov sledi, da so si avtorji popolnoma na jasnem, a nočejo v polnem obsegu priznati, da bistvene in edino težke naloge »programa«, to je vprašanja ne le kaj, temveč tudi kdaj in zakaj naj se predlagane naprave grade, ne rešujejo. Pri milijardnih investicijah smemo vsaj od strokovnjakov zahtevati konciznejših argumentov kot: »eminentne važnosti ter splošne koristi za kulturni, gospodarski in socialni dvig naroda«.

Razprava, kakršna je bila objavljena, torej ni in ne more biti nikaka »dispozicija«, še manj »program« ali celo »prvi slovenski gospodarski program«, temveč le navaden seznam, deloma idejnih, deloma že podrobno izdelanih projektov, vzeti iz arhivov ter nanizanih po strokah v posamezne odstavke. Fiziološki pomen njih event. ustvaritve za gospodarstvo, je ostal nedotaknjen.

Uvod k »programu« se zaključuje s stavkom: »Če bomo oziraje se na dejanske potrebe (!) našega naroda, po temeljitem študiju (!) ustvarili jasne in določne programe (!) za vse panoge javnih potreb in javnega udejstvovanja, bomo lahko govorili o načrtnem gospodarstvu.« Iz tega stavka sledi potrditev, da pričujoča vsebina brošure po svoji miselni nezgrajenosti dokazuje mnogo bolj potrebnost »temeljitega študija« kot izgradnje tehničnih naprav, predlaganih v tem »programu«.

Kdor pozna razmere v centrali, ve, da danes »besede, besede in same besede« že škodujejo ter nimajo prav nobenega propagandnega pomena.

Prej ali slej je prioriteten indeks oni podatek, ki odločuje o pravilnem vrstnem redu investiranja.

Določljiv pa je edino na podlagi vzporeditve rentabilitetnih računov vsakega posameznega sestavnega dela programa.

Vsako javno delo je drago tehniško orodje, ki si ga smemo ustvariti ali nabaviti le pod pogojem dokazane javno-gospodarske koristi in polne izrabe. Aktivna stran letnega obračuna mora za vso dobo obstoja naprave poleg neposrednih stvarnih dohodkov izkazovati tudi dovolj velike, v denarni vrednosti težje določljive koristi, ki jih ima zaradi njenega obstoja skupnost. To, primeroma z zasebnimi podjetji nenatančno »bilanciranje«, je marsikaterega »strokovnjaka« zapeljalo v mišljenje, da stoje javna dela izven onega splošno veljavnega zakona, da morajo biti letni izdatki pri pravilni gradbeni politiki v ravnotežju z neposrednimi in posrednimi aktivimi. Ker nihče osebno ne nosi niti odgovornosti za nerentabilnost, niti se ne zaveda velikih bremen, ki so naložena skupnosti, se ona »splošna korist« obravnava kaj povprečno in v splošnem precenjuje.

V inženirskih krogih pa se posebno občuti čisto stanovski vpliv. Projektant želi uresničiti svojo tehnično zamisel. Podjetnik teži po čim večjih investicijah, ker računa s primernim odstotkom dobička. Tehnične oblasti pa so danes pri vsej številnosti osebja tako natrpane z mehanično-administrativnim in tekočim delom, da jim manjka časa za zdrav pregled in kritično presojo.

Skupnost in njeni predstavniki pa morajo vedeti, da oni vir, od katerega vsi živimo, to je od stvarno le s prehrano človeka-stroja, »plačanega«, tudi 14 urnega kmečkega dela, ki je do danes dohodninska rezerva za

vse eksperimentiranje inteligence, ni neizčrpen. Miliardne investicije obremene producenta, če ne z drugim, vsaj z vzdrževalnimi stroški.

Skrben račun mora zato točno dognati razmerje med koristjo naprave in bremenom, ki si ga z njo naložimo. Določitev njiju razmerja je vezana na celo vrsto znanstvenih preiskav, katere odločajo o krajevni primernosti in časovni razporeditvi investicijskega dela. Šele, ko bomo razpolagali z vsemi temi podatki, smemo publicirati programe.

Za slučaj večjih prostih javnih sredstev nastaja sploh veliko vprašanje, če je koncentracija pretežne večine denarja za javna dela sploh umestna. Do danes se še ni premišljevalo, če bi ne bilo primerneje, da javne ustanove kot edini domačin, ki razpolaga z močnimi kapitali, ne obrnejo glavne pažnje na stvarno nacionalizacijo obstoječe industrije, mesto na nove investicije. Velika gradbena delavnost sicer res ustvari prehodno pospešitev in dotok kapitala. Dokler pa niso proizvodni viri dežele v domačih rokah, dokler je naša razdeljena gozdna posest izročena trenutnim špekulativnim krajevnim konjunkturam, lahko vsaka naprava tudi le pospeši izrabljanje domačega delavnega in potrošnega trga.

Dolga leta je bilo naše načelo neposredni materialni dobiček, — ter v kulturni komponenti »nezmotljivost«. Danes, ko iščemo novih smeri, smo brez opore, ki bi nam jo dajali rezultati 15 let zanemarjenega dela, opuščenega kot nerentabilno in nepotrebno.

* * *

Splošnim ugotovitvam dodajam k posameznim odstavkom »programa« nekaj podrobnejših opazk.

V nasprotju k predlogu novih železniških gradb je ugotoviti, da se upravičeno smatra z druge strani njih gostota kot zadostna. To trditev napišem, ne glede na njeno nepopularnost po vestnem premisleku in tehtnem uvaževanju vseh tehničnih, gospodarskih in fizikalno-geografskih kriterijev, ki prihajajo pri presoji tega vprašanja v pošte.

Edina večja naloga, ki nas na tem polju na skrajnem zapadu države še čaka, je izraba tranzitnega položaja naše banovine v zaledju najglobljega prodora Sredozemskega morja v srednjeevropsko celino na korist splošno-državnega železniškega gospodarstva. Bivši vzgledno zasnovani Južni železnici je ostvariti od Zidanega mosta proti naši obali primeroma enakovreden odtok, ki bo mogel odkloniti del prevozov od danes italijanskega Trsta proti Sušaku. S to gradnjo je skrajšati pot slovenskemu prekomorskemu prometu.

Pravilno je torej, da predvideva načrt kot nujne med železniškimi gradbami zveze Sevnica—Št. Janž, Vrbovsko—Črnomelj in rekonstrukcijo vmesnih že obstoječih dolenjskih prog. Močne tranzitne črte, ki bodo s tem nastale, pa ne smemo kvariti z upoštevanjem lokalnih interesentov ali gospodarsko napačnim priključevanjem novih oddelkov na obstoječe v Sevnici, Trebnjem, Črnomlju in Vrbovskem. Take napake danes niso več dopustne ali kakorkoli opravičljive.

Iz obratno-ekonomskih razlogov se da zagovarjati tudi podvojitve tira med Zidanim mostom in Zagrebom ter neke investicije v predlagano ureditev ljubljanskega kolodvora. Seveda je zamisel »končnega kolodvora« v našem mestu popolnoma nemožna.

V skupno linijo so nanizane v »programu« proge: Radgona—Ptuj—Rogatec—Brežice—Novo mesto—Straža—Kočevje—sušaska proga. Kot deli tranzitne črte ne prihajajo v poštev, ker manjkajo severni priključki na avstrijsko in madžarsko omrežje. V notranjem, državnem ozemlju vse te proge ne morejo, kot tretji izhod na morje, računati s pomembnejšo množino tovara. Njihovo vplivno območje ne presega 20 kilometerskega pasu. Investiranih pa bi bilo vanje do pol milijarde dinarjev. Še mnogo nejasnejši je prometno-gospodarski temelj zamisli linije: Bled—Kranj—Kamnik—Celje, torej zgradb, ki zahtevajo nadaljnjo četrtno milijarde. Nepotrebna je po izvršitvi moderne ceste in obstoječi zvezi preko Pragerskega, še ena železnica Ptuj—Maribor.

Popolnoma ob strani pa pušča »program« določevanje možnosti in načina kolaboracije železnice z modernizirano cesto. Prometni problem se ne obravnava celotno in enotno, kakor se to dela danes že prav po vsem svetu in to tudi za kolonialna področja. »Predeli, naseljeni s 75 do 125 prebivalci na km², ki so oddaljeni tudi po 20 km od železnice«, za katere zahteva »program« gradnjo novih železnic, so po sodobnih nazorih tehnike vendar značilno delavno področje ceste v ozkem sodelovanju z obstoječimi železnicami. Kombiniran tarif in eksploatacija avtomobila po železnici sami nudita dokaj jasen izhod iz položaja.

Glavna naloga uprave naših železnic je tesna prilagoditev obstoječega, sodobnim zahtevam ustreznega prometnega razvoja. Napačno se mi dozdeva utemeljevanje naše, tu na vsak način prevelike zahteve, z vzporeditvijo novih gradenj na jugu. Neizgrajena mreža na jugu zahteva hitrejšo dogotovitev, da ondotni predeli čim prej doprineso svoj polni delež k skupni izgraditvi gospodarstva.

Gradnje na jugu niso brez koristi za trg slovenske industrije, ki more prospevati le z dvignjenim ondotnim življenjskim standardom. Naša lokalna mreža pa potrebuje investicij v povsem drugih pravicah kot ona, ki se gradi v vzhodnih predelih.

»Program« dalje obravnava elektrifikacijo. Kakor so v obravnavanju prometnih problemov ločene ceste in železnice, tako je izvzet iz soveznega področja energijskega gospodarstva načrt gradnje štirih hidrocentral, ki naj predstavljajo najnujnejše delo na tem polju. Kdo bo konsumiral to energijo? Kaj bo z našo premogovno industrijo, če se bodo s silnim finančnim naporom 1.18 milijard dinarjev elektrificirale naše železnice? Na Krasu se z odpadki žag mašijo ponori, les našega malega človeka odhaja kot energijski vir pod ceno na trg, v rudarskih revirjih, v katerih je investiranih okoli 700 milijonov dinarjev, je padel delavski zaslužek pod prehranjevalni minimum. In naše javno gospodarstvo naj investira denar — morda celo izposojen iz inozemstva — v nove centrale! Poslužimo se svoje moči kot državni narod, da dobimo najprej že obratujoče vire v svojo last, in potem je ta problem na preprost način za nedoločen čas rešen.

Glede obstoječih cest trdi »program«, da je bila »vsa cestna politika na ozemlju dravske banovine do prevrata za slovenski živelj docela negativna«. Ta trditev je tako netočna in splošna, kakor krivična za stoletni trud našega človeka. Geografska razporejenost sedanje cestne mreže je plod dvestoletnega organskega razvoja. Značilno je, da sam »program«, ki tako ostro obsoja to omrežje, vzame njegovo geografsko osnovo popolnoma neizpremenjeno za temelj daljnjih investicij v višini 1.35 milijard

dinarjev, ki naj omogočijo nje modernizacijo in manjše predgradnje. Za ceste, ki so docela negativne, se vendar ne žrtvujejo milijarde.

Vprašanja, da-li pri šibkosti prometa ni v Sloveniji težišče moderne ureditve v dobrem gramozu in valjanju, namesto v dragi utrditvi, je očitno premajhen problem, da bi zanimal »program«.

V ostalem je otvoritev »Blejskega kota« in »Pohorja« le nadaljevanje tehničnega dela preteklih desetletij.

Novum, gradnja avtomobilske ceste na Sušak, duplikatura kočevske državne ceste, pa je, kakor sem na drugem mestu s številkami dokazal, gospodarska pomota, nastala v psihozi hlastanja po novem.

Problem naših cest leži v modernizaciji, primerni našemu šibkemu prometu, v kolaboraciji z našo železnico ter postopnem dopolnjevanju prometnih »kapilar«. Zveza na savsko banovino in morje je implicirana v izboljšanju obstoječega.

Vrstni red gradnje in predgradnje naših cest ostane tudi po publikaciji tega »programa« nedoločen.

Vzporeditev načrtov iz področja javnih hidrotehničnih del: vodovodov, regulacij, melioracij, pogozdovanja in ureditve hudournikov po prioritetenem indeksu, utegne dokazati, da je preskrba Suhe Krajine s pitno vodo daleko nujnejša, nego gradnja dirkalne ceste na Sušak.

* * *

Znanstvena proučitev vseh teh vprašanj je potrebna. Dovolj smo zamudili.

Kakor je pokazala zadnja razstava cest v Beogradu na tehniki, Slovenci niti relativno nismo več na višini strokovnega koncepta, merjenega po jugoslovanskih razmerah. Neupoštevanje naših zahtev v državnem vodstvu kmalu ne bo le razumljivo, temveč tudi upravičeno.

Dr. ing. Črtomir Nagode.

II. VSESLOVANSKI PEDOLOŠKI KONGRES V LJUBLJANI.

Vseslovanski pedološki kongresi imajo namen, da združujejo znanstvenike slovanskih narodov, ki se pečajo s študijem otroka in mladine. Slovanski narodi smo bili glede znanstvenega poznanja otrokovega telesnega, duševnega, duhovnega in socialnega življenja ter ustroja dolgo odvisni od strokovnega študija Američanov, Angležev, Nemcev itd. Ustanova slovanskih pedoloških kongresov pa bi hotela propagirati samostojno znanstveno pedološko delo med slovanskimi znanstveniki, ki naj bi se tudi na tem področju znanstveno osamosvojili, razen tega pa pokazali s takim delom stvarni temelj za sodelovanje slovanskih narodov. Oba namena sta dosedanja pedološka kongresa, prvi se je vršil l. 1933 v Brnu, v veliki meri dosegla. Pokazala sta plodnost in znanstveno vrednost prizadevanj slovanskih pedologov, razen tega pa še vedno večjo težnjo po medsebojnem izmenjavanju misli ter po primerjanju dobljenih rezultatov med pedologiji slovanskih narodov.

II. vseslovanski pedološki kongres se je vršil v Ljubljani od 25. do 28. avgusta t. l. Bil je prvi večji pedološki kongres v Jugoslaviji sploh, čeprav smo imeli v Mariboru že prej učiteljski počitniški tečaj, ki je razpravljal samo o mladinoslovnih problemih. Za našo državo ima ta kongres več pomenov. Prvi je propagandnega značaja, ker bi želeli, da bi se pedološko delo med nami bolj poglobilo, da bi postalo bolj sistematično in

da bi dobilo dobre znanstvene metode. Drugi pomen je ta, da je kongres sploh prvič združil jugoslovanske pedologe, da smo se medsebojno spoznali in uvideli, kje kdo že uspešno dela, do kakšnih rezultatov je prišel, kako dela in kje so še področja, kjer nam manjka delavcev ali pa sploh vedeli nismo, da obstaja še tudi drugačno delo. Tretji pomen tega kongresa pa je ta, da so prišli k nam odlični znanstveniki iz Poljske in Češkoslovaške, ki so začeli mnogo prej z delom kot mi, imajo mnogo boljše institute za takšno delo in so si izgradili že dobre pedološke metode. Poglavitna stvar za slovanske in jugoslovanske pedologe je bila, da smo iz referatov in predavanj spoznali metode pedološkega dela in da smo se seznanili z doseženimi rezultati. Ta šola je bila za nas dobra, ker smo spoznali med poljskimi in češkoslovaškimi pedologi zelo resne in stvarne znanstvenike, ki so nam dali pobudo za novo delo. Na drugi strani pa smo uvideli, da tudi naše delo ni malenkostno in da imamo med nami odlične pedologe.

Med udeleženci kongresa je bilo seveda največ Slovencev, in sicer učiteljev. Med predavatelji je bilo največ Jugoslovanov, potem so po številu sledili skoraj enako močni Čehi in Slovaki, nato Poljaki in Bolgari (žal je med Bolgari izostal univ. prof. Kacarov iz Sofije). (Obžalovali smo, da se nekateri zelo znani hrvatski pedologi niso udeležili kongresa.) Po rezultatih in po metodi obravnavanja so bila najvažnejša in najbogatejša ta-le predavanja: Miodrag Matić, direktor gluhonemnice iz Jagodine, je zelo podrobno in stvarno prikazal telesno in duševno sliko gluhonemega otroka; Božo Škerlj iz Ljubljane je na podlagi bogatega materiala razpravljal o določitvi spolne zrelosti pri dekletih ter predlagal, da se ta meja postavi šele v 18. leto; Štefan Szuman iz Krakova je temeljito analiziral intelektualni razvoj šolskega otroka ter pokazal nekaj zelo značilnih načinov otrokovega mišljenja; Mihajlo Rostohar iz Brna je na podlagi eksperimentalno pridobljenega materiala zanikal obstoj in delo fantazije pri otroku; Jan Uher iz Brna je razpravljal o mladinoslovnih problemih pubertetne dobe ter prikazal metode za tako delo; temeljito je govoril o statistični metodi, ki je danes močno rabljena. Vlado Schmidt iz Ljubljane je na podlagi eksperimentalnega materiala pokazal tri tipe otroške predstavljalnosti in zmogljivosti; Prvoš Slankamenac iz Skoplja je temeljito razpravljal o načinu, kako mi dojemamo najmlajše otroke ter je posebno poudaril potrebo po študiju kmečkega in delavskega majhnega otroka, Viljem Chmelař iz Brna je razpravljal o trajanju optične pozornosti in je pokazal ob 483 osebah 5 tipov, ki se koncentrirajo ob različnih časih ure; Boris Stevanović iz Beograda je govoril o meji inteligenčnega razvoja pri mladini v zvezi z miljejem ter določil kot končno mejo razvoja inteligentnosti 14. oz. pri bistrejših otrocih 15. leto. Lidmila Kolařikova iz Brna je zanimivo in podrobno razpravljala o dojetanju relacij prostora in časa pri mladini; Bohuslav Hovanek iz Brna je temeljito razpravljal o razvoju podredja pri otroku med 11. in 12. letom. Ludvik Jaxa-Bykowski iz Poznanja je govoril o pomenu humorja v šoli; Slobodan Popović iz Beograda je razpravljal o hotenju in cilju volje pri obrtniški mladini; Štefan Szuman iz Krakova je na podlagi dobljenega materiala govoril o razvoju smisla za koloristiko pri mladini; Anica Černejeva iz Ljubljane je v bogatem referatu podala odnos otroka do knjige in do raznih mladinoslovnih prisateljev ter revij; Jan Schwarz iz Poznanja je govoril o vplivu prirojenih lastnosti in miljeja na inteligentnosti pri mladini, Ludvik Jaxa-Bykowski iz Poznanja je govoril o duhovni usmerjenosti poljske srednješolske mladine itd., itd.

Razen predavanj v plenumu je bilo delo porazdeljeno na štiri sekcije, biološka, psihološka, sociološka in sekcija za uporabno pedologijo. Veliko zanimanje med udeleženci je bilo za sociološko sekcijo, kjer so po večini referirali slovenski pedologi. Sploh smo mogli spoznati, da smo se Slovenci doslej največ pečali s biološko-higienskimi in sociološko-gospodarskimi problemi naše mladine, zanemarjali pa smo psihološke probleme.

Kongres je sprejel ob zaključku nekaj resolucij, izmed katerih je bila najbolj iskreno sprejeta ona o depolitizaciji šolstva. Ob kongresu so bile tudi množične razstave in koncert mladinskega pevskega zbora »Trboveljski slavčki«. Najlepši in najbogatejši sta bili razstavi o slovanski mladinski knjigi, kjer je bilo mnogo češkoslovaških in bolgarskih mladinskih knjig ter listov, in pa razstava o zaščiti dece, kjer smo mogli spoznati nujno potrebno socialno delo za slovensko mladino.

Obča sodba o II. vseslovanskem pedološkem kongresu v Ljubljani bi bila torej zelo pozitivna. Manj ugodno je bilo, da poljskih referatov v splošno udeleženci niso razumeli, da je bilo predavanj sploh preveč in da ni bilo debate. Organizacija prihodnjih kongresov pa bo te nedostatke skušala odpraviti. Za predsednika bodočega kongresa, ki bo v Bolgariji, je bil izvoljen dr. Boris Stevanović, univ. prof. v Beogradu. Tudi večina odborikov je vzeta iz vrst jugoslovanskih pedologov. Dr. Gogala.

ŠERKOVA KRITIKA VEBROVIH DOKAZOV ZA BIVANJE BOŽJE.

Profesor dr. Šerko pazno zasleduje razvoj Vebrove filozofije od početka. Že Vebrov Sistem se obširno bavi s Šerkovo kritiko. Zato je naravno, da je Knjiga o Bogu, to tehtno delo, ki je rabilo toliko časa, da je dozorelo, zbudila še posebno pozornost. Dr. Šerko ji je posvetil v Sodobnosti l. 1935 vrsto člankov, ki obravnavajo zaporedoma vseh petero Vebrovih dokazov za bivanje božje.¹

Avtor teh študij nam torej spočetka zaupa, da namerava vse dokaze odkloniti. Kakor hitro je v nekaj vrsticah označil smer Vebrovih izvajanj, si stavi načelno vprašanje: »Ali je tak dokaz sploh mogoč?« Odgovor je odločen in jasen: »Jaz sodim da ne. Veber je drugačnega mnenja. Napisal je obširno knjigo, v kateri razvija petero dokazov za 'praistinitost' Boga.«² S tem je občinstvo obveščeno, da je obtoženec že vnaprej obsojen. Zanima ga lahko le še potek razprave in utemeljitev obsodbe.

I

Na kritiko istinitostnega dokaza je Veber sam temeljito odgovoril,³ ne da bi mu doslej kdo ugovarjal. Poglejmo tudi mi dr. Šerkovo kritiko in skušajmo presoditi njeno upravičenost.

Istinitostni dokaz se opira na dejstvo, da je treba na stvarnem bitju razlikovati dvoje: to, kaj je in to, da je. Nekdo bi rad vedel, kaj je »perpetuum mobile«. Ko mu dopoveš, te vpraša: Ali je že kdo sestavil tak stroj? Ne, je nemogoče, se glasi odgovor. Dve različni vprašanji, dva različna odgovora.

¹ Vebrov istinitostni dokaz za praistinitost Boga, 342—348. Vebrov veljavnostni dokaz za praistinitost Boga, 433—437. Vebrov osebnostni dokaz za praistinitost Boga, 480—486. Vebrov vrednostni dokaz za praistinitost Boga, 561—568. Vebrov bistvogledni dokaz za praistinitost Boga, 568—573.

² Str. 342.

³ O Šerkovi ovrzbi mojega istinitostnega dokaza za praistinitost Boga. Straža v viharju, dne 1. oktobra 1935.

Filozofija že od nekaj loči ti dve bitnosti. Sholastika ju naziva *essentia in existentia*, v slovenščini sta se udomačila izraza bistvo in kajstvo ter bitek, tudi bit ali eksistenca. Zanimivo je, da se je Veber čisto sam, na popolnoma izviren način dokopal do teh razlik, ki jih predmetna teorija, njegovo izhodišče, ni poznala v takšni obliki. Povzemimo nekatere njegove izsledke, ki so potrebni v naš namen. Knjiga o Bogu jih podaja v odstavku »o duševnem ozadju istinitosti«,⁴ kjer nam hoče pokazati način, kako najlažje izsledimo razliko med bistvom in eksistenco. Toda to je le kratek posnetek večletnih razmišljanj, raztresenih po mnogih Vebrovih spisih.

Ako vsaj površno pregledamo čutne spoznavne čine, opazimo, da se delé na dve vrsti: Eni so »občuti«, kakor občut svetlobe, glasu itd. Veber jim pravi »pristine predstave«, dr. Šerko jih naziva kratko »zaznave«. Drugo vrsto pa tvorijo obnove in sestave občutov, domišljjske predstave, ki se nam vzbujajo tudi v odsotnosti predmetov. Veber jih imenuje »nepristne predstave«, dr. Šerko pa »predstave«. Kakšna je razlika med »pristnim« in »nepristnim« predstavljanjem, ali po naše, med občutom in predstavo, recimo med »videnjem« in med domišljjskim predstavljanjem kakega predmeta? Dr. Šerko ne vidi v tem vprašanju prav nobene težave. »Zaznava je psihičen akt«, tako piše, »ki je že po svoji naravi povsem različen od psihičnega fenomena predstave.«⁵ Psihologom se pa stvar nikakor ne zdi tako preprosta.⁶ Veber, ki je kot psiholog podrobno analiziral občute in predstave, ugotavlja predvsem, da razlika med obojimi ni vsebinska. Vse, kar čutimo, si lahko tudi predstavljamo, včasih prav tako jasno, prav tako živo. Razlika je v tem, da nam predstava pač predoči, kaj je dotični predmet, ne pove nam pa, ali tudi eksistira, dočim v čutenju nekako »trčimo« obenj, tako da vemo, ne samo kaj je, ampak tudi, da je. Tudi odsotnost zaznavamo ali, da govorimo z Vebrovimi izrazi, dojemamo v pristnih predstavah in analiza nam zopet pove, da ločimo to, česar ni in dejstvo, da tega ni. To, kaj je stvar, bistvo, kajstvo, naziva Veber »istinito«, eksistenco pa »istinitost«, njuno nasprotje sta »neistinito« in »neistinitost«.

Tako nas je analiza pristnih predstav dovedla do stare razlike med bistvom in bitkom, med »istinitim« in »istinitostjo«. Na tej razliki in predvsem na podrobni analizi istinitosti same je zasnovan ves Vebrov istinitostni dokaz. »Moja istinitostna pot, tako pravi filozof sam ob koncu dokaza, obsega tri dele. V prvem delu razpravljam o sami istinitosti, v drugem o zakonitih odnosih med istinitostjo in istinitostjo, v tretjem pa o posebnem razmerju istinitosti do praistinitosti.«⁷ Sicer pa dokaza niti brati ni treba, da to uvidimo, dovolj je, da si pogledamo kazalo, ki nam jasno pove, da govori dokaz »o istinitosti kot posebni činjenici«, »o dušeslovnem ozadju istinitosti«, »o istinitosti in istinitem«, »o istinitosti in istinitosti«, »o vključevalnem sestavu vseh istinitosti«, »o istinitostnem značaju prostornosti in časovnosti«, dokler ne pride končno sam »istinitostni dokaz za praistinitost Boga«.

In vendar dr. Šerko to prezre. Ko našteva »nevzdržne premise« Vebrovega dokaza, najde eno samo in sicer sledečo: »Taka nevzdržna

⁴ Str. 7—12.

⁵ Sodobnost, 346.

⁶ Prim. A. Ušeničnik, Uvod v filozofijo, II, str. 170: Po čem se ločijo predstave od občutov in nazorov?

⁷ Knjiga o Bogu, 66.

premisa Vebrove filozofije je pojem neistinitega pojava. Proti-sloven sam v sebi, zavede filozofa v intelektualne zadrege in stiske, iz katerih ga more rešiti edinole še bog sam.⁸ Razlika med istinitostjo in istinitim ter analiza istinitosti, da, to so premise Vebrovega dokaza, nikakor pa neistiniti pojavi. Ta očitek je kratko malo napačen in nima nobene zveze z istinitostnim dokazom. Že iz mest, ki jih dr. Šerko sam navaja, jasno odseva, da gre pri dokazu edino le za razliko med istinitim in istinitostjo ter za analizo istinitosti, vse drugo so zgledi in navodila, kako naj psihološko postopamo, da bomo uvideli to razliko in znali motriti istinitost samo. »Tu je možna«, to Vebrovo mesto n. pr. navaja dr. Šerko, »samo ena odločitev, pa najsi bi se zdela marsikomu še tako težka: neposredno ali samo še z vidika istinitega motrena istinitost je sestavno prazna ali sestavno ničnostna činjenica.« »Torej moramo, da rešimo istinitost pojavov kot pravo določilo, prekoračiti vse istinito in se zateči k posebnim činjenicam, ki so izven istinitosti in istinitega, pa nam morda pomagajo, da umejemo tudi razmerje istinitosti do istinitega.« Dr. Šerko dostavi: »To činjenico najde Veber v praistinitosti boga.«⁹ V navedenih Vebrovih besedah je začrtan ves dokaz. Toda kje so tu neistiniti pojavi kot premisa dokaza? Zato je Veber v Straži v viharju po pravici zapisal: »Tudi če bi si vso neistinitost in ves, ni' v Šerkovem smislu odmislili, ostane naprej vsa teža na vprašanju, kako je in naj bo razmerje istinitosti do istinitega ali Šerkovega pravega, je' do tega, kar je.« Iz vsega tega sledi, da edina »nevdržna premisa Vebrove filozofije« sploh ni premisa istinitostnega dokaza, niti nima z njim bistvene zveze.

Pa recimo, da so razglabljanja o neistinitem in neistinitosti pogoj za istinitostni dokaz, tedaj je treba še dokazati, da je ta premisa res nevdržna. Na kaj opira dr. Šerko svojo trditev? Pred vsem zavrača Vebrovo izrazoslovje, ki naziva »predstave« tako občute kakor domišljjske predstave, češ da je tu vir vsega nesporazuma. »Veber izhaja namreč«, tako piše, »iz napačnega opazovanja lastne duševnosti, ko trdi, da ima, ko gleda kak predmet, predstavo tega predmeta, ki mu ta predmet na istinitostni način predočuje. — Jaz za svojo osebo moram reči, da v isti situaciji take predstave pri najskrbnejšem iskanju v svoji duševnosti ne najdem. Ako gledam skalo, jo neposredno dojemam, neposredno zaznavam. Ne doživljam predstave skale, si skale ne predstavljam, ampak skalo neposredno, brez posredovanja kake predstave zaznavam.«¹⁰ Kakor da bi Veber ne ločil predstave in zaznave! Desetero in desetero strani je napisal, da bi nam razložil razliko med »pristnim« in »nepristnim« doživljanjem, med pristnim in nepristnim predstavljanjem. Zakaj rabi za oboje isti naziv »predstava«? Ima že svoje razloge, ki jih je o priliki tudi povedal. Vprašanje je vendar samo, ali loči občute in predstave. S kakšnimi vidnimi ali slisnimi znaki to skuša izraziti, je pač precej vseeno.

Toda dr. Šerkov očitek je v resnici globlji. Reči hoče, da pri domišljjskem predstavljanju med menoj in med predmetom nekaj posreduje, namreč ravno predstava, dočim »ako gledam skalo, jo neposredno dojemam«. Čutenje ima torej le dva člena: jaz in pojav, predstavljanje pa tri: jaz, predstava in predmet. Iz tega sledi, da je tudi predstava kot resničen

⁸ Sodobnost, 346.

⁹ Sodobnost, 345.

¹⁰ Sodobnost, 346.

člen doživetja poseben pojav, ki ga lahko zaznavam, kakor druge pojave: »Predstavo najdem po refleksiji v notranjem izkustvu, jo kot tako v samopazovanju lahko zaznavam, se je kot notranjega fenomena (pojava) zavedam.«¹¹ Med pojavom in med menoj pa ni ničesar, ker ga neposredno zaznavam, zato je tudi »zaznava že po svoji naravi nezaznavna in kot taka ne more postati fenomen.«¹² Sedaj razumemo trditev, da je »zaznava psihičen akt, ki je že po svoji naravi povsem različen od psihičnega fenomena predstave«. Saj to bo vendar kaj lahko dognati, ali ima naš spoznavni doživljaj tri člene ali samo dva, ali lahko postane sam predmet zaznave ali ne.

Toda na žalost se nam ta elegantna rešitev razblini v nič, ako jo nekoliko premislimo. Kaj je končno predstava, če ne dej kake duševne zmožnosti, a kt domišljije ali duše same ali česar koli? Toda ni li z zaznavo isto? Prav v navedenem stavku smo brali, da je zaznava »psihičen akt«. Miza pa, kadar recimo zaznavam mizo, očitno ni psihičen akt. Tudi v zaznavi torej ločim tri člene: jaz, psihičen akt (zaznava) in pojav, podobno kakor pri predstavi, kjer imamo: jaz, psihičen akt (predstava), vsebina predstave. Nastane vprašanje, zakaj neki po dr. Šerku psihičen akt zaznavanja ni fenomen, dočim psihičen akt predstavljanja je, zakaj enega psihičnega akta ne morem zaznavati, drugega pa lahko. Po vsem tem ni čudno, da hodi kritik v sumljivi bližini klasičnega zmotnega kolarja, ako se že naravnost ne zamota vanj, ko skuša pokazati, kako lahko je ločiti predstavo in zaznavo: »Razliko med zaznavo in predstavo — tako piše — izrazim lahko tudi takole: To, kar z zaznavo zaznavam, je fenomen, to, kar si s predstavo predstavljam, je vsebina predstave.« Toda kaj je fenomen, kaj je vsebina predstave? Zakaj zlata gora ni fenomen? »Zato ne, ker je ne zaznavam, ampak si jo samo predstavljam.«¹³ Torej: Kaj je zaznava? To, kar ima za predmet fenomen. Kaj je fenomen? To, kar služi za predmet zaznavi!

Zanimivo je, da dr. Šerko sam težko rabi to svojo spoznavno teorijo. Ko sodi veljavnostni dokaz, pravi med drugim, da so »fenomeni vsebine naših zunanjih in notranjih zaznav« in da se »vseбина moje predstave v domišljiji« včasih »ne strinja s fenomenom, katerega misli.«¹⁴ Fenomen vsebina zaznave? Kako je to umeti v skladu z dr. Šerkovim nazorom? O zaznavi smo vendar rekli, da je psihičen akt, fenomen, kakor miza, pa ne. Ali je miza šla v moj akt? Ali jo morda kaka »species« v njem nadomestuje, kakor uče sholastiki? Tedaj pa nastane vprašanje, ki si ga kritik stavi o predstavah in mislih. Toda kaj je v tem slučaju z našim neposrednim dožemanjem fenomenov? Morda pa kritiku izraz »vseбина predstave« ne pomeni nič drugega, kakor pojav, kolikor je zaznava naperjena nanj, pri čemer ostane zaznava psihičen akt, pojav miza pa nepsihičen. Toda akt tukaj, predmet tam — to ni zaznavanje. Dokler se akt predmeta na svojski način ne polasti, ga ne dvigne na svojo višino, dokler si ga ne »prilíči«, dokler predmet ne dobi v aktu tudi posebne psihične eksistence, kakor ima izven zaznave fizično, dotlej lahko govorimo o vseh mogočih aktih, samo ne o zaznavnih. Izrazu »vseбина« predstave je treba torej dati isti pomen, kakor ga ima v Vebrovi filozofiji. Kako bi tudi naj imel psihičen akt fizično vsebino? Celoten doživljaj, zaznava z

¹¹ Sodobnost, 346.

¹² Ibid.

¹³ Sodobnost, 346/47.

¹⁴ Sodobnost, 437.

vsebinsko vred je nekaj psihičnega, predmet, ki nanj meri, pa lahko nekaj fizičnega.

Poizkus, da bi razkrinkal »ekvivokacijo izraza predstava«, se torej dr. Šerku ni posrečil. Nova teorija, ki bi naj nadomestila Vebrovo pristne in nepristne predstave, ni sposobna za življenje.

Sploh pa, čemu ta debata? Kaj sledi iz razlike med zaznavami in predstavami za istinitostni dokaz in posebe za njegovo »nevzdržno premiso«, za pojem neistinitega pojava?

Po dr. Šerkovem mnenju je zamenjavanje predstav in zaznav speljalo Vebra, da je začel govoriti o istinitih in neistinitih pojavih, ki so mu postali premisa za istinitostni dokaz. »Dvorednost termina predstava, ki ga uvede Veber v svojo filozofijo, zavede, kakor rečeno, Vebra do nemožnega, ker protislovnega pojma 'neistinitega pojava', kar zopet povzroča, da mu postane istinitost posebna samostojna činjenica, ki je potem na noben način ne more ne definirati ne opredeliti in ki mu izgine v prazen nič, kakorkoli se je loti.«¹⁵

Le kako je mogel dr. Šerko, ki zasleduje Vebrovo delo od začetka, zagrešiti toliko nepazljivost? Veber je vendar vedno učil, da nepristni doživljaji, kamor šteje, kakor smo videli, tudi predstave, ne posredujejo ne istinitosti, ne neistinitosti, ne veljavnosti, ne neveljavnosti, marveč so izven te alternative. Na oboje, na istinitost in neistinitost zadeva le dej pristnih doživljavaev, pristnih predstav, ki jim dr. Šerko pravi zaznave. Recimo, da je kritik pozabil ali hote prezrl vse, kar je bral o tem v prejšnjih Vebrovih spisih in upošteval samo Knjigo o Bogu, toda mest, ki so v tej knjigi in prav v dokazu, ki ga sodi, bi vendar ne smel spregledati. In tu beremo jasno trditve, da je »tudi 'neistinitost' enak sestavni člen našega izkustva kakor 'istinitost'; izkustvo in samo izkustvo nam pove neposredno oboje, ali kaj v istini je ali česa v istini ni: kakor izkustveno ugotavljamo, da v trenutku dežuje, da je pred nami visoko poslopje itd., enako izkustveno ugotavljamo tudi, da v trenutku ni lepega vremena, da pred nami ni zelenega drevja itd. Izrečno moram pripomniti, da tudi take nikalne trditve niso nikaki sklepi ali da vsaj ni potrebno, da bi bili le sklepi; vsaj končno celó mora biti povsem neposredno oboje ugotavljanje, ugotavljanje istinitosti kakor tudi ugotavljanje neistinitosti.«¹⁶ Razlika med predstavami in zaznavami nima torej z razliko med istinitostjo in neistinitostjo nobene zveze. Istinitost in neistinitost zadevamo po Vebrovem nauku s pristnimi predstavami ali zaznavami. Ves trud, da bi dokazal »ekvivokacijo izraza 'predstava'« v Vebrovi filozofiji, ki tvori jedro Šerkove kritike, je streljanje mimo cilja. »Ekvivokacija izraza 'predstava'«, tudi ko bi bila resnična, ni Vebra nikamor »zapeljala«, ker iz nje prav nič ne sledi za razliko med istinitostjo in neistinitostjo niti za istinitostni dokaz, zapeljala je torej edino in precej hudo — njegovega kritika.

Po vsem, kar smo videli, pač smemo reči, da se dr. Šerku ni posrečilo dokazati, da Veber ne loči pristnih in nepristnih predstav, dočim se je kritikov lastni nazor o predstavah in zaznavah izkazal za nevzdržnega. Pa tudi, ko bi bila na tej točki kritika upravičena, bi prav nič ne sledilo iz tega za istinitostni dokaz, ker pojem neistinitega pojava, ki ga dr. Šerko zavrača, ne izvira iz razlike med pristnimi in nepristnimi predstavami,

¹⁵ Sodobnost, 347.

¹⁶ Knjiga o Bogu, 62.

ampak iz analize pristnih predstav, ali po Šerkovo, zaznav samih. In končno, naj izvira ta pojm od koderkoli, naj bo upravičen ali ne, istinitostni dokaz ga ne rabi, ker ne temelji na pojmu neistinitega pojava, ampak na analizi istinitosti.

Še to naj omenimo, da je protislovje v pojem »neistinit pojav« vnesel kritik sam, zato ni čudno, da ga v njem najde! Veber namreč rabi izraz pojav v istem pomenu, kakor izraz »predmet«. V predmetni teoriji pa služi izraz predmet za istinita, eksistentna bitja in za neistinita, kakor so zlata gora, deveta dežela in podobno. Po tem izrazoslovju torej »neistinit pojav« ni nikakšen protisloven pojm. Po dr. Šerku pa ima izraz »pojav« ožji pomen in označuje samo eksistentne bitnosti: »Triglav, ki ga vidim, je fenomen, ... ni pa fenomen zlata gora«. ¹⁷ Pojav ali fenomen mu je že toliko kakor istinit fenomen: »Vse, kar je — vsak fenomen — je istinit...« ¹⁸ Po tej terminologiji bi bilo seveda protislovno govoriti o »neistinitem« »istinitem pojavu«. Dr. Šerko ima pač pravico do svojega izrazoslovja — pa tudi dr. Veber! Ni pa dopustno, da bi kritik vzel pisateljev izraz, mu dal svoj pomen, nato se pa pritoževal nad protislovjem.

Dr. J. Janžekovič.
(Konec prihodnjšč.)

Ocene.

Dr. Vilim Keilbach: **Konnorsreuth u svijetlu psihologije religije**, Zagreb 1937, Zbor duhovne mladeži zagrebačke, str. 52, cena 10 din, za dijake popust.

Zagrebski docent Keilbach, ki se je predvsem specializiral za psihologijo religije in je na tem filozofskem področju zelo ploden pisatelj, objavil je l. 1935 knjigo »Problem religije« in l. 1936 nemško »Die Problematik der Religionen«, je podvržel v tej knjižici tudi dogodke v Konnersreuthu kritiki moderne psihologije in znanosti. Sam je obiskal Terezijo Neumann in se je o nji posvetoval tudi z odličnimi nemškimi učenjaki. Njegovo prikazovanje K. dogodkov je docela znanstveno, upošteva vso dosedanje literaturo in njegov odnos do teh dogodkov je docela objektivni. Značilno je, da mora v tej znanstveni poziciji postaviti le nerešene probleme in izraziti želje, kaj bi znanost o teh dogodkih še rada vedela. Glede naravne razlage stigmatizacije se avtor še ne more jasno odločiti. Zanimiva pa je izjava prof. Wunderla glede psihološke strani pri naravni stigmatizaciji. Keilbach docela jasno izpoveduje, da pogoji za cerkveno avtoritativno izjavo o Tereziji še niso izpolnjeni in jasno preiskani. Psihološko so zelo zanimivo orisana stanja v zvezi z veliko ekstazo. Avtorju je postalo jasno, da vprašanje K. ne spada samo v medicino, temveč tudi v psihologijo religije in mistike. Izrecno pa izjavlja, da je razlaga teh dogodkov s pomočjo histerije le slab izgovor, ne pa znanstveni odgovor. Zaradi svojega znanstvenega in objektivnega odnosa do K. pride avtor do končnega rezultata, da znanost ne more zaenkrat ničesar izreči glede teh dogodkov in da »je K. v znanstvenem pogledu danes na mrtvi točki«, česar so precej krivi tudi zdravniki, ki že od prvega začetka niso hoteli pojmovati vse težine in novosti ob dogodkih v K.

Keilbachova studija kaže vso znanstveno točnost in odkritosrčnost avtorja in zanesljivo informira o dogodkih, o katerih ne vemo, kje se končuje naravno in kje se začenja nadnaravno.

Dr. Gogala.

¹⁷ Sodobnost, 346.

¹⁸ Sodobnost, 437.

Dr. Vilim Keilbach, privatni docent: **Problem intuicije u modernoj filozofiji i psihologiji religije**, Zagreb, 1937, nastopno predavanje na bogoslovni fakulteti.

Keilbach je izdal svoje nastopno predavanje na bogoslovni fakulteti v Zagrebu kot odtis iz »Bogoslovske Smotre« XXV (1937) str. 75—87. Kot temo si je izbral zelo zanimiv problem o intuiciji. Najprej se peča s pojmovanjem intuicije v metafizični struji in omenja predvsem Bergsonovo pojmovanje intuicije kot nadrazumski in nadabstraktivni način spoznavanja. V zvezi z načelom, da more razumeti življenje le življenje samo, omeni v tej struji sinonimne načine intuitivnega spoznavanja: intuicija, doživetje, razumevanje, ki vodijo do novega utemeljevanja vse stvarnosti in tudi religije, do »življenjske filozofije« in do »intuitivistične metafizike«. K. poda nato kritiko Bergsonove teorije, kjer zagovarja predvsem potrebnost pojmovnega in abstraktivnega razumskega mišljenja in utemeljevanja. Nato prikaže pojmovanje intuicije v fenomenološki struji, kjer omeni predvsem Schelerja. To je intuicija kot neposredno gledanje in spoznavanje stvarnosti (Wesensschau). Jasno pokaže avtor Schelerjevo pojmovanje religioznega doživetja in spoznanja, ki je ne glede na vrste doživljanja vedno naperjeno na Boga in tako na religiozno-spoznavni in intuitivni način utemeljuje Boga in religijo. Dobro je pokazano, da obsega religiozno doživetje delovanje spoznavajočega in protidelovanje Boga in da je intuicija združitev subjektivnega in objektivnega, subjekta in objekta, na katerega je doživetje intencionirano. K. se dalje pomudi pri kritiki Schelerjevega pojmovanja o religioznem spoznavanju. Očita mu predvsem, da je zelo blizu religioznemu ontologizmu. Očita mu tudi, da operira Scheler brez logičnih in razumskih osnov religije. V tej zvezi pa avtor vsekako prehitro postavlja občo veljavnost nekaterih psiholoških zakonitosti (ljubezen in spoznanje).

Končno poda K. še pojmovanje intuicije v psihološki struji in omeni predvsem Girgensohna, ki je točno ločil diskurzivno in intuitivno mišljenje in kateremu je intuicija tudi intelektualen akt. Glede te oblike intuicije trdi avtor, da je zelo nejasna in da je le vprašanje terminologije, ali se neko po G. določeno spoznanje imenuje diskurzivno ali intuitivno.

Tako pride K. do zaključka, da je način intuitivnega utemeljevanja Boga in religije v primeri z diskurzivnimi dokazi zgrešeno in nemožne. Vendar avtor sam kratko pripomni, da v neki meri tudi intuicija lahko pristopi k metafizičnemu utemeljevanju religije. Ta način je prikazal v svoji knjigi »Die Problematik der Religionen«.

K. studija je strokovno filozofsko delo, kjer operira avtor z obsežnim znanstvenim aparatom. Vendar se mi zdi, da je vrednost tega dela večja v informativnem delu, kjer nas seznanja z načini intuitivnega utemeljevanja religije pri modernih avtorjih, dočim je njegova kritika teh teorij vsekakor slabši del te studije. Kritika je zelo splošna in izhaja iz apriornega odobravanja samo intelektualnega spoznavanja Boga ter metafizičnega sveta in avtor se ni zadosti ugloobil v prednosti, ki jih ima religiozna intuicija. Predvsem je zanemaril dejstvo, da intuicija ni vedno subjektivni spoznavni akt, temveč da ima lahko prav tako objektivno vrednost kot pojmovno abstraktivno spoznavanje. Dr. Gogala.

Franca Jakliča **Izbrani spisi**. Uredil Janez Logar. Prvi zvezek. Ljubljana 1936. Jugoslovanska knjigarna.

V vrsti domačih pisateljev je pričela izdajati Jugoslovanska knjigarna izbrane spise Franca Jakliča. Spričo prepada, ki ga je ustvarila moderna

med starim pisateljskim rodом 80 tih in 90 tih let in med sedanostjo, se nam zdi njegovo ime in delo navidez anahronizem. A kdor bi danes vzel v roke prvi zvezek Jakličevih izbranih spisov s takim predsodkom, bi bil krivičen. Prav zaradi neke neutemeljene odtujenosti in celo podcenjevanja starejšega pisateljskega rodu so nam potrebne take izdaje izbranih ali zbranih spisov. Ti spisi nam bodo spopolnili naše pomanjkljivo poznanje pisateljev in njihovega dela ter hkrati porušili marsikak predsodek, ki živi v nas o starejši pisateljski generaciji sploh.

Prvi zvezek Jakličevih izbranih spisov prinaša izbor slik in povesti, nastalih v letih 1888. do 1893. in priobčenih tedaj deloma v »Domu in svetu«, deloma v »Zvonu«. Te so: Selska slika, Naši vaščanje, Vaška pravda, Kako se je ženil Kobaležev Matija in Svatba na Selih.

Že ta prvi zvezek nam kaže pisatelja kot dobrega oblikovalca kmečkega življenja. Preko začetniških opisov posameznih vaških posebnosti — ki oblikovno spominjajo na Jurčiča — preide do širše podobe vaškega življenja, ki ga skuša zajeti čim bolj celotno. Dočim so v Selski sliki, Naših vaščanih in v povesti Kako se je ženil Kobaležev Matija orisani le posamezni originalni pisateljevega domačega kraja, je v Vaški pravdi in v Svatbi na Selih že zajeta vas v celoti. Dasi niso vsi ti spisi prvega zvezka posrečeni oblikovno, nam ugaja njih jezik in prijetna domačnost. Pisateljeva živa ljudska govorica, njegovi ljudje, njihovo mišljenje, delo in življenje nas privlači in skoraj čutimo neko zunanjo sorodnost med današnjim realizmom in onim v 80 tih in 90 tih letih.

Ko bomo imeli zbrane vse pomembnejše Jakličeve spise, lepo urejene, jezikovno prečiščene in popravljene, bomo šele spoznali pravo duhovno podobo pisateljevo, a hkrati tudi presodili umetniško vrednost njegovih del.

V glavnem se je držal urednik prvotiska, le tu in tam je popravil besedni red in pravopis, v kolikor je bilo potrebno, da ne moti sodobnega bralca.

Motijo še nekatere besede, ki so sicer že udomačene, a jih moramo kljub temu čimbolj spodrivati in dati prednost domačim. Tako: čita m. bere 7, 105, 194, 212, 280 (urednikova opomba); čitatelji m. bralci 74, 98; pušijo tobak 29, 100; zajedno 55; zaman (arabska beseda) m. zastonj 73, 225; tirjat m. terjat 125; zatvoril kočo 169; povedati mnogo važnega 214; se tiče (zadostuje tiče) 233; bolnica m. bolnišnica 235. Preveč pogostna je napačna raba oziralnega zaimka kateri m. ki, n. pr.: ne čita časnikov, kateri so drugod že postali živa potreba 7; za trakom na klobuku je nosil brinovo vejico, katera naj bi ga varovala urokov 52; jel sovražiti ljudi, kateri so ga vedno dražili 52; napak je tudi: jih je pustil dolgo čakati 12. J. Dolenc.

F r a n a E r j a v c a Z b r a n o d e l o . Uredil Anton Slodnjak. Prvi zvezek. Ljubljana 1934. Drugi zvezek. Ljubljana 1934. Jugoslov. knjigarna.

Dasi imamo že več različnih izdaj nekaterih Erjavčevih spisov (Levec, Sajovic, Dornik, Erjavec-Flerè), je bila nujno potrebna nova, popolna, ki naj pokaže Erjavčevo delo v celoti in hkrati tudi Erjavca kot človeka, pisatelja in znanstvenika.

Najnovejša Slodnjakova izdaja nas preseneča spričo njene obsežnosti in kritične vrednosti. Ko bo dovršena celotna izdaja, bomo videli v njej zakladnico Erjavčevega dela, kljub temu, da je v njej še veliko nedovršene, ker je pisatelja prehitela smrt.

Prvi zvezek te nove izdaje obsega poleg obširne urednikove študije o Erjavcu (112 strani!) še Spise iz prirode: Žaba, Mravlja, Vulkanske moči, Kako se je Slinarju z Golovca po svetu godilo, Velblod, Živali popotnice, Odkod izvirajo gliste in kako se izpreminjajo, Rastlinske svatbe, Rak.

Drugi zvezek pa prinaša poleg urednikovega uvoda celoten I. snopič Domačih in tujih živali ter dobršen del II. snopiča: a) Domače četveronožne živali, b) Živali po tujih krajih udomačene, c) Divje četveronožne živali; tem zadnjim so dodani še vodni sesavci.

Ti Erjavčevi spisi, zlasti oni iz narave, so še danes prav tako prijetno berilo, kot so bili v času, ko so prvič izhajali. Nekateri opisi in doživetja me nehote spominjajo po svoji ljubkosti na lirično impresionistične opise iz narave Jens Petra Jacobsena. Čudovito zna Erjavec oblikovati stvari, ki so prav za prav le predmet znanosti, dá jim pesniški izraz, vdihne vanje toploto in milino in jih posreduje bralcu tako, kot jih je doživljal on sam. S kakršno ljubeznijo je doživljal pisatelj naravo, s tako ljubeznijo jo opisuje. In še nekaj je značilno za Erjavca in njegovo pojmovanje narave. Erjavec gleda ves svet: anorganski, rastlinski in živalski kot celoto in dopolnilo celotnega stvarstva, tudi umstvenega. Vso ustvarjeno naravo pojmuje harmonično.

Iz obeh uvodov in književno zgodovinskih opomb spoznamo, s kolikšno pripravljenostjo se je urednik lotil dela. Povsod sega kar najbolj do dna že rešenim vprašanjem in išče vse možne vire in okolnosti novim. Tako nam je razbistril marsikako vprašanje, ki je do sedaj bilo še odprto. Človek se čudi njegovemu neumornemu iskanju in vrtanju k čisto novim virom, njegovi tenkočutni vestnosti in natančnosti pri iskanju in reševanju še tako malenkostnih književno zgodovinskih, življenjepisnih i. dr. vprašanj. Dodobra je razjasnil tudi Erjavčevo samostojnost, oziroma odvisnost od drugih pri njegovem znanstvenem delu. Sploh nam Erjavca še daleč ni nihče tako pokazal kot Slodnjak.

Kar tiče prvotiska, navaja urednik vse spremembe zadaj v svojem poročilu in opombah. Ohranil je v celoti Erjavčevo besedilo in jezik; popravljal je le tam, kjer bi današnjega bralca motili stari izrazi in stare oblike.

Nekaj jezikovnih neokusnosti: se je pečal I. 10; pri enem u I. 15; se p o d a na Dunaj I. 41; na več ih straneh I. 63; sposoben II. 10 (II. 8 ima prav: zmožen); človeka se nekako čudno dojmi II. 13; v človeškem civilizatoričnem u d e j s t v o v a n j u (delovanju!) II. 20; o p e t o v a n o II. 20; velik t o r z o II. 20 itd.

F. S. Finžgar, **Iz moderne sveta**. Zbranih spisov III. zvezek. II. izdaja. Založila Nova založba v Ljubljani 1937. Str. 280. Cena: broš. 50 din, navadno vezano 60 din, v platno 65 din.

Kot dijak sem to povest prebral, ko je pred več ko 30 leti izšla. Spominjam se, da me je močno notranje razgibala. Bila je ena izmed povesti, ki jih nisem pozabil. In ko sem jo zdaj v drugi izdaji znova bral, me je po vsebini, slogu in načinu pripovedovanja zopet tako pritegnila, da je nisem odložil, dokler nisem prišel do konca. Tudi njena življenjska resničnost je še ostala, saj je prav tako danes kot nekdanj resnično, da je v vsakem socialno-gospodarskem sistemu, pri vsakem razmerju med gospodarjem, podjetnikom in delavcem, uslužbencem odločilno, čeprav ne edino, kakšen je notranji človek.

F.

Zapiski.

DOKUMENTI ZA PRESOJO DOGODKOV V ŠPANIJI.

Za načelno presojo in oceno dogodkov v Španiji smo že v lanskem letniku Časa objavili prevod papeževega nagovora na španske begunce. Po tem nagovoru, ki ga je sv. oče imel dva meseca po izbruhu državljanske vojne, je še jasneje izpregovoril v okrožnici Divini Redemptoris proti brezbožnemu komunizmu (gl. Ljubljanski Škofijski list 1937, št. 4—6). Ko govori o naukih in sadovih brezbožnega komunizma, pokaže na Rusijo in Mehiko, kjer se je komunistom posrečilo urediti se in zavladati. Govoreč nato posebej o Španiji, pravi:

»Tam pa — kakor v Naši preljubljeni Španiji — kjer kužni in sramotni komunizem še ni mogel roditi vseh žalostnih sadov svojih zmot, je vendar, žal, povzročil blazne izbruhe besnosti in počel strašne zločine.

Ni porušil le ene ali druge cerkve, enega ali drugega samostana, temveč kjerkoli je mogel, je do tal porušil vse cerkve, vse samostane, vse spomenike krščanske vere, tudi umetnostno in kulturno najznamenitejše.

A blazna besnost komunistov ni morila le škofov in duhovnikov, redovnikov in redovnic, prav posebno redovnikov in redovnic, ki so skrbeli za delavce in uboge, temveč je pomorila tudi premnogo laikov iz vseh stanov in jih še sedaj na kupe mori, ker izpovedajo krščansko vero ali so nasprotni brezbožnemu komunizmu.

Te grozne poboje in pomore vrše komunisti s takšnim sovraštvom, s tako strašnim barbarstvom, da bi se dandanes ne zdelo mogoče.

Kdo, ako je še pameten, bodisi zasebnik ali resnoben državnik, kdo, pravimo, se ne bi zgrozil, če pomisli, da se utegne to, kar se sedaj godi v Španiji, zgoditi tudi po drugih kulturnih deželah!

Nikar pa trditi, da bi bile te okrutnosti tiste vrste, kakor se po neki nujnosti dogajajo ob vseh prevratih, izbruhih posameznih razjarjenih ljudi.

Nikakor ne! To so marveč naravne posledice komunističnih nauk, ki ne poznajo nobenih brzd.

Obširno utemeljitev in tako rekoč dokazni material k tem besedam sv. očeta pa so dali španski škofje, ki so se na izreden način s skupnim pismom, ki ima datum 1. julija, obrnili na škofo vsega sveta. (Gl. prevod v Ljublj. Škofijskem listu 1937, št. 9.)

Španija »prestaja eno največjih bridkosti v svoji zgodovini«, »trpi zdaj v prevratu, ki je segel do dna: ni samo nad vse kruta državljanska vojna, ki nas navdaja z bridkostjo, je to strahoten pretres, ki maje same temelje družabnega življenja in je sprvil v nevarnost celo naš narodni obstoj.

Španski episkopat »tako strahotno preskušan v svojih članih, svojih duhovnikih in svojih cerkvah« se zahvaljuje škofom za sočutje in ljubezen, ki so jo že izkazali njihovih ljubljani domovini. Odkriva pa tudi »svojo bolečino nad nepoznanjem resnice o tem, kar se v Španiji godi«. Velik del javnega mišljenja v inozemstvu je daleč proč od resnice glede dogodkov v Španiji. Boli jih posebno, da je tudi precejšen del inozemskega katoliškega tiska prispeval k tej zablodi. Edini namen te spomenice je, »da zasije resnica, ki jo zatemnjuje lahkomišelnost ali pa zloba«. S to spomenico izvršujejo »škofje trojno dolžnost: versko, domovinsko in človečansko«. Ker živimo v dobi »računarskega in mrzlega pozitivizma«, zato hočejo »v preprostih obrisih razložiti dejstva, ki so značilna za našo vojno in ji dajejo njen zgodovinski obraz.

Najprej ugotavljajo škofje, da so se od l. 1931 »po cerkvenem izročilu in po navodilih sv. stolice postavili odločno na stran novo ustanovljenih oblasti, s katerimi so se trudili sodelovati za skupno blaginjo«. Kljub ponovnim napadom na cerkvene osebe, stvari in pravice, so ostali vedno lojalni in opominjali katoliško ljudstvo k pokorščini, molitvi, potrpežljivosti in miru. »Ko je izbruhnila vojna, smo to žalostno dejstvo obžalovali bolj kakor kdorkoli, ker je vojna zmeraj najhujše zlo, ki ga velikokrat ne nadomeste dvomljive vrednosti« njenih pridobitev in ker je poslanstvo škofov poslanstvo sprave in miru. Vendar pa je res, da je vojna, »ki je za človeštvo ena najstrašnejših šib, včasih zdravilo, edino, ki more stvari spet postaviti na tečaje resnice in jih znova spraviti pod vladno miru«. Cerkev španske vojne ni iskala, je ni izzvala, ni sklepala zarote zanjo, pač pa je za nje preprečitev vse storila, kar je bilo v njeni moči. Kdor nasprotno trdi in očita Cerkvi, »da je vojskujoča se stranka«, ta resnice ne pozna ali pa jo potvarja. — »In če danes skupno izražamo svojo sodbo o prezapletenem vprašanju vojne v Španiji, storimo to zato, ker je vojna, tudi če je bila političnega ali družabnega značaja, tako hudo pretresla verski red in ker je bilo že od vsega začetka jasno, da ena izmed voj-

skujočih se strank hoče katoliško vero v Španiji iztrebiti.« Škofje nočejo zaslužiti strašnega očitka, da so kakor »nemi psi«, ki bi molčali spricho krivice. Dolžni so zahtevati svobodo za Cerkev. »Iz nje izhajajo vse svoboščine, ki jih branimo za Cerkev; in zaradi njene moči se nismo vezali z nikomur — ne z osebami, ne s silami, ne z ustanovami — pa naj smo za varstvo še tako hvaležni, ki so nas mogli rešiti sovražnika, kateri nas je hotel uničiti; in pripravljeni smo sodelovati kot škofje in kot Španci z vsemi, kateri si prizadevajo, da bi v Španiji spet upostavili vlado miru in pravice. Nobena politična oblast ne bo mogla reči, da smo se od te smeri kdaj oddaljili.«

Nato škofje omenjajo vzroke, ki so posebno od l. 1931 pripravljali pot vojni: nepremišljenost, zmote, včasih zlobnost ali bojazljivost tistih, ki bi jo lahko preprečili, ako bi bili narod vladali po pravici. Resnica je, »da je v natančnem načrtu za marksistično revolucijo, ki so jo pripravljali in ki bi bila izbruhnila po vsej državi, če bi je v velikem delu ne preprečilo državljansko vojaško gibanje, stalo povelje za iztrebitev katoliške duhovščine in pomembnih desničarjev, za sovjetizacijo industrije in za upostavitev komunizma.«

»Naj ostane torej ugotovljeno kot prva trditev te spomenice, da je pet let neprestanih stisk med španskimi podaniki na verskem in družabnem področju spravilo v nad vse resno nevarnost sam obstoj javne blaginje ter ustvarilo izredno napetost v duševnosti španskega ljudstva; narod se je dobro zavedal, da po izčrpanju zakonitih sredstev ni bilo druge pomoči za ohranitev reda in miru kakor sila; sila, katere so bile tuje tej oblasti, ki smo jo imeli za zakonito, so sklenile, prevrniti postavljeni red in s silo uvesti komunizem; in po usodni povezanosti dejstev v Španiji slednjič ni ostalo nič drugega, kakor izbira: ali da podleže končnemu naskoku razdiralnega komunizma, ki je bil že namenjen in zapovedan, kakor se je zgodilo v pokrajinah, kjer narodno gibanje ni zmagalo; ali pa, da v silnem obrambnem naporu poskusi strašnega sovražnika se rešiti in tako ohraniti osnovna načela svojega družabnega življenja in svojih narodnih osobin.«

Za to ugotovitvijo podajajo škofje zgodovinski obris vojaške vstaje in komunistične revolucije, iz česar izvajajo trditev, da je bila vojaška vstaja po svojem izvoru narodno gibanje za obrambo osnovnih načel sleherne omikane družbe in borba proti brezvladju. Iz te trditve pa izvajajo štiri sklepe:

Prvič: Cerkev kljub svojemu mirnemu duhu in kljub temu, da vojne ni

želela in v njej ni sodelovala, ni mogla biti v boju brezbrizna; to ji je branil njen nauk in njen duh, čut za ohrano vrednot in skušnja iz Rusije. Na eni strani so preganjali Boga, čigar delo mora na svetu ostvarjati Cerkev, in Cerkvi sami so povzročali neizmerno škodo na ljudeh, na imetju in pravicah, kakor je v toliki meri pač še ni trpela nobena ustanova v zgodovini. Na drugi strani, in naj bodo njene človeške napake kakršnekoli, pa je stal napor za ohranitev starega španskega in krščanskega duha.

Drugič: Cerkev spricho tega ni mogla izraziti soglasja z gibanji, stremljenji ali nameni, ki bi sedaj ali v bodoče mogli pokvariti plemeniti naravni obraz narodnega gibanja, ki ga je imelo v njegovem izvoru, v zunanjih izrazih in ciljih.

Tretjič: Trdimo, da je državljansko-vojaška vstaja imela na dnu narodne zavesti dvojno korenino: domoljubno čustvovanje, ki je v njej videlo edino pot, da se Španija dvigne in končnemu propadu izogne; in pa verski čut, ki je vstajo smatral kot silo, katera naj onesposobi božje sovražnike, in kot jamstvo za ohranitev svoje vere in za izvrševanje bogočastja.

Četrtyč: Danes v Španiji ni drugega upanja za dosego pravičnosti in miru ter dobrin, ki iz njiju izvirajo, kakor v zmagi narodnega gibanja; danes pač še manj ko v začetku vojne, zakaj nasprotni tabor kljub vsem naporom svojih vladnih ljudi ne daje jamstva za politično in družabno stalnost.«

Dobesedno hočemo navesti odstavek pisma, ki našteva dejstva, značilna za komunistični prevrat.

»Ko gre komunistični prevrat svojo pot, je primerno ugotoviti njegove značilnosti. Omejili se bomo na naslednje trditve, ki izvirajo iz proučevanja popolnoma dokazanih dejstev. Za mnoge izmed njih imamo zanesljive, pisane in slikane podatke, ki leže pred nami. Pripominjamo, da imajo težko kateri podatki več potrebne verodostojnosti kakor podatki z ozemlja, ki se je rešilo komunistične oblasti. Je pa še vedno v oblasti orožja rdeče vojske, delno ali v celoti, več pokrajin; o grozotah, ki so se v najširšem obsegu in najhujših oblikah tam dogajale, imamo za zdaj še redke vesti.

V celoti presojajoč izgrede španskega komunističnega prevrata, trdimo, da v zgodovini zahodnih narodov ni znan enak pojav kolektivne divjosti; tudi ne vemo, da bi se napadi na temelje božje pravice, pravice družbe in človeške osebnosti, kdaj v tako malo tednih podobno nagrmadili. Ne bi bilo lahko podobna dejstva zbrati, jih urediti po njihovih značilnih potezah, napraviti iz njih slike

zločina, pa najti kje v zgodovini kako dobo ali kaka ljudstva, ki bi nam mogla nuditi takih in tako številnih zablod. Pišemo zgodovino brez razlage dušeslovnega ali družabnega značaja, ker bi bilo za to treba posebnega proučevanja. Anarhistična revolucija je bila »v zgodovini izjema«.

Pristavljamo, da je klanje ljudi in uničevanje tvarnih dobrin po komunističnem prevratu bilo »premišljeno«. Malo pred preobratom je bilo prišlo iz Rusije 79 strokovno izvežbanih agitatorjev. Narodna komisija marksističnega zedinjenja je prav tiste dni zapovedovala, ustanavljati po vseh krajih revolucionarno milico. Uničevanje cerkva ali vsaj njihove opravne je bilo načrtno in kar v skupinah. V kratki dobi enega meseca so bila vsa svetišča za službo božjo neoporabna. Že leta 1931 je brezbožniška zveza imela v svojem programu člen, ki se je glasil: »Ljudsko glasovanje o tem, kaj naj se zgodi s cerkvami in župnišči«. Eden izmed njenih pokrajinskih odborov je dal tole navodilo: »Prostor ali prostori, namenjeni doslej bogoslužju, bodo določeni za skupna skladišča, za javna tržišča, za ljudske knjižnice, za kopališča in javne zdravstvene ustanove itd., primerno potrebam vsakega kraja.« Za odstranitev vidnejših ljudi, ki so bili zapisani kot nasprotniki revolucije, so že vnaprej sestavili »črne sezname«. V nekaterih je bil škof, in to na prvem mestu. Ljudstvu, ki je hotelo rešiti svojega župnika, je neki komunistični voditelj dejal o duhovnikih: »Imamo ukaz, vse to seme spraviti s poti.«

Najzgovornejši dokaz za to, da je bilo rušenje svetišč in klanje duhovnikov v celoti nekaj premišljenega, je strahotno število. Čeprav so številke še prezgodnje, moremo vendar naštetih kakih 20.000 cerkva in kapel, porušenih ali docela izropanih. Pobitih duhovnikov — in to zgolj svetnih — bo kakih 6000, če štejemo, da jih je v upustošenih škofijah zgubilo življenje povprečno 40 odstotkov — ponekod gre do 80 odstotkov. Preganjali so jih s psi; zasledovali so jih po gorah; s strašno zagrenjenostjo so jih iskali po vseh skrivališčih. Ponajvečkrat so jih pobili brez sodbe, kar gredé, brez drugega razloga kakor zaradi njihovega družabnega poslanstva.

Revolucija je bila »nadvse kruta«. Oblike ubijanja so dobile značaj grozovitega divjaštva. V številkah: več ko 300.000 sodijo število civilnih prebivalcev, ki so postali žrtve ubijanja zgolj zaradi svojega političnega prepričanja, in še posebno zaradi verskega; v Madridu je bilo v prvih treh mesecih ubitih več ko 22.000 ljudi.

Komaj kje dobite kak kraj, kjer bi ne bili spravili s poti najizrazitejših desničarjev. Brez sodnega postopka; brez obtožbe, brez dokazov, ponajvečkrat brez obsodbe. Kar se tiče mučenja, povemo, da so mnogim odsekali ude, ali pa so jih strahovito spačili, preden so jih ubili; iztikali so jim oči, rezali jezike, jim parali trebuhe, jih sežigali ali žive pokopavali, jih razkosavali s sekuro. Največjo krutost so izvrševali nad božjimi služabniki. Iz spoštljivosti in ljubezni ne maramo navajati natančneje.

Prevrat je bil »nečloveški«. Niso spoštovali ženske sramežljivosti, niti pri ženskah, ki so bile po svojih obljubah posvečene Bogu. Skrunili so grobnice in pokopališča. V glasovitem romanskem samostanu v Ripollu so razdejali grobove, med katerimi je bil grob Vilfreda Velloso, osvoboditelja Katalonije, in škofa Morgadesa, obnovitelja slavnega samostana. V Vichu so oskrunili grob velikega Balmesa, in beremo, da so igrali nogomet z lobanjo velikega škofa Torras y Bagesa. V Madridu in na starem pokopališču v Hueski so odprli na stotine grobov, da so trupla oropali zlatih zob in prstanov. Nekateri oblike mučenja dado sklepati na razvratnost teh ljudi ali na to, da je v njih zamrl čut človečnosti.

Prevrat je bil »divjaški« spricho dejstva, da je uničil delo stoletne omike. Uničil je na tisoče umetnin, med njimi del svetovnega slovesa. Izropal ali požgal je arhive in tako onemogočil zgodovinsko raziskavanje in dokazovanje iz dejstev pravnega in družabnega reda s pomočjo listin. Na stotine slik je razrezanih, kipov poškodovanih, stavbnih čudes za zmeraj razdejanih. Reči moremo, da so v krajinih, kjer so gospodovali komunisti, bili v nekaj tednih bedasto uničeni zakladi umetnosti, predvsem verski, ki so se nakopičili v sto in stoletjih. Dinamit je izvršil svoje razdiralno delo prav do Barajevega Loka v Tarragoni, rimskega spomenika, ki je videl dvajset stoletij. Topoglavo so izropali slavne umetnostne zbirke v toledski stolnici, v lirski palači, v pradojskem muzeju. Številne knjižnice so izginile. Nobena vojna, noben divjaški vpad, noben družabni pretres ni v nobenem stoletju povzročil v Španiji razdejanja, ki bi bilo podobno sedanjemu, zakaj za tega so se strnili činitelji, kakršnih nikdar ni bilo na razpolago: premišljena organizacija v službi strahotnega uničevalnega namena, ki je proti vsemu, kar je božjega, zbrala vsa novodobna sredstva za naglost in rušenje, dosegljiva vsaki zločinski roki.

Poteptal je prevrat najosnovnejša načela »človeških pravic«. Spomnite se na ječe v Bilbao, kjer so v množicah ne-

človeško pobijali na stotine jetnikov. Spomnite se maščevanja nad talci, ki so jih imeli zastražene na ladjah in po ječah zgolj zaradi sovražnega vojnega naključja. Spomnite se ubojev v gručah, ko so nesrečne ujetnike vezali skupaj in jih posipali s točo krogel in strojníc; spomnite se obstreljevanja nezavarovanih mest, ki so bila brez sleherne vojaške stavbe.

Prevrat je bil v bistvu »protišpanski«. Uničevalno delo so izvrševali ob krikih »Živela Rusija«, v senci mednarodne komunistične zastave. Napisi po zidovih, hvalisanje tujih osebnosti, vojaško poveljstvo v rokah ruskih voditeljev, oplenitev naroda na korist tujcev, mednarodna komunistična himna, vse to je več ko zadosten dokaz za sovraštvo do narodnega duha in do domovinskega čuta.

A vrhu tega je bil prevrat »protikrščanski«. Ne verjamemo, da bi se bilo v zgodovini krščanstva in v času nekaj tednov sovraštvo do Jezusa Kristusa in do njegove svete vere v vseh oblikah mišljenja, volje in občutja kdaj tako razgorelo. Bogoskrunsko razdejavanje, ki ga je pretrpela Cerkev v Španiji, je bilo takšno, da je zastopnik španskih rdečkarjev, katerega so bili poslali na brezbožniško zborovanje v Moskvo, močel reči: »Španija je močno prekosila delo sovjetov, v kolikor smo v Španiji Cerkev popolnoma uničili.«

Mučencev štejemo na tisoče; njihovo pričevanje je up za našo ubogo domovino. A skoraj bi v rimskem Martirologiju ne našli oblike mučenja, ki bi je ne uporabljal komunizem; izvzeto ni niti križanje; poleg tega pa vidimo še nove oblike mučil, ki so jih omogočile snovi iz nove dobe in novodobni stroji.

Sovraštvo do Jezusa Kristusa in do Device je privrelo do blaznosti. Iz stotin razrezanih križev, iz zverinsko oskrunjenih kipov Device, iz bilbajskih sramotilnic, v katerih bogoskrunsko preklinjajo Mater božjo, iz nesramne književnosti po rdečih strelskih jarkih, v katerih zasmehujejo božje skrivnosti, iz ponovnega skrunjenja svete Hostije moremo slutiti sovraštvo pekla, utelešenega v naših nesrečnih komunistih. »Prisegal sem, da se bom maščeval nad teboj,« je rekel eden izmed njih Gospodu, zaprtemu v Svetišču —; in nabil je samokres ter sprožil proti njemu, rekoč: »Vdaj se rdečim, vdaj se marksizmu!«

Strašna je bila skrunitev svetih relikvij; drobili ali sežigali so telesne ostanke sv. Narcisa, sv. Paskala Bajlonskega, blažene Beatrice Silvijske, sv. Bernarda Kalvoja in drugih. Oblike skrunitve so neverjetne in skoraj jih ni mogoče umeti drugače, kakor da jih je navdihoval satan. Zvonove so razbili in jih stopili.

Bogočastje so, če izvzamemo majhen preddel na severu, po vsem komunističnem ozemlju docela zatrli. Veliko številno cerkva, med njimi prave umetniške dragotine, so do tal podrli; k temu odvratnemu delu so silili uboge duhovnike. Sloveče podobe, ki jih je ljudstvo stoletja častilo, so, razrušene ali požgane, za zmeraj izgubile. Marsikje je oblast državljanom zaukazala, vse svete predmete, kateri so njim pripadali, oddati, da so jih potem javno uničevali; premislite, kaj pomeni to dejstvo v redu naravnega prava in z ozirom na rodbinske vezi, ter na nasilje, prizadeto krščanski vesti.«

Temu nasproti pa postavijo dejstva, ki označujejo »narodno gibanje, o katerem mislijo, da je res pravo narodno gibanje. Saj stremi za tem, da reši in ohrani za bodočnost bistvene vrednote naroda, organiziranega v državi, ki naj ume vredno nadaljevati njegovo zgodovino. To gibanje je okrepilo domovinski čut; v njegovem osrčju je dozorel čudovit pojav mučeništva. »In to pričevanje krvi bo pod kaznivo neizrekljive politične odgovornosti moralo določati delovanje tistih, ki naj po odložitvi orožja zgrade v spokojnosti miru novo državo.« Mir vlada na ozemlju, ki je v oblasti narodnega gibanja. Po teh označbah obeh delov Španije odgovarjajo škofje še na očitke, ki so se na naslov španske cerkve in narodnega gibanja širili v inozemstvu.

»Cerkev so obtoževali, da se je pred ljudskim gibanjem branila z utrjevanjem v svojih svetiščih in da so temu sledili pokolji duhovnikov in uničevanje cerkva. — To zanikujemo. Naskok na svetišča je prišel nenadno, skoraj ob istem času po vseh pokrajinah in hkrati so pobijali duhovnike. Svetišča so gorela zato, ker so bila hiše božje, in duhovniki so padli kot žrtve, ker so bili božji služabniki. Dokazi za to so preštevilni. Cerkev ni bila napadalka. Bila je prva dobrotnica ljudstva, ki je širila nauk in podpirala dela družabne pravičnosti. Podlegla je, kjer je vladal anarhistični komunizem, kot žrtev — nedolžna, miroljubna, brez obrambe.

Iz tujine zahtevajo od nas, naj povemo, če je res, da je Cerkev v Španiji imela tretjino narodnega ozemlja in da se je ljudstvo vzdignilo zato, da bi se rešilo njenega zatiranja. — To je smešna obtožba. Cerkev ni imela več kot nekaj neznatnih in nepomembnih zemljišč, duhovniških hiš in vzgajališč, in še to ji je nazadnje država zaplenila. Vse, kar ima Cerkev v Španiji, bi ne krilo niti četrtnine njenih potreb, in to ji služi za izvrševanje najsvetejših obveznosti.

Cerkvi očitajo nepremišljenost in pristranost, da se je vmešavala v spor, ki

narod razdvaja. — (Ni bilo tako:) Cerkev se je vselej postavila na stran pravice in miru in je v vsakem položaju sodelovala z državnimi oblastmi za skupni blagor. Ni se vezala z nikomer, naj so to bile stranke, osebnosti ali stremjenja. Postavljena nad vse ljudi in čez vse reči je izpolnjevala svojo dolžnost, da je učila in opominjala k ljubezni, čeprav je čutila globoko bolečino, da jo je preganjalo in sramotilo mnogo njenih zašlih sinov. Sklicujemo se na številne spise in dejstva, ki izpričujejo te trditve.

Pravijo, da je ta vojna razredni boj in da se je Cerkev postavila na stran bogatinov. — Kateri poznajo vzroke za vojno in njen značaj, vedo, da ne. Čeprav priznavamo, da je bila neka malomarnost v izpolnjevanju dolžnosti, ki jih narekuje pravičnost in ljubezen, k čemur je Cerkev prva opominjala, so delovni sloji vendarle uživali močno zakonito varstvo in narod je bil že stopil na prosto pot do boljše razdelitve dobrin. Razredni boj je v drugih državah bolj strupen ko v Španiji. In prav v Španiji se je velik del najubožnejših pokrajin obvaroval strašne vojne, kjer pa je povprečje bogastva in ljudskega blagostanja bilo višje, tam se je vojska bolj razkačila. Tudi ni mogoče vreči v pozabo naše napredne socialne zakonodaje in naših uspevajočih dobrodelnih ustanov za javno in zasebno pomoč, ki so španskega in zelo krščanskega izvora. Ljudstvo so prevarili z obljubami, katerih ni moči uresničiti in ki niso v skladu ne z gospodarskim življenjem v državi in ne s kakršnokoli vrstjo organiziranega gospodarskega življenja. Tukaj je blagostanje nedotaknjenih pokrajin — beda pa je zavladala nad onimi, ki so padle pod komunistično oblast.

Vojna v Španiji ni, pravijo, nič več kakor epizoda (vtaknjen dogodek) v vesoljnem boju med demokracijo in samovlastno državnostjo. Zmagá narodnega gibanja bo spravila narod v sužnost države. Španska Cerkev — tako beremo v nekem tujem listu — je morala izbirati, ali naj se odloči za preganjanje po maddridski vladi ali za sužnost pod tistimi, ki zastopajo politična stremjenja, katera nimajo na sebi nič krščanskega, pa si je izbrala sužnost. — Ni bila ta izbira postavljena Cerkvi v naši državi, ampak tale: Cerkev stoji pred popolnim propadom v rokah komunizma, kakor se je zgodilo v pokrajinah, koder je komunizem zavladal, varuje pa jo oblast, katera je doslej zagotovila osnovna načela sleherne družbe; to Cerkev čuti brez ozira na njene politične težnje.

Kar pa zadeva bodočnost, ne moremo prerokovati, kaj se bo zgodilo na koncu borbe. Pač trdimo, da se vojna ni začela

zato, da bi se kakšna samosilniška država postavila nad ponižan narod, marveč zato, da speč vstane narodni duh z močjo in krščansko svobodo nekdanjih časov. Zaupamo v previdnost mož, ki so v vladi, da za oblikovanje bodoče španske države ne bodo hoteli sprejemati tujih kalupov, marveč bodo upoštevali zahteve globoko narodnega življenja, in pot, ki je zaznamovana po preteklih stoletjih. Vsaka dobro urejena družba temelji na trdnih načelih in živi od njih, ne pa od prinesenih tujih pritiskov, ki so v nasprotju z narodnim duhom. Življenje je močnejše ko programi, in moder oblastnik ne bo nalaгал državi programa, ki bi delal silo notranjim močem naroda. Mi bi bili prvi, ki bi obžalovali, če bi se neodgovorna samovlada parlamenta nadomestila s še strašnejšo samovlado diktature, ki nima korenin v narodu. Gojimo upravičeno upanje, da ne bo tako. Prav to, kar je Španijo rešilo v najresnejšem sedanjem trenutku, je bila trajnost vekovitih načel, ki so oblikovala naše življenje, in pa dejstvo, da se je velik del naroda dvignil v njih obrambo. Bila bi zmeta, če bi prelomili z duhovno smerjo naroda, in ni misliti, da bi v to zmeta zabredli.

Voditelje narodnega gibanja dolže podobnih zločinov, kakršne so zagrešili ljudje iz Ljudske fronte. »Bela vojska«, beremo v veljavnem katoliškem listu iz tujine, »uporabljá neopravičljiva sredstva, proti katerim moramo ugovarjati... Zbirka podatkov, ki jih imamo, naznanja, da v nacionalistični Španiji beli teror (belih strahovanje) gospoduje z vso strahoto, ki jo kažejo skoraj vsa revolucionarna nasilja... Spričo okrutnega divjanja, ki je organizirano po načrtu, kar kaže skušnjava pri četah, se doseženi uspehi zdé vredni prezira.« — Spoštovani člankar je zelo slabo obveščen. Vsaka vojna ima svoje izgrede; nedvomno jih bo imela kaj tudi v narodnem gibanju; nihče se blaznih napadov brezsrčnega sovražnika ne brani s popolno mirnostjo. Ko v imenu krščanske pravice in ljubezni obsojamo vsak izgred, zagrešen bodisi po zmoti, bodisi po podrejenih ljudeh, in ki ga je tudi tisk po načrtu povečaval, pa hkrati povemo, da se sodba, katero popravljamo, ne sklada z resnico; trdimo, da je izredno velika, nepremostljiva razdalja med eno in drugo stranjo v načelih pravičnosti, v nje uresničevanju in oblikah njenega uveljavljanja. Bolje bi rekli, da je bila pravičnost Ljudske fronte ena sama strašna zgodovina nje kršitve, obrnjene proti Bogu, proti družbi in poedincem. Nemogoče, da bi bila pravičnost tam, kjer izločujejo Boga, temelj pravičnosti.

Ubijati zaradi ubijanja, uničevati zaradi uničevanja, pleniti nasprotnika, ki se ne vojskuje, in to postavljati kot načelo za državljansko in vojaško udejstvovanje: to je tisto, kar se more o enih utemeljeno trditi in česar drugim ne moremo prisojati brez krivice.

K sklepu prosijo španski škofje svoje brate po svetu, naj sočutju nad veliko narodno nesrečo Španije pridružijo miloščino molitev, da bodo doumeli nauk pokore, s katero jih je preizkusil Gospod, da bo njihova domovina kmalu vstala in se bo ustavila poplava komunizma. Posebno pa jih prosijo, naj jim pomagajo širiti resnico o španskih zadevah. Slovesno izjavljajo, da odpuščajo tistim, ki so prizadeli toliko škode Cerkvi in domovini, ne da bi se zavedali kaj počenjajo.

Pariški kardinal Verdier je 7. sept. 1937 odgovoril španskim škofom s pismom, v katerem se jim najprej zahvaljuje, da so narodom sveta pokazali z lučjo dogodkov, »kam vodi praktični ateizem, razbrzdanost nravi, oslabljenje avtoritete in sodelovanje vlad z nauki uničevanja in smrti«. V tej krvavi luči moremo bolje premeriti nevarnosti, ki nam grozijo in bolj jasno vidimo, na kaj moramo paziti in kaj delati. Ta »strašna vojna, ta titanški boj« je v resnici boj med krščansko civilizacijo in domnevno civilizacijo sovjetskega brezboštva. Vprav to daje tej vojni veličino brez primere. »V teh bojih gre zares za bodočnost katoliške cerkve in civilizacije, ki ji je ona dala osnove.« Saj niso neizmerne, v zgodovini edinstvene žrtve, ki jih Španija prenaša, le za katoliško in tradicionalno Španijo. Sovražniki božji so si njo izbrali za prvo stopnjo svojega maščevalnega dela. Ta misel nas globoko gane in zbujajo v naših dušah veliko simpatijo in hvaležnost. — Kljub bridkostim in razvalinam, pa jih more navdajati veliko upanje za njihovo ljubljeno domovino. Krščanski heroizem tolikih sinov ne bo zastoj. Velika katoliška družina se bo skozi stoletja spominjala žrtev plemenite Španije za vero. Glasovi tisočev mučencev bodo priklicali blagoslov na deželo.

Kardinal sklepa pismo z željo vseh katoliških Francozov, »naj bi tako krščanska in vedno verna Španija,« ožarjena s sijem svojih mučencev, z odpuščanjem svojim krvnikom, z edinostjo svojih otrok v pokorščini in ljubezni, z novim socialnim redom, zgrajenim v luči papeških okrožnic, ovenčana s slavo junaštva kmalu zopet stopila na slavno pot, ki ji je določena.

† DR. JOŽE PUNTAR.

Rojen je bil 19. marca 1884 na Uncu pri Logatcu, absolviral je gimnazijo v Ljubljani in klasično filologijo na univerzi v Gradcu, služboval je med vojno na ljubljanskih srednjih šolah in postal 1920 bibliotekar drž. biblioteke; 1919 se je poročil, 24. julija 1937 je umrl. To je preprosti zunanji okvir življenja, ki je bilo notranje bogato in plodovito.

Delo našega pokojnega tovariša je bilo dvojno: znanstveno in politično.

Njegov študij ga je pripeljal do presernoslovja (kjer je sledil A. Žigonu v pogledu na zgradbo Prešernovih pozij) in do literarne kritike sploh. Temu področju pripadajo njegovi članki v Domu in svetu (1909, 1910, 1920, 1921, 1923, 1924) in Času (1908, 1911, 1919, 1922), v samozaložbi izdana knjiga »Zlate črke na posodi Gazel I« (1912) ter »Dante in problem Prešernove nove poezije« v A. Resovem zborniku »Dante« (1921). Bil je član odbora Leonove družbe od 1926, in sodrudek Slovenskega biografskega leksikona.

Njegovo zanimanje za vse kulturne probleme v splošnem, one slov. naroda posebej, ga je pripeljalo v krog učencev dr. J. E. Kreka. Postal je izrazit Slovenec, Jugoslovčan in krščanski demokrat. Udeležil se je z besedo in s peresom od akademskih let prav do svoje zadnje boleznine vseh bojev: aktiven član »Zarje«, sodelavec »Zore« od 1906 in Koledarčka slov. kat. dijaštva od 1909, soustanovitelj »Jugoslovana« 1917 (njegov članek »Bliza se ura, bodimo veseli!« je dal 1918 povod za ustavitve lista), dolgoletni sodrudek »Slovenca« in »Slovenije«. Bibliografija njegovih člankov v navedenih listih bi ga šele prav pokazala kot ideologa slovenskega katoliškega gibanja.

Prav v zadnjih letih njegovega življenja sta se obe smeri Puntarjevega dela strnili na področju politične zgodovine, za katero je imel darovit talent. Tej dobi pripadata razpravi »Dokumenti slovenske politične miselnosti po vojni 1866« (Slovenec 1935) in »Pisma dr. Alojzija Smrekarja« (Cas 1936/37), pa mnogo že nabranega gradiva ostane zdaj neizrabljeno.

Na videz nasprotujoči si potezi javnega delovanja našega pokojnega tovariša sta se strnili končno v harmonično sintezo. Od začetka do konca pa stoji pred nami kot enota njegova osebnost: svetovno nazorno globoko zasidran, srčno dober, zvest svojim prepričanjem in prijateljem, idealist, nesebičen do skrajnosti, pri tem

večno temperamenten in optimističen, pa tudi vdan kot Job; z eno besedo človek, pri katerem ni bilo razlike med načeli in življenjem.

M. P. S.

»SEPT«.

Francoski tednik »Sept«, ki ga je že četrto leto izdajala dominikanska založba Cerf v Juvisy, je s številko 27. avgusta prenehal izhajati. Ker je »Čas« ta list že lansko leto omenil v zvezi z izjavo kardinala Verdiera (»Čas«, XXXI, 1936/37, str. 354—356) in ker je neki slovenski katoliški list enostransko ocenil ta tednik ter po svoje komentiral njegov konec, zato tudi o tem dogodku poročamo, ne da bi seveda zato zagovarjali in branili vsak njegov članek ali mnenje. Saj lista nismo stalno prebirali. Zaradi tega objavljamo le nekaj izjav, ki značaj lista osvetljujejo (gl. Documentation catholique t. 38, št. 854, 14. sept. 1937, c. 364—377).

V poslovnem članku izjavlja uredništvo, da so finančne težkoče vzrok, da mora list prenehati. Zahvaljuje se svoji duhovni družini za zvestobo in navdušenje, s katerim je list podpirala. »Tudi hočemo vsem še enkrat razodeti osnovo naše misli in našega srca, da bi jim vdahnili voljo bolj ko kdaj ostati zvesti geslu, ki smo ga vedno imeli: Najprej katoličani (catholiques d'abord). Služili smo Cerkvi z vsemi močmi, ker smo jo ljubili. Ona je bila nad tri leta naša edina skrb in opora našega boja. Vse težave smo dosedaj premagovali zato, da bi njeno resnično obličje spoznali in jo vsi ljubili, ki jo bodo z našo pomočjo priznali. — Tri leta in pol smo delali za Cerkev v polnem soglasju s hierarhičnimi voditelji. Še preden je »Sept« izšel, nam je kardinal Verdier dal s posebnim pismom pogum. Lansko leto, ko je bil »Sept« predmet pogostih napadov, je kardinal obnovil svoje zaupanje. Kardinala Liénart in Suhard sta zagotovila svojo simpatijo in podporo. Tudi večina nadškofov nam je podobno izjavljala. Tako je nadškof Feltin v Bordeauxu v oktobru lanskega leta tako-le sodil: Temu listu je v zmedenih časih, v katerih živimo, namenjena vloga prvega reda. Nekateri so izražali dvome o nauku »Septa«, niso razumeli nekih njegovih stališč, ker so bila preveč krščanska in ker so izgubili krščanski čut (le sens du christianisme). Očitali so »Septu« drznost stališča in metode... Nasprotno, te drznosti so znamenje poguma in kot take zaslužijo le pohvalo.«

»Očitali so nam,« nadaljuje uredništvo, »da smo objavili razgovor z Blumom. A vsi vedo, da smo to napravili z dovoljenjem najvišjih cerkvenih oblasti.« —

Članek pa omenja tudi napade, ki kljub priznanju od strani cerkvenih oblasti niso hoteli prenehati in ki pričajo o precej nizkem pojmovanju krščanskega življenja. Gotovo je tudi to nasprotovanje oviralo širjenje lista. Sami se niso hoteli posluževati metod svojih nasprotnikov, »ker se jim je zdelo, da je dovolj dela za vse in dovolj duš, ki jih je treba pridobiti za Kristusa in da zato ni treba smešno in odvratno oprezovati za brati, ki v svobodnih vprašanih ne mislijo tako, kakor sami«. — »Morebiti se nismo vedno dosti tankovestno posluževali neke previdnosti, ki se na vso moč trudi, da bi pregledala, omilila ali spremenila nekoliko izvirne in krepke misli. Ne obžalujemo tega, ker mrzimo to poniževanje krščanskega duha, posebno ker smo prepričani, da je, če je Katoliška akcija stvar laikov, prvi pogoj pustiti jim, da se svobodno izražajo in skupno iščejo v časopisu, pri katerem ni prizadeta hierarhija, najboljša sredstva delati v kraljestvu Kristusovem.« Na ta način se je zbralo okrog lista mnogo najodličnejših francoskih katoličanov (Bernanos, Claudel, Gilson, Gabriel Marcel, Maritain, Mauriac, Daniel-Rops, Henri Simon in drugi). — Kaj je »Sept« prav za prav hotel? Takrat, ko je bil ustanovljen, so mnogi katoličani želeli, da bi se Cerkev navezala na eno izmed strank. »Mi tega nismo hoteli. To se nam ni odpuščalo. Ponosni smo, da smo ostali zvesti v tem hotenju, dogodki dokazujejo vsak dan, da je bilo pravilno. Ta transcendenca Cerkve nad vsako politično skupino, ta odločna volja, ne pustiti jo, da služi političnim namenom, je bila razlog za najhujše napade. Mogla se je pripetiti v listu kaka slučajna zmeta v obliki ali v posebnih okoliščinah; mislimo, da se je vsakemu listu to pripetilo. Ali načelo našega lista je bilo pravilno. Preveč je ljudi, ki se želijo posluževati Cerkve. Mi smo hoteli njej služiti in je ne dati za orodje nekim strankam. Cerkev je mistično telo Jezusa Kristusa. Nočemo, da bi postala politični organizem ne za desnico ne za levo.« —

Že iz tega poročila moremo sklepati, da najbrž res niso same finančne težave vzrok, da je »Sept« prenehal, ampak da je, kar članek sam nekoliko naznači in »Courrier de Genève« določno izreče, nasprotje katoliških krogov, ki so politično usmerjeni na desno, glavni razlog, da je »Sept« prenehal. Ti krogi, pravi »Courrier de Genève« (29. avgusta 1937), so očitali »Septu«, da preveč zapu levičarskim strankam in vladi ljudske fronte. Obrekovanje pa je dolžiti dominikance v Juvisy simpatij do boljševizma, saj se je list neprestano boril

proti komunizmu in se vedno trudil, da bi bil objektivni. Morebiti se mu ni vedno posrečilo. »A nobenega veselja ne čutimo,« pravi ta katoliški list, »ko naznanjamo njegov konec.« Tudi »La Croix« (28. avg.) obžaluje, da je prenehal katoliški list, ki je posebno v krogih intelektualcev pridobival. »Pogosto smo občudovali plemenito navdušenje redovnikov in laikov, ki so »Sept« vodili in urejevali in so se posvetili, da služijo Cerkvi in papeževim smernicam. L'Aube (27. 8.) obžaluje, da je odlični tednik prenehal. Znani katoliški žurnalist J. Ageorges je v katoliškem časopisu »La Libre Belgique« zapisal o »Septu« besede: Ta živahni tednik je na katoliškem temelju skušal opravljati delo sprave in ljubezni. Njegova stališča so pogosto zelo izpodbijali; morebiti je včasih šel predaleč. Nihče pa ne more zanikati njegove zvestobe do Cerkve, njegovega zelo krščanskega duha, njegovega čuta za potrebe sodobne družbe. Mislim, da je napravil nekaj taktičnih pogršesk. A moram zapisati, da njegov konec pusti za seboj veliko vrzel. Delal je na osnovi širkega pojmovanja krščanskega in modernega življenja. Prepustil je zdaj neko polje apostolata listom, ki ne bodo imeli njegove širine duha ne poleta njegovega mišljenja.

Teh pojasnil o »Septu« ne objavljamo iz želje po kaki polemiki, ampak zato, da si vsakdo more napraviti kolikor mogoče verno in objektivno sliko, ki jo zahtevata pravičnost in ljubezen. J. F.

IZ ZADNJE OKROŽNICE PIJA XI.

29. sept. t. l. je papež Pij XI. izdal za katoliški svet novo okrožnico »Ingravescentibus malis«. V njej opozarja katoličane, naj v sedanjih časih, ko zlo narašča, z zaupanjem uporabljajo nadnaravno sredstvo molitve, predvsem sve-tega rožnega venca. Saj za družbo, ki tone bolj in bolj v hudem, ni drugega zdravila, kakor da se vrne h Kristusu in njegovim svetim zapovedim. Ako gradi posameznik ali družba brez ozira in upoštevanja božjega veličastva in božjih postav, bo ta zgradba kmalu žalostno pro-

padla. Z zgodovinskimi zgledi osvetljuje papež resnico, da je bila mati božja varuhinja katoliškega krščanstva v boju proti zmotam in napadom. V sedanjem času pa nič manjše nevarnosti ne ogrožajo verske in svetne družbe. »Mnogo je ljudi, ki prezirajo in popolnoma zavržejo najvišjo večno oblast, Boga, ki zapovedi in prepovedi daje. Zato je zavest krščanske dolžnosti oslABLJENA, zato ugaša vera v dušah, ali pa popolnoma ugasne. Posledica tega pa je, da se majejo in rušijo temelji človeške družbe. Tako vidimo, da si stojijo razredi državljanov v divjem boju nasproti, ker imajo nekateri velikansko bogastvo, medtem ko morajo drugi s trdim vsakdanjim delom služiti kruha zase in svojo družino. — Zlo je v nekaterih krajih tako napredovalo, da so hoteli uničiti lastninsko pravico, da bi tako bilo vse skupno. — Na drugi strani pa so možje, ki izjavljajo, da spoštujejo in povišujejo predvsem moč države in razglašujejo, da hočejo z vsemi sredstvi zavarovati javni red in okrepiti avtoriteto. Mnenja so, da je tako mogoče popolnoma pregnati strašne komunistične teorije; ker pa prezirajo evan-geljsko modrost, se trudijo, da bi obnovili zmote in način življenja poganov. Tem se pridružuje še zelo spretna in pogubna sekta onih, ki tajijo in sovražijo Boga, ter se zato ponašajo s tem, da so sovražniki Večnega, se povsod vtihotapljuje, spravljajo ob veljavo in trgajo iz duš vsako resnično vero, nazadnje teptajo vse božje in človeško pravo. In med tem ko smešijo upanje na nebeško blaženost, dražijo ljudi, da težijo tudi z nedovoljenimi sredstvi za namišljeno zemeljsko srečo. Z lahkomišelnostjo drznostjo jih hujskajo k uničenju socialnega reda s tem, da povzročajo nered, krvave upore in celo državljansko vojno.«

Popravek: V zadnjem zvezku »Časa« (l. XXXI, zv. 10) se je v razpravo »Réné Descartes« vrnila tiskovna napaka, ki prevrača zmisel vse razprave. Na str. 363, v. 7—8 mora biti namesto stavka: »ko (duh) misli, ve, da misli, in ne ve, zakaj tako misli« pravilni stavek: ko (duh) misli, ve, da misli, in ve, zakaj tako misli.

Ali ste že poravnali naročnino za lansko leto?

Pridobivajte nove naročnike!

V oceno smo prejeli:

Anton Luskar, **Obredni priročnik**, Založila Družba sv. Mohorja v Celju. 1937.

M. Kulunčić D. J., **Blagoslovine svete katoličke crkve**. Naklada Hrvatske knjižare. Split 1937.

Dr. Fr. Stelè, **Monumenta artis slovenicae II.**, 5. in 6. snopič: Slikarstvo baroka in romantike. Akademsko založba v Ljubljani.

Dr. Rudolf Andrejka, **Doneski k zgodovini uradne statistike v Jugoslaviji**. (Ponatis iz »Službenog Glasnika ministarstva notranjih del, 1937, št. 7. in 8.) Beograd 1937.

Dr. Viktor Korošec in dr. Gregor Krek, **Zgodovina in sistem rimskega zasebnega prava**. Drugi zvezek: Dr. Gregor Krek, **Obligacijsko pravo**. Založila Družba sv. Mohorja v Celju. 1937.

France Stelè, **Cerkveno slikarstvo med Slovenci**. I. Srednji vek. Založila Družba sv. Mohorja v Celju. 1937. (Mohorjeva knjižnica 93).

Smersu Rudolf, **Zavarovanje za onemoglost, starost in smrt**. Založil Okrožni urad za zavarovanje delavcev, Ljubljana 1937. Kratak obris.

Dr. A. Zdešar C. M., **Zgodovina usmiljenih sestra sv. Vincencija Pavelskega**. Založila Jugoslov. provinca usmiljenih sestra sv. V. P., Marijin dvor 1937.

Collectanea Franciscana slavica od. I.: **Acta primi congressus — Zagrebiae** 25.—29. sept. 1935 Sibenici (Šibenik) 1937.

Dr. V. Murko, **Davčne oprostitve in davčne olajšave**. Ljubljana 1937. Založili in tiskali J. Blasnik nasledniki Univerzitetna tiskarna in litografija.

Razstava slovenskega novinarstva v Ljubljani 1937. »Ob 140 letnici Vodnikovih »Lublanskih noviz« in 30 letnici svoje stanovske organizacije izdali slovenski novinarji.

Etbin Bojc, **Strukturna psihologija in pedagogika**. Ponatis iz Slovenskega učitelja. Ljubljana 1937. Komisijska založba Jugoslovanske knjigarne.

F. S. Finžgar, **Študent naj bo**. Priredil Jakob Šolar. Založila Družba sv. Mohorja v Celju 1937. (Cvetje iz domačih in tujih logov 12).

Andrej Šuster-Drabosnjak, **Igra o Kristusovem trpljenju** (iz leta 1818). Za sodobni ljudski oder priredil Niko Kuret. (Ljudske igre 17. zvezek). Komisijska založba pri Jugoslov. knjigarni. Ljubljana 1937.

E. Schaub Koch, **Miha Maleš**. Bibliofilska založba v Ljubljani. 1937.

France Bevk, **Človek proti človeku**. Založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani 1937.

Publikacije Leonove družbe:

Občni zbor Leonove družbe je cene za nekatere svoje publikacije znatno znižal. Odslej se prodajajo po teh cenah:

- Slovenci v desetletju 1918—1928.** Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine. Uredil dr. Josip Mal. Str. 776. Cena broš. 100 Din, vez. 124 Din.
- Dr. Fr. Kos, **Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku.** I. knjiga broš. 100 Din, vez. 120 Din (razprodana); II. knjiga broš. 140 Din, vez. 160 Din; III. knjiga broš. 120 Din, vez. 140 Din; IV. knjiga broš. 140 Din, vez. 160 Din; V. knjiga broš. 140 Din, vez. 160 Din. — Kdor kupi vse knjige naenkrat, dobi še 20% popusta od cele vsote.
- Dr. Jos. Gruden, **Slovenski župani**, broš. à 8 Din.
- Dr. Jos. Gruden, **Cerkvene razmere med Slovenci v XV. stol. in ustanovitvev ljubljanske škofije**, à 25 Din.
- Dr. M. Opeka, **Rimski verzi**, à 10 Din.
- Paul Bourget-Kopitar, **Zmisel smrti**, à 20 Din.
- Bazin-Iz. Cankar, **Gruda umira**, à 30 Din.
- Baar-Hybašek, **Zadnja pravda**, à 20 Din.
- P. St. Škrabec, **Jezikovni spisi**, snopič à 5 Din.
- Dr. P. Blaznik, **Kolonizacija selške doline** à 30 Din
- Dr. A. Gosar, **Kriza moderne demokracije** à 3 Din.
- Dr. A. Gosar, **Poljedelska statistika** à 3 Din.
- Dr. A. Brecelj, **Seksualni problem** à 3 Din.
- Dr. Kolarič, **Miklošič** à 3 Din.
- Fr. Zwitter, **Starejša kranjska mesta in meščanstvo** à 24 Din.
- E. Bojc, **Slomšek naš duhovni vrtnar** à 6 Din.
- Dr. R. Andrejka, **Selški predniki J. E. Kreka** à 20 Din.
- Okrožnica **Casti Connubii** à 4 Din.
- Okrožnica **Quadragesimo anno** je razprodana.
- Naročniki »Časa«** dobijo vse knjige 25% ceneje. Naročila naj se pošiljajo na upravo »Časa«, Ljubljana, Miklošičeva c. 5.